

JODOCI LOMMII BURANI
Reipublicæ Nerviorum Medico Physici.

COMMENTARII DE SANITATE TUENDA

In primum librum de Re Medica

AUREL. CORNELII CELSI
Medicorum Romanorum longè Principis.

CUM INDICIBUS NECESSARIIS.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud JOH. ARN. LANGERAK. 1724.

a
f

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI
Aurantio, Comiti Burano, &c.
Jodocus Lommius Buranus
S. D.

Quos anno ſuperiore de Sanitate tuenda Commentarios tibi clementiſſime Princeps manu ſcriptos dicaveram, eos jam typis excuſos ſub auſpicio nominis tui emiſi. Videretur profectò ſeriùs id à me factum, quàm aut tuæ expectationis, aut meæ promiſſionis ratio ferat, niſi hoc opus ſemel remiſſum, & interjectis dein aliquot menſibus ſecundò veluti ad Momi lucernam (ut ſic dixerim) inſpectam judicaſſem parum bene maturuiſſe. In e-

jus itaque elimationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento, labor mihi per ſingulas partes crevit, comperique id minimè vanum eſſe quod apud Platonem legitur, δευτέρων ἀμεινόνων. At diſſolvi me tandem hinc, idemque opus etſi non uſquequaque perpolitum, multis tamen in locis caſtigatiùs feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam, ſi ut ſemel fortunatum, tuæ cùm placeret Celſitudini, fuit, ita eam in hac nova luce promerebitur vivacitatem, qua ſæpè caruiſſe maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehenſum eſt. Idque vel noſter hic abundè docet AUR. CORNEL. CELSUS tanta ſæculorum penè omnium exercitus injuria, ut paucis lectus, vix ullis intellectus, pleriſque omnibus ne Medicus quidem habitus ſit, vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentiſſimus, non ſolùm in medendi ſcientia, ſed in iis etiam ſtudiis quæ nomen ſibi ab humanitate

ven-

vendicant. Cui rei fidem propoſitum facit opus, breve quidem illud, at eximiè cùm elegans tum eruditum, ſuppellectilem continens raram ac precioſam ditiſſimos artis Apollineæ theſauros, adeò ut accuratiùs id intuenti è beatiſſimo illo pectore Hippocratis fluxiſſe res, ſermo ab ipſis formatus Gratiis eredatur. Itaque major mihi alacritas ſtudiumque commentandi majus injectum eſt, quoniam id videbam tanto jure in hoc me autore licere facere, quanto in aliorum veterum ſecundum Hippocratem nemine. At enim vereòr, ne, quemadmodum Alexandrum Macedonem non niſi ab unico pingi Apelle, & fingi à Lyſippo fas erat, ſic ego quoque Latinorum Medicorum primati CELSO parum doctus ſervierim interpres. Verum ignoſcent boni virium imbecillitati mearum, ſi parum pro tanti autoris dignitate præſtitiſſe videbor, favebunt autem benevolo ſtudio, quod humilioribus me rebus accommo-

 dans

dans parvos artis tyrones pleniore demeritus ſim officio. Horum enim commodis ut quàm maximè ſervirem nulla mihi res ad ſedulitatem defuit. Etſi intelligo conatum hunc meum nonnullis ſuperfluum eſſe videri editis nuper in lucem ante me emendatiſſimis Hieremiæ Brachelii, & Gulielmi Panthini in hunc autorem commentationibus. Euge, bene habet. Prævertit operis editionem invidia, haud leve (uti ſpes eſt) quantulæcunque in eo virtutis omen. Næ iſti cenſores parum intelligunt materiem hic abundè ſuppetere, dignam arte & ingenio multorum: Tum ejus eſſe notæ ſcriptorem CELSUM, ut eum commentari nunquam quiſquam plus ſatis poſſit. Jam verò quod bonorum iſtorum me dicunt hoc ſcripto minuiſſe autoritatem, id factum nego. Nuſquam enim quemquam licenter laceſſivi, ubique ſobriè atque humaniter meam ſententiam rebus controverſis interpoſui. Ad quam utique rem non defuit mihi

exem-

exemplum virorum haud incelebrium, quo exemplo id licere me ſine vituperio facere, quod illi cum gloria fecerunt putavi. Accedit illud quod reticere nullo modo poſſum: Libentiſſime hîc me à complurium Neotericorum defeciſſe ſcriptionibus, quos non pudet, cum nihil ipſi pro facultate proprii ingenii cudant, aliena turpiter miſcere, & ex veterum ſcriptis bonis nova facere non bona. Hoc, ſi quid à multis aliis revera differam, non tam fas eſt à me nunc dici, quam eruditorum hominum decerni judicio, idque ne contumelioſus eſſe, aut arrogans videar, eorum ſecutus exemplum, qui alienos convellendo labores avarè precium laboribus ſtatuunt ſuis. Sed redeundum ad CELSUM eſt, quem ſanè miror jam inde ex tam longo ævo interpretibus carere. GALENUM verò tot otioſis undique onerari Commentariis, autorem haud ita malè perſpicuum, ſed & effuſiſſimo quodam ingenii luxu plus ſatis mul-

tum, ac mole (quòd dicitur) laborantem ſua. Quanto verò glorioſius fuerat, doctam illam priſcæque diſciplinæ æmulam CELSI brevitatem ſcriptis locupletaſſe, neque adeò obſtrictè Græcorum faviſſe ſtudiis, ut nulla ſubinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum ſemper probavi. Omnia Latinos inveniſſe meliùs quam Græcos, aut ab illis accepta feciſſe meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd poſt habitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Aſclepiade* idque genus ſuperiorum temporum Archiatris totum penè ſe ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipſe virum arte facundiaque dicit inſignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri eſt, eo ipſum magiſtra edoctum, ut cætera omnia, ſic hæc iſta quoque conſervandæ ſanitatis præcepta poſteritati diligentiſſimè ſcripta reliquiſſe. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fi-

diſſi-

diſſimum hunc valetudinis aſpernantibus cuſtodem, & verſiculos aliquot inconditos, ſcholamque neſcio quam ſequentibus Salernitanam, qua vix ſcio, an quicquam in literis Medicorum inelegantius ſit aut indoctius. Sed eſt hæc ſtudiorum peſtis optimis quibuſque Profeſſoribus non infrequens, ut contentione ſui laborent, ejuſdemque tanta aliquando vis fuit, ut vel ipſum obliteraſſet *Hippocratem*, tanta alioqui doctrinæ fama clarum, niſi jamjam labeſienti ſuppetias tuliſſet divinitùs miſſus *Galenus*, qui ſub obſcura ejus autoris ſcripta ſubtilius excolens, ſcriptis illuſtravit ſuis, venerabiliaque hominibus ſeculorum omnium effecit. Id exemplum mihi quoque erga CELSUM uſurpare volenti ingens inceſſit cupiditas ruinoſum hunc Autorem ſublevandi, proque ſuo merito ſempiternæ poſterorum conſecrandi memoriæ. Delegi autem primum operis librum ea de cauſa, quod ad plurimos ipſum pertinere ſcirem, ſeu optima continentem

præcepta tutandæ ſanitatis, ſine qua nihil in vita ſuave ne ipſis quidem eſſe Regibus poteſt. Ergo ut primum longos elucubratus labores factus mihi voti compos viſus ſum, cæpi egomet mecum cogitare atque animo circumſpicere unde Herculem mihi aliquem ἀλεξίκακον contra obtrectatorum maledicentiam aſciſcerem, in eaque jam tum deliberatione aliquouſque fluctuantem tua me Celſitudo Heros Illuſtriſſime confirmavit, commodiſſima quidem viſa illa, cujus defendi patrocinio, & dignitate ornari noſter libellus poſſit. Magnæ mihi ſeſe rationes obtulerunt nuncupationis hujus. Primoque omnium obverſebatur animo ingentium recordatio beneficiorum, quibus conjugis tuæ clementiſſimæque Principis noſtræ, partim avus fœlicis memoriæ Florentius ab Ecmonda, partim parens Maximilianus (ambo animis, ambo inſignes præſtantibus auſis) meum piæ recordationis parentem olim affecere, conceſſo per omnem

Bu-

Buræ Comitatum Secretarii (quod vocant) officio, quam equidem intuitus beneficentiam partium mearum duxi munuſculo hoc literario (quando alio nequeam) utcumque ſtudere rependere. Quin veniendum ad te potius generoſiſſime Princeps, qui auſpicatiſſimi connubii fœdere noſter factus rerum Burenſium habenas, poſt fortes illos viros ipſe fortiſſimus tenes, tuoſque tibi cives tot tantiſque beneficiis indies demereris, ut vel exarſerit mihi hinc animus cupiditate primitias ſtudiorum meorum Amplitudini conſecrandi tuæ. Quod inceptum eo majori voluptati tibi fore confidebam, quo plus valere parerat officium & clientis & civis. Poſtremò haud me fefellit, quantum ornamenti vigiliis his ex præfatione ſit acceſſurum nominis tui; cujus magnificentiam nunquam æſtimare pro merito poſſum, nedum oratione conſequi. Tam enim deſunt ingenio verborum pondera, quam materiæ ingenium deeſt. Quo facilius

lius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantius uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adeò jam ubique terrarum ſuis florere laudibus cæpiſſe, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare ſplendoris poſſit, clariſſimæ meridiei lucerna. Ipſæ ſiquidem ſic ſunt optimo ſtatu, ut ſublimi oratione, qua caremus, nihil ſint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amiſſuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus. An. poſt natum Chriſtum 1557.

JO-

JODOCI LOMMII

IN

CORNELIUM CELSUM.

PRÆFATIO.

Reputarem ego modis emnibus felices literas ceu veras animorum cultrices, ſtrenuaſque nominis nunquam intermorituri patronas, ſummæ voluptatis, inexhauſtæque plenas illecebræ, ſi non tam iniquos paſſim haberent in ſe judices. Siquidem ita exiſtimo: ut plures ſemper (quod ille ait) malos, ſic & indoctos eſſe, qui ea, quæ non didicerunt, non ſolum malè judicant, ſed etiam odio perſequuntur. Adhæc permultos etiam, qui ſeſe videri eruditos ſtudent, video nihil propemodum quod ipſi non fecerint, probare, aut ſi fortè quid in alio laudant, id temerario animi impetu, non conſilio facere. Et quid inter hæc quæſo peritioribus accidere moleſtius poteſt, quâm tot exhauſtis omni vita laboribus, tanto & roboris corporei, & rei familiaris impendio ingratam poſteritatem iuviſſe? Quid verò calumi-

co. Curari(inquit)oculos sanguinis detractione, balneo, vino vetustissimus autor Hippocrates memoriae prodidit. Sed eorum tempora, & caussas parum explicuit in quibus Medicinae summa est. Quid, quòd in examine dierum criticorum gravissimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego injudicatum relinquere, quam impius esse in Parentem artis nostrae videri. Producam veteres alios quibuscum saepe acris ipsi pugna est. Incipiam ab Asclepiade, quem etsi nominat multarum rerum quas ipse quoque secutus sit, autorem bonum, in his ferè redarguit. Primum, quod vomitus atque alvi ductionis usum tanquam inutilem sanis temerè ademerit, parum intelligens quam ista saepe & temporum, & corporum ratio faciat necessaria. Dein, quòd acutè febricitantes, gestationibus, luce, vigilia, siti afflixerit, tortoris potius vicem exhibens quàm Medici, cujus tamen esse officium ipse alias Asclepiades dixit, ut tutò, ut celeriter, jucundè curet. Idem neque cibum febricitantibus rectè dedit, quando id, inclinata quidem febre, sed adhuc tamen inhaerente fecerit, ab antiquis desciscens qui accessione diutius intermittente, rectius integerrimis corporibus alimentum offerebant. Atque haec Celsus apud Asclepiadem notavit. Ab Erasistrato dissentit in emittenda per ventrem Hydropicorum aqua. Ab Heraclide Tarentino in curanda Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is in febricitante tempora su-

men-

mendi vini malè legerit. A methodicarum communitatum repertore Themiſone, quod nullius cauſſae notitiam ad curationem pertinere falſo exiſtimarit. Adeò verò firmis argumentis iſtorum opiniones omnium Celſus convellit, ut locus non ſit aut defendendi quod ab ipſo repraehenſum, aut arguendi, quod defenſum eſt. Quo credibilius eſt eum iſta quidem omnia & probè ſciſſe, & longo artis uſu, ſedulaque veterum lectione, non carptim, non tumultario didiciſſe. At enim Plinium (ſi diis placet) nobis obtrudunt, qui Celſum authoribus literarum, non Medicinae Profeſſoribus accenſuit. Næ ipſè quod res eſt judicaſſet, ſi cujus notae alterum falſo inſimulat eam verè in ſe repraehendi poſſe intellexiſſet. Quis enim hodie paulò doctior neſcit, quam Plinio verba ſuperſint, deſit medendi ſcientia? Sed fefellit hunc manticarum illa Platonicarum altera, quam ponè geſtamus noſtrorum plenam vitiorum, altera ante oculos collo ſuſpenſa, quae aliena continet. Rectius Fabius (me judice) Quintilianus Celſum in Philoſophorum etiam habuit numero, ſupraque rei oratoriae, militaris, & ruſticae traditionem, Medicinae quoque praecepta, literis prodidiſſe teſtatus eſt. Venio nunc ad eos qui nil niſi Empiricum hoc eſſe opus contendunt, & omiſſis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris inſtitutum, ut Phyſicum his libellis inſtitueret, ſed ut Medicum, univerſae naturae ante prudentem. Ideoque nuda praeceptorum traditio-

** ne

ne contentus, simplicem artis ductum sequi maluit, quàm diverticulis impeditam sequens viam, aliena docere videri, non sua. Temerè enim Medici Physiologiam sibi vendicaverunt ad Professores rerum Naturae pertinentem, quam credibile est non alia de caussa veterum quoque Medicorum libris agitari caepisse, quam quod debilis medendi ars absque rerum cognitione sit. Etsi enim ejusdem est, finem ipsum, & quae finis gratia sunt, cognoscere: non ideo tamen necessariò ad unum omnia referuntur disciplinae genus. Non coit veluti pars naturalis cum scientia Medicinæ, sed præbet duntaxat necessaria, & amica ministeria. Quaelibet enim ars ex notitione finis tota constituitur, quæ finis in Medicina actionum corporis incolumitas est. Eam Celsus hoc toto volumine molitur, physicis supersedens theorematis, quæ ipsa seorsim propria comprænhensa scientia sunt. Placuit Galeno utrumque hoc miscere studium, non placuit Celso. Tradit elementa literarum Grammaticus, non Orator: visum tamen est Fabio ista quoque libris oratoriis præfigere, non visum est Tullio. Ducit sua quemque præcipiendi voluntas: Utque hominis diligentis est, nihil quod ad rem quo modo facit omittere, ita vicissim rerum prudentis est, quamquè artem suis adstringere finibus ad certos relatam Professores. Nam quo minus omnia possint ab omnibus absolutè præcipi, & immensitas disciplinarum, & vitæ brevitas facit. Proin non potest nostri Autoris institutum non probari, qui, ne binis do-

ctrinæ

ctrinæ generibus unus discentem oneraret magister, sic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditasque scrutari caussas Professoris rerum Naturæ sit, sanitatem tueri incolumem, & amissam reddere, Medicinam sectantis. Fecit hanc veluti propriam Celsus viam, idque ne arcanrum rerum versando conjecturas, Philosophi fungeretur officio, non suo. Est namque sui quisque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ scholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati, succorum, spirituum, potentiarum atque actionum indagine, id solum hoc opere Celsus egit, quomodo Secundam Valetudinem tueri, quo modo corrigere Adversam possis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia sanitatis finem, præcipuumque horum medendi est, unde homines jam inde ab initio artem ipsam, Medicinam, & ejus Professorem, Medicum appellaverunt. Eamque inductus caussa Celsus unicum duntaxat libellum περὶ ὑγιεινῶν, *plureis* περὶ θεραπευτικῶν *accuratissimè scriptos reliquit. Non aspernor Physiologiam tanquam curanti inutilem, sed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio necessaria quidem Medico, at non propria professio est. Recteque (puto) sapientissimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex Logica, Naturalique Scientia ad Medicinam esse, ibique demum optimè incipere Medicum posse, ubi idem antè Physicus desisset. Atque utinam hodie quoque consuetudo teneret, ut, quemadmodum*

Plato ἀγεωμέτρητον καὶ ἄμουσον ab auditorio suo eliminavit, sic etiam ἀφυσιολογήτῳ omnis interdicatur accessus ad humanæ salutis præsidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter scientiam antiquitas, tum cum Medicina sapientiæ pars haberetur; idque factum scio iisdem in scholis, iisdemque sub authoribus Pythagora, Empedocle, & Democrito, qui non contenti more Podalyrii, atque Machaonis, ulcera ac febres agitare. Naturalium quoque scientiam edocti Medicinæ annexuerunt. Attamen scidit dein se studium, magnique Hippocratis industria factum est, ut certis finibus medendi officium ab studio naturalis sapientiæ sejungeretur. Meritoque is ipse Autor, per quem autorem salutaris hæc nobis professio increvit, & colendus omnibus, & sedula lectione evolvendus est, quod compendio atque arte summa utramque tum limitarit, tum excoluerit partem. Cæterùm sicuti hujus exemplo atque testimonio idoneus esse Medicus: nisi idem protinus & Physicus sit non potest, ita in eum hodie res rediit locum, ut in alterutram partem ferè plus justo simus proclives, aliis inani circa naturalia studio senescentibus, aliis præproperè, illotisque; (ut ajunt) manibus ipsam agitantibus medendi artem, ex quo incidit, ut ii perpetua rerum ignoratione ceu ineluctabili Tyrannide medendo præpediantur, illi cum Philosophos sese videri impense bonos student, evadant subinde Medici non boni. Divisit Celsus vices professionum harum, sic ut à Philosophorum schola petitis naturæ præceptis Medicina per se staret,

non

non ad ociosas illas, etsi jucundas, de rebus disputationes, sed ad ipsam actionem servandamque sanitatem comparata. Decuit severior hæc docendi lex majestatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis suæ transiret, propriis sese continuit septis, à secundæ valetudinis orsus præceptionibus, moxque ad ipsos progressus morbos, horum curationem ratione ac via instituit, indicationes sequens, neque ab ipsa duntaxat sumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab ancipiti casuum observatione, ut Empirici, quibus morbi inquisitio extra artem. Medicina intra experimentum est, sed supra morbum ad ejus quoque evidentibus caussis, obscuris non à cogitatione artificis Medici, sed ab ipsa rejectis arte. Adhæc à viribus corporis (cujus idcirco cognosci actiones vult) a loci affecti natura, atque situ (quare Anatomen quoque proposuit) itemque ab ætate, sexu, consuetudine, vitæ studio, aere, anni tempore, cœli tempestatibus & id genus aliis. Cumque Medicina ars quædam sit tutandi sanitatem, & morbos depellendi non solum ratione, verum etiam usu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam professionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celso defuisse, qui post subtilem llam, & à consilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam usui ipsisque concessit experimentis, tum curiosè huc passim inter curandum respiciens, tum palam in operis sui proœmio professus, nihil magis ad medendi rationem ipsa conferre experientia. Non possum mihi

hi temperare, quin pleraque eorum, quæ hactenus retuli, adducam ex ipso autore petita exempla. Ergo ubi de incisione venarum disputatur, ante omnia æstimari vires voluit, adeò ut si juvenis (inquit) imbecillis est, si mulier quæ gravida non est, parum valet, malè sanguis emittatur. Idem post hæc ipsius intuens morbi speciem. atque causam, itemque curandi corporis præsentem dispositionem, & sedis affectæ positum sic loquitur. Neque solum hæc consideranda sunt, sed etiam morbi genus quod sit, utrum superans, an deficiens materia læserit, corruptum corpus sit, an integrum. Et paulò post sic. Mitti sanguis debet si totius corporis causa sit, ex brachio, si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certè quam proxima, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam verò febricitantem nutriens ita scribit. Unum illud & semper & ubique servandum est, ut ægri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quamdiu supererunt, abstinentia pugnet, si imbecillitatem vereri cœperit, cibo subveniat. Et paulò ante hæc. Refert inquit qualis morbus sit, quale corpus, quale cœlum, quæ ætas, quod tempus anni. Idem alio quoque loco differre ait pro natura regionum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Cæterum huic parti cum satis datum sit, transibo ad eos tandem, qui hoc opus cavillantur, ut inordinatum nullaque digestum methodo. Horum ego impudentiam eo molestius

stius

ſtius fero, quo magis religioſè ab Autore ſervatum quod ipſi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes diſpoſuit, interque ſe appoſitè commiſſas devinxit, ut poſt Hippocratem, atque Galenum invincibiles ſeculorum omnium ἰατρονικας, *nemo ſit qui ipſi non dicam anteferri, ſed ne conferri quidem jure poſſit. Nempe primo ſtatim libro præcipiens quemadmodum ſanis hominibus agendum ſit (*ὑγιεινὴν *hanc partem Græci nominant) ſequentibus ipſos agitat morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, ſic ut ex his non ægrè colligi multiplex cauſarum genus poſſit. Abſolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam)* αἰτιολογική. *Nam cur Autumnus plurimos opprimat cauſam refert inæqualem caloris, frigoriſque intemperiem. Idem quod ſenectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juventus acutis tentetur, calori. Ver fuſione ſuccorum, lippitudines, puſtulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æſtas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tuſſes, capitis dolores, & viſcerum obſtructioues inducit. Aquilonem tuſſes ſequuntur horrores urinæ retentiones. Auſter aures hebetat, ſenſus tardat, caput gravat. Sed modum facio recenſendis morborum evidentibus cauſis, quas Celſus primo ſecundi libri capite latè, diſertèque ex Hippocrate propoſuit. At videbitur forte nonnullis Celſus neque ita diſtinctè ut Galenus, cauſas primitivas ſeu evidentes deſcripſiſſe, ne-*

que satis circumspectè internas seu morbum continentes expulisse, ceu inidoneas unde curationis peti consilium possit. Primum facile donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iisdem, puto, causis habendæ sunt, quas Galenus προκαταρκτικάς. Celsus evidentes vocat: Ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, sed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certæ fieri Medico possunt. Nempè sæpe cruditatem Celsus est intuitus, sæpe succorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadversum, & inde curandi vias traxit. Tametsi scio quam plurimarum causarum latentium notitiam Galeno fuisse, quæ Celso defuit. At qui id minimè mirum, cùm certa res sit multos post Galenum etiam extitisse, nostramque secuturos memoriam, qui indies magis magisque cumulata abditarum causarum præstent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noster Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celsus, non rejicit, extra artem esse vult, non extra artificis cogitationem. Plus in iis statuit probabilitatis, minus ἀποδείξεως. Quæ sanè opinio haud usquequaque absurda Celso, cùm ejus seculi doctis fuit commmunis, qui in reconditis naturæ causis, nihil satis firmi videbant, earumque incompræhensibilem esse quæstionem ex eorum judicabant discordia, qui de his disputarunt. Nam quæ causæ intus sanitatem præ-

stent,

stent, quæ morbos excitent, quo modo cibus concoquatur, quo modo trahatur spiritus, conjectura, ipsi non scientia compræhenderunt. Cujus autem rei (inquit Celsus, non est certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non potest. Cur enim id temporis potius crediderit aliquis Hippocrati, qui cibum dixit calore naturæ concoqui, quam aut Erasistrato, qui atteri putavit, aut Plistonico, qui putrescere. Cur fidem magis quis derogaverit Aristotelis genero Erasistrato, qui febres oriri censuit transfuso in arterias sanguine, quàm Hippocrati, qui id tribuit accenso in corde peregrino calori? Si sequendæ rationes essent, singulorum existimabant esse non improbabiles, si autoritatem, omnium videri juxta gravem, si curationes, permultos ægros ab aliis fuisse servatos, quos Hippocratis asseclæ diu tractos non expedierant. Hac re animadversa pluris esse Celsus deputavit, manifestas tantummodo causas intueri, & ex his ducere curandi rationem quàm ambitiosè ea velle astruere rerum abditarum dogmata, quæ inter præcipuos autores erant controversa. Sequitur nunc σημειωτικὴ signa continens, quorum quæ vis sit tam in præsagiendis, quàm agnoscendis æstimandisque affectibus præter naturam, id quoque curiosè adnotatum à Celso est. Post hæc jam generalis quædam curandi ostenditur via (θεραπευτικὴν Græci nominant) cunctis ex æquo morbis inserviens. Ejus duo Celsus partitur capita. Alterum adjectionis deficientium, alterum detractionis su-

ſuperfluorum, ſecutus in hoc veterem Hippocratem, qui artem medendi nihil eſſe aliud affirmavit, quàm πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. *Adjectio oblatis fit cibis. Detractionem præſtant miſſio ſanguinis, alvi ductio, vemitus, ſudor, abſtinentia, & hujuſmodi. Atque hiſce rebus tamquam idoneis quibuſdam auxiliorum materiis ferè univerſo morborum præcipueque interiorum ſuccurritur generi, indicatione ubique à contrariis ſumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Eſtque hæc ſumma libri ſecundi, eorum quæ commemoravi vim atque uſum continentis. Cæterum ut ſine cognitione univerſalium (in quibus methodus eſt) uſus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita ſine hoc fructum illa nullum adfert. Quamobrem ne parum ſit, ea duntaxat haberi præcepta, quæ ad univerſum genus morborum pertinent, ſingulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celſus expoſuit, antiquiſſimum ſecutus Hippocratem, qui mederi oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appoſité verò hîc viſcera hominis atque inteſtina Celſus ſcrutatur, iis quæ antè natura clauſerat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio neceſſaria videretur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum uſum, videretur jam tota medendi expoſita facultas, niſi materiæ reſtarent auxiliorum, quibus morbi potiſſimum exteriores curantur. Etſi enim proximus ad ſanitatem gradus eſt noviſſe morbum, ejuſque curandi optimam me-*

methodum, fruſtra tamen id fuerit, non cognita medicaminum natura. Ipſe namque morbus curandi modum docet, non præſtat facultatem, quæ facultas ſita partim in natura, partim in ſuppetiis externis eſt. Hæ verò ipſæ, quas dico, ſuppetiae in iis quae aſſumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt conſtitutae, triplicem accipiunt ſecundum operationes differentiam: Quatenus victu pugnatur, aut medicamentis, aut ipſa denique manu, primum διαίτην, alterum φαρμακίαν, noviſſimum χειρουργίαν Graeci nominant. Victus ratio (ſub qua cibum, potionem, ſomnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitae ſtudium more Hippocratis compraehendo) itemque Pharmacia externis interniſque malis juxta utilia ſunt, Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis proſunt aegritudinibus, ſuperioribus libris definita ſunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur Libro: Itemque ſexto, utrobique adjunctis morbis qui in conſpectum Medici venire, & opere curari Medicinae foris adhibitae poſſunt. Sequitur liber ſeptimus & poſt hunc octavus, quibus opera docetur manuaria, ſimulque ii affectus, quibus tali opus praeſidio eſt, ſive oſſa illi occupent, (ubi σκέλετον humani corporis commodum quoque depingitur) ſive quodvis aliud membrum. Eſtque haec coronis cùm operis hujus, tum univerſae artis medendi cui ſine injuria, neque adjectum quicquam,

ne-

neque demptum oportuit. Quid igitur jam reliqui est, quin tueatur Celsus quae in Medico requiruntur partes? Quis verò aut ita malè doctus, ut non agnoscat, aut adeò demum vecors, quin odio persequatur eorum malevolentiam; qui tam licenter student octo hos libellos discentium manibus excutere: Opus, me hercle dignum, quod ab omnibus non legi modò, sed etiam edisci oporteat, seu opulentissimum rerum medicarum promptuarium, ex ipsissimo natum pectore Celsiano, membrisque absolutum omnibus, & optima cohaerens doctrinae via. Sunt haec eminentissima nominis immortalis insignia, quibus ita posthac, spero, florebit Cornelius, ut virtutem quis dixerit ad totam posteritatem durasse, non pervenisse invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM

SANOS AGERE

CONVENIAT.

CAPUT I.

Sanus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet; ac neque Medico, neque Jatroalipta egere.

Anitas omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his sensibili offensa discernuntur. Proin quisquis eorum intervallo corporum includitur, quæ sanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & esse homo sanus, & sic appellari jure potest. Quoniam vero hic infinitæ sanorum homi-

Sanitatis ac Morbi discrimen.

Sanus homo quis.

num latitudines ſeu ſpatia quædam quoquoverſus porriguntur, viſum eſt nobis operæ pretium omnem horum differentiam bipartito diducere, factiſque claſſibus prima eos includere, quibus laudatiſſima conſtitutio corporis obtigit, ſive partium primarum ſpectes temperiem, ſive modulum ac normam inſtrumentorum, aut amborum denique unionem. Videlicet hoſce καθ' ἕξιν, id eſt, ſecundum habitum ſanos appellamus, ſeu quibus firma ſunt nulliſque violanda calamitatibus omnia ſemel corporis munia. Ac ſecundus quidem Ordo reliquis aſſignetur, qui ab eorum, de quibus retuli, perfectione multum deficiunt, ac neſcio quid vitii trahunt, quod etſi functiones nondum evidenter convellit ſic debilitat tamen, ut incidentibus vel minimis ærumnis protinus laborent. Et intra has quidem metas omnis Ordo ſanorum eſt. Tametſi comprehenſis differentiis ſua utriusque non parva quoque valetudinis ſit latitudo. Quod namque miſtionis diſcrimina in primorum elementorum coïtione reperire eſt, totidem profecto in omni ſanorum catalogo temperamentorum fuerint ideæ. Tum quoque non ſolum corpora alia aliis magis temperata intemperatave ſunt, ſed etiam in membrorum mutua inter ſe aptatione, alia concinna magis, alia magis enormia. Itaque quis-

Sanorum duplex Ordo. Primus.

Secundus.

Sanitatis ingens latitudo.

quisquis ab inculpata illa ſummaque valetudine paulum modo deflectit, non ob id tamen finibus ejus protinus exciderit. Nempe ut vitioſus ſit, utrumlibet hoc ſubſit oportet, & prompta ab inſalubribus cauſis læſio, & evidens muniorum vitæ impedimentum. Rurſus ex his quos aliquod jam vitium urget, nonnullis id adeo leve eſt, ut a prioribus ſanis, quos optime valere poſui, parvo linquantur intervallo, eoque fit, ut his perinde atque illis conſervari habitus in eodem naturæ ſtatu ſeu bonus debeat. Succedunt his alii longe peïus excepti, quos nimirum vitii magnitudo functionibus imbecilles atque opportunos morbos facit. Suntque in his nonnulli quibus uſque adeo mala crevere, ut tantum non morbum creënt, cujus ordinis ſunt, decrepiti ſenes, & valetudinarii, & convaleſcentes, utique ſi ut nondum penitus finita, ſic in melius inclinata valetudo eſt. Atque hæc, ut res poſtulabat, de ſanorum corporum diſcrimine hypotheſeos loco præfatus. CELSUM noſtrum protinus aggrediar, primumque ponam, poſſit nec ne omnibus ex æquo ſanis propoſita Authoris Sententia accommodari. Sane curioſius rem æſtimanti parum iis quadrare videatur, quos ſecundus Ordo ſupra complexus eſt. Impedit enim hos naturæ vitium quo minus integra manente

Sanitatis vitioſæ duæ notæ ſunt.

Sanitati vitioſæ preſens Autoris Sententia minime convenit.

nente valetudine quibuslibet indulgere rebus poſſint. Nimirum ſi proprii corporis incommoda ; gravate ferunt, qui quæſo externorum malorum impetus commodè ſuſtineant. Tum quo tandem jure rejectis Medicorum legibus arbitrio vivent ſuo, quibus levis interdum error magnæ calamitatis occaſio eſt. Ex quo ſciri poteſt, adeo hos Medicorum imperatis devinciri, ut nihilo aliter atque ægros regi oporteat, illo tantum interpoſito diſcrimine, quod quæ ægris collapſa functio eſt, ea his vacillet, quæque illis mala confertim avelluntur, eadem his paulatim corrigantur. Hæc iſta quæ poſuimus intuenti manifeſtum eſt de iis ſanis Authorem hoc loco agere,quos Ordini primo deſtinavimus. Quam rem cum multa alia,tum ipſe quoque Orationis contextus ſimilem veri facit. Neque enim cuivis ſano, agendi licentia hæc indulta eſt, ſed illi, ut patet, ſoli, qui & ſanus eſt & bene valet. Ita profecto, ut ſub bonæ valetudinis nomine ſignificata rei differentia firmam intelligas, inculpabilemque ſanitatem ac nequaquam otioſa ſit, quæ ultimæ Orationi jungitur appendix hominis bene valentis. Ergo quoniam CELSUS noſter hoc Volumine, ſuæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit, recte ſane proque rei dignitate ab iis incepiſſe

Vitioſe ſani ab ægris parvo diſcrimine diſtant.

Quibus Sanis conveniat illud, Sanus homo, qui & bene valet &c.

cepisse videtur, qui sanitate utuntur commodissima, nec ullis interea negotiis dediti, alienisve imperiis mancipati sunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* composuit, invenio, nec video, quænam potior scribendi ratio esse possit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera ista vivendi ratio conducere iis censeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedere. Unum illud ante omnia scire licet, suam cuique, si optime valet, naturam, in eodem semper habitu servari oportere. Tum idipsum quoque commodissimé fieri posse, si caveatur ne hanc ex facili, causæ externæ violent. Nimirum sicut optima natura, omnibus sanitatis intus instructa causis est, ita ejus quoque valetudo nunquam esse mala potest, nisi si extrinsecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Hercules expeditior ad hujus rei provisionem via est, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad superandas quæ extrinsecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius consequimur, quàm ipsa eorum quæ corpus demutant assuetudine. Quippe ita fere sequitur, ut corpora res solita minus afficiat, ejusque rei causa, ipsa

Probe sanis natura in eodem statu servanda est.

Optima natura unde malè afficiatur.

Consueta minus afficiunt.

etiam consuetudo vetustissimis sapientiæ Professoribus, quasi alteram quædam habita natura sit, adeo ut insueta res, quæ per se quidem innocens sit, hinc tamen nocens fiat. Ex quo profectò incidit, ut nihil majorem nobis indolentiam ingeneret, quam rerum omnium in communem vitam incidentium congruus usus, ac sic optatissimum provisionis genus sit, ab iis quæ malum minantur, remedia mali petere. Proinde cui commoda valetudo est, solidæque suo stant robore vires hunc profecto decet id memoria altaque mente semper reponere, quod *Euangelium* monet: *Benè valentibus opus Medico non esse.* Tum severissima illa HIPPOCRATIS & GALENI Decreta non tanti putare quanti valetudinem cui minus curiosa istorum observatio, ut rarò prodesse, sic nocere sæpè potest. Audeat igitur quis scrupulosas illas leges abjicere, proque suo potius jure, quam alterius libidine agere, idque ne hoc subinde dicterio feriatur quo nimios illos ἰατρικοφυλάκτας excipere solemus. *Misere omnes vivere qui medicè vivunt.* Cæterum hæc ista agendi licentia, iis hominibus, ut proximè dixi, negata est, quos aut temperatura, aut contormationis vitium male habet. His enim corpus tam variarum rerum usus imbecillum facere potest, non potest robustum. Scilicet ut opti-

Consuetudo altera natura.

Bene valentibus non est opus Medico.

Vita Medicis dedita misera.

Vitiose sanis cur vivendi libertas parum tuta sit.

optimè ſanos ſuæ vires ſtrenuè tutantur, ſic hos fiducia ſecundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impenſe calidis ſicciſque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum ſibi calidi & ſicci graviter officiunt. Rurſus frigidæ potio, longa inertia, largior ſomnus, alimenta humida frigidaque pituitoſos iu morboſam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora ſunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus eſt ſine modo obeſis, quique rurſus ultra quam par eſt gracilibus citato curſu lædit. Tum qui preſſo macroque pectore eſt, altioribus vocibus periclitatur. Tenues humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus diſcus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (συμμετρίαν Græci dicunt) ſic ut ſingulorum formatio, ut ſitus, ut numerus ipſaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè ſint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impenſè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati ſimilibus ſuæ naturæ cauſis facilè ſuccumbunt, ita temperati contrà ad quælibet moderatè ſe gerunt, cauſiſque alterantibus fæliciſſimè reſiſtunt,

Bilioſis quæ contraria, quæ item Pituitoſis.

Male formati quibus rebus lædantur.

Quadrati nullum non genus motionis facilè ſuſtinent.

Intemperati ſimilibus facile ledun-tur.

ſic ut vix ulla ipſos tempeſtas expugnet, ac proin liberius ſemper his agere licitum eſt, *omniumque*, ut in Proverbio eſt, *horarum hominibus eſſe*, tum eo magis hanc ſibi ſumere vivendi licentiam, quo breviora ſpatia ab conſummatæ ſanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautius contractiusque quanto propius ad vitioſam naturam ventum eſt.

Temperati omnibus reſiſtunt.

Etenim intercedunt quædam corpora media ſalubribus & inſalubribus quæ HEROPHILUS *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta eſſe neque ab utraque nimium ab horrere debent, ſed quaſi curſum inter utrum-libet medium tenere. Oſtendunt hæc quæ propoſui omnia, ac veluti indice monſtrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis ſeſe Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis uſquequaque parêre. In quam rem etſi ſat multa dixerim, non poſſum tamen non illud quoque jungere. Corpus accuratè ſanum (de quo protinus agitur) ipſum ſibi ipſi omnia invenit proprio naturæ ſuæ impetu directum. Id autem ſic incidere ſciendum eſt. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate poſita eſt) ſi quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum ſentire, tum refugere, eaque de cauſa Doctore non egere, ſed ipſam ſibi abundè eſſe, ſic ut meritò optima vitæ magiſtra cenſenda ſit.

Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat.

Optimè ſanis propria natura omnia invenit.

Optima natura vitæ magiſtra.

ſit, Atque hæc teſte GALENO loquor, qui *hac natura jam inde ab infantibus inſtructos tantum* ait *appetere, quantum probe concoquunt, tantumque dormire ac rurſum vigilare, tantum exercitari, atque iterum quieſcere, quantum corpori ſat eſt.* Scilicet in his generibus modum finemque ſibi quiſque horum injuſſus invenit, neque antè quicquam ex his reſpuit, quam ejus ultra non egeat. Eam loquor naturam, cujus benignitatem, neque deſidia neque luxuria vitiarunt. Nam ſi corpori bono animus dominatur non bonus, eaque occaſione natura nuper adeò inclinare in vitium cæpit, ea profectò nulli, ſi GALENO credimus, ad imitationem proponenda eſt. Diximus de ſanis ſat ſuperque multa, proximum eſt illud quoque de liberis hominibus jungere. Solos hos cùm quidem optimè valent, curioſis illis Præceptionibus Medicorum non devinciri, reliquos autem quibus vitæ libertas periit, multa facere ex obſervatione certaque lege debere, adeo ut hæc quidem interdum fugere, illa vero ex Artis Præſcripto aggredi conveniat, ad profligandas noxas, quas negotiorum turbæ attulêre.

Gal. 2. ſan. & in Tech.

Gal. 2. ſanit. Natura ante bona, poſt verò depravata nunquam mutanda eſt.

Hunc oportet varium habebere vitæ genus: modo

Ruri esse, modo in Urbe, sæpiusque in Agro: Navigare, Venari, Quiescere interdum, sed frequenter se Exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat. Illa maturam Senectutem, hic longam Adolescentiam reddit.

Vita hominum tot inopinatis casibus subjecta est ut omnes declinasse non sit. Proin ne ubi insueta res molestiam adferat, varium genus vitæ ad valetudinem conducibilius est. Quod Præceptum cùm aliis in rebus tum in aëre assiduè nos ambiente multum potest. Ipse vero aër quantopere corpora demutet, peregrinantium exemplo cognoscere est, qui post longam in Patria moram repentè ad aliud cælum translati, gravissimis sæpe malis oppugnantur, sæpeque ab iis quæ ante fuerant, ex toto vindicantur. Quemadmodum clarissimo id argumento longi morbi docent, quos morbos cùm non tempus, non remedia vicerint, mutatum solum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis est, danda opera est, ut quàm minimum ejus nobis occursus sit insolens Nimirum, ut quod sæpe sustinen-

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit.

nendum necessario est, id ubi incidit, facilè sustineamus. Propterea, uti CELSUS præcipit, consultum est, interpositis aptè vicibus cuivis cælo assuescere, ac *modo Ruri esse, modò ad Urbem redire*, interdum æstus, interdum frigora ventosque spontè experiri, denique nullas non calamitates pro exploratis habere, ne qua re nova præterque solitum unquam corpus moveatur. Sæpe enim in vita hominum parvis momentis magni casus intercedunt. Quin etiam ipsum quandoque mare tentare non inutile est, ne horridus ejus nidor & irrequieti colluctantium undarum vortices corpus malè turbent, siquando navigandi inciderit necessitas. Jam verò missis quoque his quiescere interdum opus est, ne cùm præter morem feriandum est, insolito otio corpus torpescat, ut abstineri laboribus interdum non inutile est: ita frequentius exerceri utilissimum. Habet utique quies sua privatim haud spernenda commoda, ut quæ detentis intus sanguine, calore, ac spiritu concoctionem adjuvat. At exercitatio longe adfert non tantum cumulatoria, sed præstantiora etiam bona, quæ San. Tuend. GALENUS tripartitò distinxit. Suntque *caloris insiti augmentum, excrementorum expurgatio, & solidarum partium robur.* Ac primò quidem, quod motione calor augescat, externi ignis exemplo docetur, quem

Cælo cuivis assuescendum est.

Quies quid commodi adferat.

Exercitationis triplicia commoda.

Calor motu excitatur.

quem ventilatio excitat augetque. Possum & silices & quæ his duritie paria sunt corpora in testimonium adhibere è quibus mutuò inter se violenterque attritis ignis excutitur. Quod si iste motionis effectus in emortuis corporibus respondet, quanto magis necesse est in viventibus respondeat, seu multo antè calore affluentibus. Jam verò si omnia inter se genera compares, quibus corpus quoquomodo incalescit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere. Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & si quæ alia ejusmodi sunt, calefaciunt quidem & ista non instrenuè, at ab externo est omnis eorum calor nobis ascitus, neque de proprio principio, sed aliundè accensus, ideoque succos depascitur, solida tabefacit, ac vires consumit. A quibus incommodis usque adeò motus alienus est, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipsis excitans membris, tum validum reddens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore seu salutari quodam rore imbuere, sic ut singulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cùm demutetur tum corpori coalescat. Venio ad secundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum spiritus cita-

Motus reliquis calfacientibus salubritate præstat.

Utilitas motionis.

tatior ſpiracula totius corporis reclu-dens multa vi excrementa per tot ve-narum receſſus ſecum abripit in habi-tum, eademque mox tum ſudore tum occulta tranſpiratione digerit. Cujus rei quanta vis ſit ad valetudinem tuen-dam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morbo-rum partem ab immoderata luxurie ex-crementorum pullulaſcere. Proximum nunc eſt ſolidorum robur, articulorum & muſculorum quibus præcipuus motio-nis impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile ſuſti-nendo. Quemadmodum ſcripſit HIPPO-CRATES: *Laborem articulis & carnibus con-ferre*; contracta nimirum per mutuum eo-rum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc *Au-thore* diſci poteſt) ut *laborem aſſueti melius ferant*. Tum ferè id etiam ſequitur, ut ſenes etſi pro naturæ ſuæ imbecillitate leviſ-ſimis erroribus cedunt, Adoleſcentes ve-rò pro virium ingenito robore graviſ-ſimis reſiſtunt, hos tamen inſolitus la-bor frangat, quem illi, modò huc aſ-ſuêrint, non ſolum ſunt ferundo, ve-rum etiam lubentes ac multa cum volu-ptate ferunt. Hæc iſta quæ propoſui curioſius æſtimanti, qui quæſo obſcu-rum ſit, quod CELSUS docuit. *Ignaviæ corpus hebeſcere, labore firmari, illa matu-ram*

Motus excrementa corporis pellit.

Motus ſolida firmat.

Hipp. VI. Epid. ſ. V. §. 16.

Hipp. Aph. S. II. Aphor. 49.

Senex eundem laborem ſolitum melius fert, quam adoleſcens inſolitum.

ram senectutem, hoc longam adolescentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguit, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec superare potis est, atque hinc tantorum Ilias malorum emergit, mentis stupor, apoplexia, sopor, destillatio, membrorum cùm torpor, tum resolutio, obstructum hepar, renes, ac lienis, ex hisque aqua inter cutem, cachexia, atrophia, calculus, dysuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus desesque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoscere est, quos longi carceres arctârunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum fœdissimo situ corpus tabescit, ac penitus, ut sic loquar, cadaveratur, adeò ut multos constet hujus rei grave periculum vitæ suæ impendio testatos fuisse. Ergo ut ex communis vitæ præsidiis alia aliis convenientia, alia contraria sunt, ita qualiscunque labor omnibus ad sanitatem juxta necessarius est. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla est, cujus hujus rei neglectus sit indemnis. Nam vel ipsis infantibus suas quoque esse dimotiones videmus ab ipsis, ut autor est GALENUS Nutri-

Ignavia quare valetudini noceat. Morbi ex desidia orti.

Multi otio perierunt.

Labor nulli non necessarius est. Gal. 1. sanit. cap. 10.

ricibus inventas, *in cunis scilicit, in lectu-s pendentibus, & in ipsis suarum ulnis*. Neque verò his reclamat HIPPOCRATES cum biliosos perpetua quiete fovet. Etenim hoc loco non quavis motione his interdicit, sed vehementiore duntaxat, quam Medici proprie exercitationem, Græci à loco sumpta denominatione γυμνάσιον appellant. Quo magis ASCLEPIADEM miror, cui exercitationes nihil ad sanitatem conducere placuit, parum utique consideranti naturæ nostræ cum motu societatem, quando nec pueros si concluseris, prohibeas, quo minus discurrant ac pullorum, ut ait GALENUS, vitulorumque ritu lasciviant. Certè id apprimè verum existimo, quod idem alias GALENUS proposuit. Nunquam quemquam ex ipsa in totum desidia adjutum fuisse. Quare nihil adeò mirandum est ignavos illos ac sedentarios ventres tot crudelibus morbis consumi, quos proximè recensui, ut optimo jure id quisque apud animum proponere debeat. Laborem ac Sobrietatem fidissimos esse Sanitatis custodes, scilicet ille vires adjicit, hæc superflua circuncidit. Amborum coitus omnis valetudinis caput cardoque est. Totum istud optimus ille Medicinæ parens HIPPOCRATES hac Sententia exhausit. Ἄσκησις τῆς ὑγιείας ἀκορίη τροφῆς ἀοκνίη πόνων, quod est, *Sanitatis tuendæ studium est, comesse ad frugalitatem, & se-*

Hipp. 6 Epid.

Exercitatiō est vehementior motus.

Galenus 1. de sanit.

Labor & sobrietas optimi sanitatis custodes.

Hipp. VI. Epid. s. IV. §. 41.

Sanitas omnis duabus rebus conservatur.

ſedulò laborare. Ecquid ergo ſalutari hæc Præcepta capeſſere etiamnum dubi tamus, quid luxuria & inertia perditi externas delitias tanto impendio tam toque opere concupiſcimus, quando im emptæ dapes abſtinentia, perennes fo cus proprius corpori calor eſt.

Prodeſt etiam interdum Bal neo, interdum Aquis fri gidis uti: modo Ungi, mod idipſum negligere:

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea quæ ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum u rerum quàm maximè variarum aſſuetu dine corpus duremus, aptumque vita uſibus reddamus. De Balneo pluribu hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de Uncto nibus dicam, quæ tantum non tota exolevêre. Illud jure mirari poſſe vi deor, aut quænan adeò ſupina noſtro rum hominum fuerit inertia ut tam ſa lubribus utriuſque valetudinis præſidii ſuperſederint, aut certè quænàm Vete rum iſta fuerit curioſitas, qui uſque ad eò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove fas eſſe duxerint, eamque vivendi legem adeò

adeò religiosè obſervarint, ut ab ea ne Senibus quidem eſſe licuerit immunibus. Sic enim in Odyſſea canit *Homerus. Ut lavit ſumpſitque cibum det membra ſopori.* Namque hæc juſta Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones ſpectant, ex eo fit quòd his ipſi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento ſunt minus ſicco, propter quas duas cauſas calidi lavacri præcipuus vſus eſt, ut ne dicam etiam non leve periculum refrictionis his eſſe protinus è balneo egreſſis. Itaque ut commodorum quæ idipſum largitur non egent ſic incommoda quæ affert, tantum ſentiunt. Obſcurior cauſa eſt cur Italis & Græcis lavationis ferè uſus omnis interciderit, quum hæc ipſis olim tanto ſtudio ſit tentata, neque jam nunc cælum aut corpora alia ſint quàm quæ tum fuêre. Sed quid non deſignat in diem creſcens animorum mollities ſeculique noſtri gravis inertia, utique quia paſſim & otio diffluitur ac ventri magis curando, quam vàletudini ſtudetur. Videlicet ita naturæ omnium noſtræ comparatum eſt, ut libenter ea negligamus præcepta quæ ſedulitatem exigunt. Quanto autem præſtabilius fuerit majorum ſtudia æmulari qui ſanitatis atque ἐυεξίας ergô, publica etiam con-

Cur Balneæ Populis ſeptentrionalibus neglectæ.

Ignavia noſtrorum hominum quanta ſit.

didere gymnasia atque lavacra, quorum usu corpus & firmum reddebant, & superfluis omnibus repurgatum. Sed ut nihil non (Authore *Flacco*) damnosa imminuit dies, ita pristinæ hujus industriæ ne vestigium quidem ullum hodie superest. Quoniam adhunc locum perventum est, non alienum videtur vires balnearum, & post has unctionum quoque exponere. Ergo veteres calidis lavacris utebantur, ad dissipanda supervacua tertiæ concoctionis, & ad corpora tum calefacienda tum humectanda. At frigidæ natationem alias adhibebant, ut vires augescerent pulso in viscera calore, alias cutis densandæ gratia, quo communitum corpus esset contra ambientis nos aëris injurias, ac tertiò, ad ardores corporis abolendos. In qua re efficacissimam esse frigidæ piscinam GALENUS affirmavit, adducto de iis quos Sol exussit, exemplo. Accedimus, inquit, ad frigidam ne loqui quidem præ linguæ & faucium ariditate valentes, totumque corpus stipulæ ritu siccum habentes. At egressi è frigida illico omnia pro naturæ habitu recipimus, nec febrili amplius calore vexati, nec siccitate afflicti, prompteque loquentes, ac plurima sitis parte levati. Hæc ille. Porrò in frigida lotione hæc fere antiqui observabant. Primum ne qua de causa corpus esset imbecillum,

Balneæ calidæ ad quæ conferant, & ad quæ frigidæ.

Gal. 10. Meth.

in-

in quo nimirum infirmus calor frigidi elementi violentam qualitatem ſuſtinere potis non eſt, neque impedire, quo minus promptè ea in corpus irruens viſcerum aliquod violet. Secundo eos quoque á frigido lavacro removebant, quibus ætas nondum penitus adoleverat, idque ne pulſis intro ſuccis habitus tardaretur incrementum. Tutiſſimum autem frigidis undis mergi cenſebant mediis ætatibus corporibuſque ἐυσάρκοις, id eſt, juſta carnis mole præditis (Latini *quadrata* nominant), utique ſi æſtas eſſet totaque cutis frictionibus antè præcalfacta. Cæterum calida lavatio ut minore periculo, ſic majore ferè cum fructu adminiſtratur. Tenuia enim acriaque excrementa quæ ſubter cutem occuluntur, foras digerit, ad hæc quæ vehementius inaruerunt membra humectat: quæ obriguere, emollit: quæ tenſa fuêre, relaxat. Hiſque nominibus dolores graviſſimos placat, & laſſitudines diſcutit, itemque calore, diſtractionem alimenti in corpus Græcis dictam ἀνάδοσιν promovet. Humectatione ſomnum accerſit, utroque corpulentiam & ἐυεξίαν parit. Neque verò ignoro haſce tam eximias ſolii dotes (ſi quis ubi non expedit, lavetur) maximis incommodis obſcurari conſueſſe. Nam quoniam omnia in corpore laxat funditque ob id ingenitum calorem minuit,

Quibus frigida utilis.

Lavacrum calidum quid præſtet.

 nuit,

nuit, appetentiam dejicit, humores commovet, fluxoſque reddit, ex quo incidit, ut ſi qua pars ſit admodum debilis, in eam protinus ſuperfluorum impetus fiat: Tum ſi cruditas aliqua primas venas viſceraque obſidet, ſemicoctus humor ſub calore liquetur, in omnemque venarum propaginem deducatur. Et de lavatione quidem ſatis dictum putamus, proximumque eſt ad unctiones tranſire, quibus inter ſanitatis præſidia non infimus locus debetur. Siquidem iis corporibus optimè ſuccurrunt, quæ quoquo modo conſumpta humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum fiunt, moderatè hoc quoque nomine calefaciunt. Perungebantur veteres potiſſimum á gravi labore, ſcilicet ut quæ nimium in corpore inaruerant, humeſcerent: quæque tenſa aut rigida fuerant, emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti ſolio idem ipſi tentabant, ne receptus in carnes humor, obſtructa per pinguitudinem cute protinus digereretur: tum ut recens lotis id veluti quoddam eſſet munimentum ad propulſandas ambientis aëris injurias.

Lavacri calidi uſus quando noxius.

Vnctiones ad quæ conferant.

Nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: Interdum in convictu eſſe, inter-

dum

dum ab eo se retrahere: Modo plus justo, modo non amplius assumere: Bis die potius quam semel cibum capere, & semper quamplurimum, dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de salubri victu agit, labefactari, nihilque ad sanitatem interesse, hoc genus cibi potionisve sumatur an aliud, nisi longo olim jam usu compertum & GALENI testimonio comprobatum esset multos eximio corporis statu homines, quos fas erat incolumes ad ultimam usque durasse senectutem, ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipsemet potuit carere GALENUS, qui se refert cùm adolesceret, victitasse dissolutius, ex eoque non ante laborare anniversaria febricula desiisse, quàm circiter octavum jam & vicesimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu esset amplexus. Adeò apparet non ita sentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum est eduliis quovis tempore sine ordine, sine delectu atque modo utamur. (Istud enim impudentis parasiti, non tanti es-

In victu commissus error, multos anniversariis morbis implicat. Galeno dissolutior vict. morbum attulit.

 set

Qui intelligenda sit proposita Autoris sententia.

ſet Medici conſilium). Quin potius ſic ipſum præcipere, ut quiſquis rectiſſimè valet, ſeſe cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo ſunt uſui, comparet, idque ea de cauſa, ne offendatur, ſi quando aliqua adactum neceſſitate inſolitis rebus ſaturari oporteat, Illud Præceptum probè duntaxat valentibus CELSUS applicans plus juſto arctaſſe videatur, quando accuratius id æſtimanti appareat opinione latiùs patêre, ipſisque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè conſtitutis accommodari jure poſſe. Nam ſi vel temperatiſſimus quiſque ſæpe uſque adeò ſumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris in aſperitatem, neque acres fervidosque habitus caput unquam, experiri antè conſueverunt, quid Arii Peripatetici caſum bibita præter morem frigida miremur, qui (referente GALENO) cùm gracilis natura eſſet atque ore ventriculi frigidiſſimo, ideoque curioſè ſemper à frigido potu ſibi per ſanitatem temperaſſet, fortè in febrem lapſus, atque à Medicis ſupra conſuetudinem potare gelidam aquam juſſus, haud ita multò poſt animam efflavit. Jam verò quisquis in urbe indulgenter habitus conquiſitiſſimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito aut aliqua denique neceſ-

Hiſtoria Arii Peripatetici frigidam præter ſolitum bibentis.

Gal. lib. de conſuetudine.

necessitate ab deliciis avulsus, ad rusticorum olera leguminaque transit, qui quæso non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clames in urbe.* Adstipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse consuêverunt*, lib. 2. Aph. 50. Adjicitur dissuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quisque ferè fastidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo sanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam sicuti cibus quisque demutatur secundum qualitatem, ita vicissim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & assumptum alimentum major indies similitudo seu quædam cognatio nascatur, inde adeò ut qui cibus initio erat vescentibus ingratus, longo tandem usu fiat suavis. At verò magna cura opus est, ne valetudo hac ista licentia fiat deterior. Quare sciendum est (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus esse, neque cuiquam quantumvis firmo pro sua libidine quævis apposita vorare licere. Est autem moderatio quam secutus autor, videtur aptissima, quoties neque diutius ista quam par est tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, sic ut non tantum cibi voluptatem,

Insolitus victus seu bonus seu malus est, naturæ molestus est.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipsum alterat.

Quali moderatione in variando victu opus sit.

ſed ſalubritatem quoque commendet rarior uſus. Ejuſque rei cauſa conſultum eſt, non uno in victus genere diu perſiſtere, ſed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum tranſire, convivari interdum, at ſæpius contractè vivere, rarius plus juſto, ſæpiſſimè non amplius aſſumere, poſtremo nihil non tentare, ne quid per neceſſitates nobis ſit nimium inſolens. Quemadmodum enim ſumma quandoque eſt in eo pernicies, quod auxilii cauſa inventum eſt, ſic contra quæ alias vehementer obſunt, ea aliter aliterque tentata, ſæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipſa re, ubi victus genus modumque in pejus novare interdum permiſſum eſt, ejus ſpe commodi ut urgente neceſſitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam ſemel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio eſt. Nam quoniam ventriculus per ſeveriores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut GALENO placet) totius corporis, niſi cibo ſubventum ſit, recipit, tum venæ quoque conſumptis nimium ſuccis, ſuam quoque inopiam invitæ ſentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus fruſtretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, & ve-

Bis die ſumptus cibus utilior eſt.

Quæ incommoda adferat inedia.

Gal. 6. ſanit.

Gal. li. de facult. naturalib.

venæ ſanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt, Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipſis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiunt, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipſa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum eſt, totis viribus ad trahendum inſurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere moleſtat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, ſic ambo hæc viſcera optato alterum chylo, alterum chymo fruſtrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non ſatis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, ſic ut imperfectum id in probos poſtea ſuccos convertere nequeat. Ergò quò & calor inſitus qui ſuccis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, ſatius eſt bis per diem eſſe. Tum illud quoque obſervatione dignum eſt, ut quoties eſtur, tantùm ſemel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus eſt, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem aſſueſcamus, quod & illiberale & homine indignum eſt: deinde ne uno cibo intus ſubſtante, novus ſuperingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulſu recluſo, tum

Trahentes alimentum particulæ famelicis equis perſimiles.

Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur, idque tam in hepate quam in ventriculo.

Cibus quaque comestionis vice quam plurimum poteſt concoqui, ſumendus eſt.

perficere id quod priùs intus erat cessante, ac sic omnia pariter corrumpente. AVICENNA scrupulosius notare studens qualia tempora cibo legerentur, *post sextam & decimam quamque horam edendum censet*, sic ut dapes duorum dierum intervallo ter ponantur. Ea res cùm parum secura, tum per quam difficilis observatu est. Primum enim quisnam his se legibus impunè obstringat, cùm tot indies nos circumveniant incommoda, quæ vetant atque impediunt quo minus liceat eundem ponendi cibi tenorem perpetuò servare. Interdum enim cùm nolis, comesse bibereque necesse est, sæpeque cùm maxime velis, abstineri. Tum quis verò sustineat sæpe de die & stertere & cibo carere, noctu verò curare negocia, eamque temporis particulam epulando consumere quam parens Natura quieti laxandisque mortalium animis dicavit. Meminisse profectò Principem oportuit, non ideo nos vivere ut edamus, sed ut vivamus, edere. Quæsitum est ab nostris hominibus, debeat nec ne Cæna frugalior Prandio, an vero esse liberalior. Estque ingens de hac re pugna suis utriusque innixa Autoribus, non his modo quorum nomen in obscuro est, sed clarissimis quibusque memoriæ nostræ viris. Ex iis plerisque omnes reperias qui oppido qnam inartificiosè id argumenti

Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda est.

Avic. lib. Canticorum.

Vtrum cæna an prandium conveniat esse liberalius.

menti versarunt, semel finientes ac veluti Edicto statuentes, plus minusve aut prandendum aut cœnandum esse nulla posita corporum differentia. Ego vero ut non eadem omnibus corpora nec vitæ institutum est, sic nec victus normam esse oportere existimo, judicoque ejus rei causa opus hac esse limitatione. Quicunque capitis imbecillitate ac destillationum vitiis sæpius urgentur, quique corpus universum ac præcipuè ventriculum nacti sunt subrigidum, atque ob id plus justo excrementosum, parcius omnes ut cœnent, necesse est. Nam etsi somnus concoctioni auxilietur, impedit tamen superfluorum vacuationem, quorum vis longè maxima in comprehensis corporibus per noctem coït. Neque vero mirum sit id incommodum somni occasione incidere, ut qui detento circa ima præcordia calore atque spiritu, omnia naturæ effluvia comprimit. Neque enim cùm quis soporatur, aut alvum dejicit, aut urinas reddit, multoqne minus inutilem capitis ac ventris pituitam excreat. Tum ob nocturnæ auræ frigora, & gemini caloris ad interna recessum, ipsa quoque corporis diffiatio minuitur, quantumvis per hæc tempora sudores plerumque sint effusiores, quum scilicet toto corpore excrementis admodum oppleto, id duntaxat quod in subcutaneis locis est, sub crassi

Quibus parca cœna utilis sit.

Somnus effluvia naturæ sistit ac prona excrementa accumulat.

Sudores quibus per nocturnum somnum sint effusiores.

crassi madoris specie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque insensibili transpiratione evanescere. Isthæc quidem superflua quæ comprehensa sunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere lacessunt, tum eas quæ suapte natura magis sunt excrementitiæ, plus cæteris premunt. Estque ex earum numero prima, ipse ventriculus & post hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant postridie cùm surgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ screatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, sensuum torpor, destillatio, ac nocturnæ tusses arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, effervescentibus caloris accessu visceribus, crassosque halitus supra in caput instar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite possunt, neque substantiæ ejus assimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes suo confestim in subjecta loca deorsum versus sidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tusses, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc ista incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia fiunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illustrati

Ventriculus & caput citissimè excrementis per somnum opplentur, & quare.

Destillatio unde & quæ pericula adferat.

Vigilia promovet corporis diffiationem.

ti

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (singulare excrementosis auxilium) vehementior est, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento discitur, quod vigiles citius dormientibus esuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hactenus homines loquor qui summæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exatlandis quàm maximis laboribus totos dies sumptum exercent suum, sicuti palestritæ, magnorum operum fabri, fullones, fossores, messores, & id genus hominum robora, quibuscunque etiam subjaceant valetudinis incommodis, semper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio est, ne qua re, cum ea fieri cœpta est, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copiosum alimentum labores excipiunt. Quisquis vero jam reliquorum hominum est, quem neque negotiosa vita, neque supra posita corporis vitia impediunt, cœnare is & copiosius & valentius alimentum tutò potest. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandam concoctionem adminicula, quies & somnus, quibus tertium quasi ἐξ ἐπιμέτρȣ jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam postridianumque cibum interponitur. Atque hoc

Hipp. VI. Epid. S. IV. §. 39.

Negotiosis hominibus contractius prandium nunquam non convenit.

Detractis negotiis ac supra comprehensis naturæ vitiis, semper in genere largius cœnandum est.

Cœnæ tria sunt ad concoctionem adminicula.

Gal. 7. Meth.

hoc consilio freti Veteres cum Romani tum Græci (quorum corpora minus erant excrementitia) tenuissimé prandere, largiter vero cœnare consuêverant.

Sed ut hujus generis exercitationes cibique necessarii sunt: Sic Athletici supervacui. Nam & intermissus propter aliquas civiles necessitates ordo exercitationis corpus affligit: Et ea corpora, quæ more eorum repleta sunt, celerrimè & senescunt, & ægrotant,

Athletarum cibus.

¶ Athletæ multo olim valentissimoque cibo viscera saginabant, idque vastitatis roborisque corporei quærendi studio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ipsi κατασκευὴν appellabant. Instituto hi à salubris legitimæque Gymnastices Professoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corporis vigor, ut contra Athletis validum roboris incrementum quædamque seu pancratica valetudo, qua freti, quam plurimos adversariorum prosternerent. Eratque ipsis ad hanc rem tanto sæpe virium

Finis laborum Athleticorum.

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è palestra tandem redire cernerentur, claudi, distorti, fracti, aut aliqua saltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujusmodi labores expulit, idque non tantum quod intermissus horum ordo corpus affligat, sed multo quoque magis, quod ipsi quantumvis etiam continentur, nunquam per sese valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vasorum diruptionibus, tum obstructionibus: Itemque febri, apoplexiæ ac subitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero consumptis solidis tabefaciunt ac præcipites in senectam recta agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum justo vehementius eos siccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibis pericula sunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti strangulant, non secus quam aut ellychnii flammam delet affusum ipsi copiosius oleum, aut pyram suffocat aggesta stipataque super ipsum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis suillæ, panis ac vini usu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe sub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etsi accurate con-

Athleticos labores Celsus jure condemnavit.

Athletarum cibus quo modo noceat.

Alimentum natura non malum, copiosius tamen ingestum, calorem insitum opprimit.

confectum venter dedit, venæ tamen ejus copiam impatienter ferunt, sic ut quantumvis id εὔχυμον sit, omnique ex parte sincerum, luxu tamen non genere noceat. Autor enim GALENUS est, probatissimi succi edulia, quæque plurimum præbere alimenti possunt, si copiosius vorantur, calorem opprimere naturalem ac (quod magis mirum sit) frigidis morbis initia præbere. Documento meracum est, quod etsi succum gignit corpori (si quid aliud) maximè familiarem, augendæque caloris substantiæ convenientem, refrigerat tamen si sine modo potetur, Simileque veri est impulsum hac causa HIPPOCRATEM fuisse, quod tot modis cibos Athleticos, habitumque sit insectatus. Is enim habitus etsi speciosior & coloris decorisque plenior est, non ob id tamen satis tutus est. Nam cum hoc affecti homines, in eodem statu nequeant consistere, sed nec porro oppletis jam vasis procedere, ferè retro quasi ruina quadam revolvuntur. Jam ut hæc valetudinis detrimenta mittamus, quis non intelligit quam ipsa quoque mens Athletis ex hoc genere victus hebescat, rebusquè gerendis fiat inidonea, ut quæ crassissimo sanguinis vapori tanquam putido cœno immersa, neque erigere sese neque extra sordes aciem efferre valeat. Quo magis rectè id vulgo jactari

Gal. 2. de caus. morb. Vinum immodicè sumptum, frigidos morbos parit.

Hipp. lib. 1. Aph. 3. Athletarum habitus periculosus.

Athletarum animus hebes.

ctari existimo. Perquàm difficilem esse crassi ventris & subtilis animi copulam. Difficilis copula crassi ventris, & subtilis animi.

De Concubitu.

Concubitus vero neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est. Rarus, corpus excitat; frequens, non numero sit, sed natura, ratione ætatis, & corporis, scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdiu pejor, tutior noctu: ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur.

¶ EPICURUS (quod maximè mirum videri potest) omnem Veneris usum sustulisse legitur. DEMOCRITUS autem usque adeò habuisse hanc exosam, ut parvam esse epilepsiam dixerit. Illud GALENUS jure ut vanum repudiavit, lu- Epicurus & Democritus. Venerem expulerunt. Gal. in Tech

 cu-

culentiſſima oratione adſtruens, concubitum & utilem ſanitati, & neceſſarium eſſe, cauſamque ejus rei proponit exuberantiam ſeminis humani, quod æquo diutius intus retentum, transire ut ipſe ait in venenum ſolet. Docent hoc atrociſſimi caſus quibus uterque ſexus hinc oppugnatur, convulſio epileptica, inſania, ſubita præfocatio, πνὶξ ὑστερικὴ, ſyncope cardiaca, animi deliquium, & ſi quæ his ſimilia ſunt alia. Ergò cùm tanta pericula neglecta Venus adferat, prætium operæ facturus videor, ſi hujus congruum uſum cuique corpori accommodem, idque ab iis orſus hominibus, quibus hæc res eſſe putatur apprimè conducibilis. Eos eſſe & uſus & ratio docuit qui aut ex ſuæ naturæ vi, aut propter intermiſſam Venerem multo ſemine affluunt, præcipueque ſi firmi ſunt adoleſcentes, ſi ſolito toro privati, ſi juvenculæ vividiores, magiſque ſi adultior his jam ætas acceſſit. Quòd ſi præter hæc calida ipſis humectaque natura eſt, non citra graviſſimas & corporis & animi noxas venereis amplexibus abſtinent, ut non injuſtè PLATO hæc corpora eſſe ſimillima dixerit arboribus plus æquo fructiferis. Porrò ſiccis nocentiſſima Venus eſt, magiſque ſi pariter etiam frigent. Pauculum enim ſeminis ejuſque ſubfrigidi his ineſt, cujus crebra vacuatio cor-

Pericula ſeminis juſto diutiùs retenti.

Quibus Venus ſit utilis.

Venus quibus adverſetur Corporibus.

corpus reddere magis frigidum ſiccumque poteſt, non poteſt vegetum. Atque hæc de corporum naturis, Ætates mediæ præcipueque ea quæ etiamnum floret Concubitum omnes haud moleſtè ferunt. Noviſſima ſenectus omniſque pueritia aut malè fœcunda aut penitus infœcunda eſt, quare his ætatibus quia minus roboris ſubeſt, Venus inimica eſt. Ut maximas commoditates ad ſanitatem Venus adfert, ſi & moderatè & in loco admittitur, ſic rurſus perniciosiſſima eſt iis qui pulcherrimas ejus dotes libidine corrumpunt. Etenim nulla res vires impenſius frangit immodico Concubitu. Profunditur namque hîc ſincerior humorum particula, caloris, ſpiritusque vitalis pleniſſima, cujus jactura tanto magis quam effuſus ſine modo ſanguis corpus affliċtat, quanto ſemen illo calidius, atque elaboratius eſt. Atque hinc ſciri poteſt, quam rectè CELSUS præceperit *Concubitum nimis neque concupiſci, neque timeri à firmis hominibus oportere*. Multum cum omnibus in rebus tum in Veneris ludo mediocritas poteſt. Hæc ipſi quoque parenti rerum Naturæ fuiſſe ſtudio videtur, quòd à prima origine neque ſemen nobis paucissimum infudit, ut ejus excretio vix neceſſaria ſit: Neque rurſus tanta ejus mole nos oneravit, ut aſſiduo Concubitu ſit opus. Ergo is ſi rarus eſt corpus

Venerem quæ ætates benè quæ malè ferant.

Nihil æquè ut Venus vires affligit, & quare.

Natura mediocrem ſeminis quantitatem nobis largita eſt.

Venus rara Corpus excitat, frequens ſolvit.

pus excitat: Si frequens, solvit. His utili profusa materia corpus infirmat, illa dempta dumtaxat quæ copia gravabat, erigit, vegetum id ac magis virile efficiens, tum ipsam quoque mentem componens, ita, tristitia, metu, aut simili aliqua animi ægritudine emotam, ut hoc nomine ARISTOTELES non perperam judicarit, Melancholicis salubrem usum Veneris esse. Melancholicos Philosophus vocat, quos atræ bilis affectus exercet: Non item eos, quibus propter temperamenti frigiditatem & siccitatem proximè diximus Concubitum adversari. Itaque his Venus magis subvenit, qui sine probabili causa tristari incipiunt atque timere, tum in latebras sese abdere hominumque conspectum vitare, quos ideo Græci μισανθρώπους nominaverunt. Videlicet ejus generis hominem sibi visum GALENUS narrat assiduo metu excruciatum, ne Athlas cælo impar sustinendo oneribus cederet, ipseque una cum eo ruinis succumberet. Eo ut non minùs vesanum, sic longè miseriorem ætate sua extitisse. CELSUS memoriæ prodidit, cui prædiviti quidem existenti famem tamen oppido quàm stultè timenti, ut vani metus levarentur, subindè falsæ hæreditates nunciabantur. Verùm his fortè Melancholicis Elleboro ac vinculis potiùs quàm Venere opus sit: Longeque

Venus Melancholicis utilis.

Historiæ Melancholicorum.

Gal. 3. de locis aff. cap. 6.

Quibus Melancholicis Venus accommodatior.

que hæc iis futura eſt innocentior, qui etſi etiamnum utcunque ſapiunt, ad μηλανχολίας tamen ſymptomata vehementer inclinant, qualem GALENUS 6. *locorum affect.* proponit, qui cùm uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu ſeſe conficeret, protinuſque amiſſa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli ſymptomata vergeret, non antè ſeſe in ſanitatem vindicavit, quàm ad fœminæ conſuetudinem rediſſet. Ac tantus quidem fructus eſt, quem rarus ſpondet Concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex oppoſito reſpondet. Nam Corpus effœminat, laxum id, enerve, frigidum, ſiccum, imbecilleque efficiens, ut non ſit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala ſcaturire, apoplexias, lethargos, epilepſias, altos ſopores, cœcitates, tremores, paralyſes, ſpaſmos hiſque omnibus tædioſiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria ſunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poetas Bacchus eſt Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma Λυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα. Quoniam ad frequentem Concubitum perventum eſt, ſcire licet, hunc non eſſe numero æſtimandum, quoties ſcilicet aliquis id opus expleverit, ſed ex natura ſeu viribus hominis finiendum.

Quæ in commoda immodici Concubitus.

Bacchus Podagræ pater, nutrix Venus.

Frequens eſſe Concubitus quo modo intelligendus.

dum. Intereſt enim non quot Veneris exercitæ ſint vires, ſed quæ ætas, quæ vires, quæ Corpora ſint. Nam ſi firmus ſenex, juvenis imbecillus eſt, quid miri ſi idem ſubindè Concubitus caneſcentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuiſſe frequens, illi rarus dicatur, utique ſi is rarus eſt, qui Corpus non ſolvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxtà inimica, ita nec ſalutaris eſt. Proin frequentem Concubitum non numerus, ſed Corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli ſunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui niſi ſæpiſſimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci δυσπεψίαν, illam ἀνορεξίαν vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porrò certam ſtatamque Veneris menſuram cuique tum ætati tum naturæ præſcribere, haud adeò facilè factu eſt, cùm propter inexhauſtam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor eſt, quod nec ſcribi nec dici poteſt, id in unoquoque quantitatem eſſe. Itaque ne CELSUS hoc ſcrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipſo ſenſu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire inquit licet

Alios neglecta Venus, alios tentata offendit.

Quibus notis Veneris modus aut nimietas deprehendatur.

cet eum Concubitum non inutilem esse, quem Corporis neque languor neque dolor sequitur. Quam observationem nec ipse præteriit silentio GALENUS, eam esse haud inidoneam, Venerem scribens, quàm nulla virium infirmitas excipit, utique si quis solito levior factus ac meliùs Spiritum trahere videatur. Et quidem Veneris modum jam explicuimus. Superest tempestivum ejus usum exponere. Ea multis de causis tutior esse noctu creditur. Primùm quòd propter intermissa negotia sufficiens tum sit quies, quæ lassatos hac contentione artus recreet, quæque utero ad tenendum conceptum præsidio sit. Secundum est, quòd ut Corpus Venereis caloribus relaxatum, circundatis ipsi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, sic interdiu subitò aëris frigore facilè excipitur. Adde quòd de die proclive sit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus est alimento. Quippe omnem cruditatem cùm quivis violentior motus, tum venerea contentio exasperat, eoque fit ut si cui de die prolificandi incesserit cupiditas, satius sit antè cibum id facere ipsum, atque interposita qualicunque quiete paulum quid comesse, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave sit. Neque enim protinus ju-

Arte med. cap. 24.

Venus cur per noctem tutior.

Venus motusque omnis alius cruditati adversatur.

Venus diurna ante cibum exercenda.

Venus nocturna inutilis, quam vigilia aut studia excipiunt.

Quæ tempora Veneri exercendæ captanda sint.

xta venerem cibus rectè ponitur. Nam si is paulò antè datur, ab accensis membris antè tempus attrahitur: Si pòst, & tum quoque in hiantia mesenterii vasa facillimè abripitur, sicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem sat tuta Venus est, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim sic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defessa, ac mox vigilia nocturnisque fracta studiis tot ærumnis impar est sustinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea esse tempora Veneri aptissima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jocinore percoctum est, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipsamque si mavis Auroram. Antequam quisquis in Cypridis palestram descendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari PAULI ÆGINETÆ debet, qui nescio qua fretus autoritate quove impulsus consilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante somnum. PROTINUS (inquit) *à coitu somnum capienti, lassitudo solvitur.* Atqui (ô bone) hanc ego lassitudinem pusillam judico, eam quæ Venerem vel temperatissimam nunquam ferè non sequitur, parvoque dispereit momento, postposita Corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare potest. Hæc ista

Error Pauli Æginetæ. *Lib. 1. ca. de Venereis.*

iſta identidem quies, opem, roburque utero abunde ſufficit, ut is quàm minimo negotio (deëſt namque Corporis motus) acceptum maris ſemen ſuis tunicis undique apprehendat includatque. Quin & ÆGINETÆ opinionem una hac ſententia HIPPOCRATES exploſit. *Labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia ſunto mediocria.* Sic enim & unico epitheto ſingulorum modum, & ipſo orationis ordine convenientia tempora ſenex expreſſit.

Hipp. VI. Epid. I. VI. §. 6.

Hæc firmis ſervanda ſunt, cavendumque ne in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſumantur.

¶ Aurea hæc eſt, ſuoque digniſſima Autore Sententia, qua docemur, ne dum rectè valemus, oppido quam rigidi ſimus Medicarum præceptionum obſervatores. Quin potius varia genera rerum per ſecundam valetudinem ſectemur, quò in adverſa earundem uſus, & adjumenti plus, & moleſtiæ minus adferat. Eſtque hæc oratio ſeu epilogus quidam eorum quæ ſuperius ſcripta fuere. Neque verò ignoro, aliam quoque præter hanc dari præſentis loci interpretationem poſſe. Scilicet caven-

vendum esse per secundam valetudinem, ne ea præsidia consumantur, hoc est, inutiliter usurpentur, pereantque quæ adversæ valetudini dicata sunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodissima utitur valetudine, sanguine per venam misso vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, sed nec statam aliquam tenuantis dietæ formulam anxiè observet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præsidia sunt. Siquidem optimo Corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum symmetria quædam inest, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in pristino id naturæ suæ statu conservari postulat. Jam verò si sanguis naturæ creditur thesaurus, adhæc, si sano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum si nimis constitutum atque exquisitum victum tantopere in sanis HIPP. insectatur, quis porrò dubitaverit ista omnia per firmam valetudinem, ut nulla necessitate, ita non nisi maximo cum virium detrimento usurpari unquam posse? At verò hæc ista interpretatio sit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque posse facilè decerni neque permagni referre existimo. Proin cùm utraque æquè sit utilis, suum cuique liberum esto de hac re judicium.

Temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur remedia.

Hipp. 2. Aph. 36. §. 1. Aph. 5.

CA-

CAPUT II.

Quæ *ſtomacho* imbecillis ſervanda ſint.

Et imbecillis ſtomacho (*quo in numero magna pars Vrbanorum, omneſque penè cupidi literarum ſunt*) *obſervatio major neceſſaria eſt: Vt, quod vel Corporis, vel loci, vel ſtudii ratio detrahit, cura reſtituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò ſurget: Qui parum, quieſcere debet; & , ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquieſcere, ac neque labori ſe, neque exercitationi, neque negotio credere.*

Definitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque ſanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus jun-

junget, quæ vitioso seu corporis totius seu unius particulæ statui debentur, idque sumpto ab stomachi imbecillitate initio. Stomachi appellatione id Græcis communiter significatur, quod ipsi propria aliàs voce οἰσοφάγον ac Latini *gulam* nominant, omnem illum cibi meatum, qui ori & ventriculo interjacet. At CELSUS illum καταχρηστικῶς hoc loco, ut (alias sæpissimè) pro toto ventriculo, tametsi & interdum (ut semper GALENUS) pro ejus tantùm ore usurpavit. Cæterum hujus partis tutandæ eo nobis cura major esse debet, quo ejus offensa graviori cùm tædio tum periculo universum Corpus exercet. Est namque ventriculus primum concoctionis ciborum instrumentum, & omnium compagis humanæ partium quoddam seu commune promptuarium, cui si quis error circa munus concoquendi semel accidat, ejus illico particeps fit & reliquum Corpus. Scilicet supra naturæ vires est, ut bonus in hepate ac venis sanguis instauretur, malè coctis in ventre epulis, hoc ipso, quòd unius concoctionis vitium alterius robore nunquam corrigatur. Quod verò studiosos literarum imbecillus stomachus potissimum exerceat, hæc esse causa putanda est, quoniam intempestivioribus studiis (sive hæc protinus à cibo, sive uoctu fiant) plus æquo va-

Stomachus quid.

Stomachi vitia quanti sint.

Stomachus cur studiosis imbecillus.

vacant, tum quia dulcedinis disciplinarum gratia libris continenter affixi, necessariæ ad sanitatem exercitationis usum ferè negligant: Hinc enim coïre intus pituitam: Hinc stomachum affluentium excrementorum multa saburra onerari necesse est, quandoquidem hæc ista pars (sicut GALENO visum est) ut primùm semel labefactata est, protinus recipit superfluam universi Corporis materiam. Eadem insuper calamitas complures etiam oppidanos afflictat, ut qui ob rerum omnium affluentiam dissolutiùs victitant, otioque (re omnium perniocissima) torpescunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè surgant, quàm pridianam cœnam ventriculus subegerit. Rectè enim semper negotia postponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis somnus promovent, scilicet dormientibus, quia motionis sensùsque instrumenta ociantur, calor spiritusque penè omnis in penitissimis occulitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, suoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera collustrans. Sanè hunc caloris ad interna recessum ipse indicat spiritus, qui per somnum trahitur & frequentiùs & altiùs. Ex quo sciri potest, rectè id ab HIPPOCRATE positum fuisse, *Vigilans exteriùs calidior,*

Gal. 6. san. Stomachus debilis recipit totius superflua.

Somnns & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1. Epid. IV. §. 33.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà. Hæc ista paulò accuratiùs consideranti mirum videri desinet, quod CELSUS præcipit, tantisper absque omni negotio esse quemque oportere, imò si licet, etiam dormire, donec ventriculus in totum suo munere sit perfunctus. Nam quis unquam dubitavit laborem cruditati adversari quietem certissimum auxilium esse, quatenus sub hac alimenti concoctio, sub illo distributio magis vigent?

Ante exactam ventriculi concoctionem, non esse negociandum.

Qui crudum sine præcordiorum dolore ructat, is ex intervallo aquam frigidam bibere debet, *& se nihilominus continere. Habitare verò ædificio lucido, perflatum æstivum, hybernum Solem habente: Cavere meridianum Solem, matutinum & vespertinum frigus; itemque auras fluminum atque stagnorum; minimeque nubilo cælo, Soli aperienti se committere, modò frigus, modò calor moveat: Quæ res maximè*

ximè gravedines destillationesque concitat. Magis verò gravibus locis ista servanda sunt, in quibus etiam pestilentiam faciunt.

§ Improbam ventriculi concoctionem ructus arguit. Hic si aspero quodam acore fauces perstringit (ὀξυρεγμίαν Græci nominant) frigidis causis innectitur, estque vaporosus quidam spiritus ab invalido calore intus genitus, subindeque per os suprà explosus. Dixi invalidum calorem, ejus primùm respectu, qui penitus oppressus victusque cùm sit, summam parit cruditatem: Quoniam potis non est cibos extenuare, neque dissolvere, neque conficere, nedum halituosos indè spiritus excitare. Jam verò qui calor nimius est, adeò omnia quæ ventriculo comprehenduntur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum quidem reliquum faciat idoneæ ad crassi frigidique vaporis generationem materiæ. Nimirum qui hîc ructus supervenit turbidus quidam, siccus fumosusque flatus est, propter vehementem caloris intemperiem (ut GALENUS ait) & paucus, & durationis non longæ. Tametsi non ignorem hunc quandoque ructum pertinaciorem evadere, utique

Ructus malæ concoctionis index.

Ructus acidus quid, & quomodo moveatur.

Ructus fumosus. *Gal. 6. Sympt.*

si flava ab jocinore bilis in ventriculum mittitur, aut si quæ adsumuntur edulia, sunt multi nidoris, ut allium, radicula, cepa: Seu facillimæ alterationis, ut lac, oleum, ovum sorbile, & similia, quæ fervidus ventriculus protinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut ad rem propositam veniamus) de istiusmodi ructus genere, minimè intelligenda *Authoris* hæc oratio est. Nam quam hoc loco ipse molitur retinendæ intus materiæ concoctionem, ea nidoroso ructui penitus futura est inutilis. Scilicet quæ hunc movet materia, quoniam neque ullo naturæ beneficio fieri salutaris neque in integrum restitui potest, qua via primùm licet, infra supravè exterminanda nullatenus (firmato frigida stomachus) intus cohibenda est; idque ne venas semel ingressa benignos quoque succos sua putrescentia contaminet. At verò acido ructui nulla hujusmodi opus vacuatione est, rectiùs concoctio adhibetur, quæ id quod parum exactè alteratum est, perficiat. Nempe hoc fretus consilio GALENUS materiam acidi ructus medicamine διὰ τριῶν πιπέρεων, concoquit, fumosi ἱερᾶς πικρᾶς usu expurgat. Acidum ructum eum intelligas oportet, qui ab infirmo nascitur calore, sive initium imbecillitatis cruda fecerint edulia, sive humoris qui ibi coiit natura, sive nuda etiam eju

Quem ructum Celsus hoc loco proponat.

Gal. 1. loc. affe.

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ causa, quæ ex capite in ventrem distillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt sub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens ptopriumque est? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo dissolvit, at non omnino conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale est. Sic profectò ut in aëris incidit tempestatibus, qui aër si per hyemem Boreali frigore riget, aut rursus æstivis horis sub flagranti Canicula æstuat, pacatus omnino visitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis ininter has constitutionibus nimbis, ac flatibus turbatur. Sed hæc posuisse sufficiat de propositi symptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium est. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui sumpta frigida, frigido ventriculo subveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis axioma sit, contrariorum usu contrariis remedia dari. Adhæc si GALENUS in porrigenda Frigida usque adeo cruditatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentissima febris extorret, eam ante concoctionem indulserit, quanto

Ructus crudus idem quod acidus.

Gal. 6. Meth.

majore reverentia metuque ſanis cruditate vexatis largiare, quibus talis præſidii neque tam anceps eſt occaſio, neque tam urgens neceſſitas. Quid ergo? Errare potuiſſe CELSUM in tanta re credimus? Minimè Hercule. Nam quis unquam antiquorum virorum ſcripta tuto condemnavit, utique cùm in his quæ in ſpeciem falſa ſunt, ea ſæpe diligens inquiſitio rectaque ratio non ſolum probabilia facit, ſed etiam firmiſſimo veritatis robore ſolidet? Ergo CELSUS Frigidam hoc loco potui dat, non quidem continenter, atque ſæpius inter cibos (ut fit) bibendi gratia, ſed per intervalla duntaxat. Sed qualia tempora huic rei legi, aut quanta hæc eſſe intervalla expediat, quoniam ipſe Author non junxit, æquum eſt nos id partim ex artis præceptis eruere, partim ex aliis hujus viri ſcriptis (ſi qua fieri via poteſt) conteſtatum facere.

Frigidæ potio quomodo crudo ructui ſuccurrat.

Frigida, inquit AVICENNAS, inani ventriculo pernicioſa eſt. Idem & ratio oſtendet, ſi quis ejus potionis naturam curioſius intueatur. Nam cruda cùm ſit ac vehementi frigore aſpera, inanem ventriculum protinus offendit ſeu nervaceum, ipſumque ſuaptè natura frigidum, nec ullo jam cibo adverſus crudi elementi vim communitum. Cujus quoque rei periculo adjicitur præſens ventriculi cruditas, quæ ſola prohibere uſum

Frigida cur inani ventriculo noxia ſit.

ſum aquæ poteſt, utique ſi inter cibum potionis quotidianæ vice ſumitur. Sed ipſum fortè præſtiterit audire CELSUM, qui laxitatem ſubfrigidi ſtomachi curaturus, ſic inter cætera loquitur. *Legere clarè oportet, ambulare*, pila armiſve exerceri, non aquam, ſed vinum calidum jejunis bibere, uti poſt cibum frigidis potionibus. Adeo apparet quocunque te verteris, frigidam (ſi unquam hîc ea dabitur) non niſi protinus à cibo rectè dari poſſe, idque non tam ſedandæ ſitis (quæ hîc ferè nulla eſt) quam adſtringendi firmandique ſtomachi gratia. Verùm ne ſine validiore pondere argumentorum nova condere dogmata, ac παραδοξοποιός, eſſe nonnullis videar, non dubitabo partim probabili ratione, partim authoritate Antiquorum Medicorum uti, quibus id quod adſtruo, perſuaſum Lectori efficiam, utique cum non deëſſe ſciam, qui diverſum ſunt opinati. Sed agedum, à quonam rectius ordiamur, quam ab ipſo noſtro CELSO, qui luculentiſſimis verbis (ut modo retuli) hanc rem confirmavit? Tum proximis ab hinc locis eandem repetit, ſaturis conſulens, ſiquidem meliorem optent concoctionem, ut frigidæ poculo ſumptas dapes includant. Extat alius in eodem *Authore* locus, ipſo meridie clarior, qui velut indice rem omnem hanc commonſtrat.

Lib. 1. Cap. 8.

Frigida urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.

Lib. 1. Cap. 3. fat. de vomit.

ſtrat. Scribitur ille de ventriculi imbecillitate, quæ pituitæ vomitum ſecuta eſt. Illic cùm primùm *Author* tenacem craſſumque humorem Hyſſopi, Radiculæ, & ſimilium uſu tenuerât deterſeratque, protinus citato vomitu pituitaque exempta infirmitatem ventriculi correcturus, tum panem heſternum, tum vinum auſterum, & meracum, itemque carnes aſſas cibumque omnem ſicciſſimum poſuit, ac noviſſimè poſtque omnem comeſtionem tres aquæ frigidæ Cyathos bibendos eſſe præcepit. At miſſa faciemus, ſi voles, hæc omnia, potius (ne fortè uni errori fidem ſimilibus erroribus quæramus) HIPPOCRATEM atque GALENUM duo Medicinæ lumina ſuper hac re conſulturi. Ergo GAL. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò Frigidæ potum à cibo non reformidavit, ut ipſis etiam pueris indulſerit, utpote inexhauſta ſemper cruditate propter aſſiduam voracitatem gravatis. Quippe huic malo ideo data à cibo frigida medetur, quod arctatis circum epulas ſtomachi villis calorem includat brevique in ſpacio coërceat, unde is protinus acceptis viribus invaleſcens cruda quæ intus ſunt omnia promptius edomat, & ad chyli perfectionem demutat. Adeo apparet ut vix unquam quicquam, ita ne hoc quidem à vulgò temerè dici. A frigido potu calidum ſanguinem inſtau-

Frigidam Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit.

Frigida quomodo crudo ructui medeatur.

ſtaurari. Sanè quantas vires adſtringens hæc frigidæ vis cum ad cruditatem tum ad crudos Ructus ſanandos obtineat, iis non obſcurum eſt, qui id genus ſymptomatis nôrunt non tam alimenti concoquendi imperfectione quàm ventriculi ejuſque potiſſimum oris laxitate accidere conſueſſe. Scilicet humectarum atque pinguium rerum à cibo uſus maximè (ſi quid aliud) id genus ructus movet. Quod in hoc, quo dixi modo, is præcipuè fieret, ſequeretur, in nullius non ventriculi concoctionem perpetuo incidere hunc oportere, quatenus parvis initiis cibus omnis ad legitimi chyli perfectionem accedit. Atque haſce tam eximias frigidæ dotes vetuſtiſſimus Autor HIPPOCRATES duobus his verbis exhauſit. *Aqua vorax.* Cæterùm magna cura opus eſt, ne eo luxu frigidum ventriculo cruditate vexato ingeratur, ut invalidas caloris in eo vires opprimat, quod fieri proclive eſt, ſimilibus cauſis ſimul in unius affectus incrementum conſpirantibus, ventriculi nimirum intemperie, & frigidæ qualitate. Neque enim hæc per ſe acido ructui ſuccurrit, ſed (ut proxime dixi) ex accidente compreſſis ſcilicet ventriculi tunicis. Hoc dempto, quis unquam dubitavit ad comprehenſi ſymptomatis ſanationem calidis tum eduliis tum poculis uti? Quo modo POLYBUS vi-

Ructus crudus quomodo fiat.

VI. Ejud. Sect. IV. §. 39.

vinum meracum largius hîc esse bibendum Author est. Constat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigorisque vitio cibum concoquere non posse. Ex quo etiam loco sciri potest, non nisi ultimo cibo frigidam aquam salubriter dari, tum cùm ejus est & urgentior necessitas & securitas major. Etenim intus substantibus epulis multo maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus est, quæ vires (ut toties dixi) frigidæ poculo juvantur. Neque subest interea ullum refrigerationis nimiæ periculum, utpote aqua moderate sumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expositis, proximum est ad præcordiorum transire dolorem, quo substante inutilem frigidam CELSUS voluit. Hic dolor si ructui acido jungitur, ab ea moveri solet, quæ corrupta intus pituita est, erosis (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam quia putris hic humor nulla caloris insiti inergia fieri bonus potest, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam stomacho intus tenetur. Quod si comprehensum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi similis invexerit, tùm quoque frigido potu (nisi erysipelas sit) supersedendum est, ut quæ ejus mali concoctionem tardare po-

Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. *Gal. 6. sanit.*

potest, non potest juvare. Et quidem de frigida plus satis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut studiosus lector intelligat, quanta sæpe rerum fœcunditate polleant brevissimæ atque in speciem simplicissimæ veterum Autorum sententiæ, quarum profecto elucidatio nescias an plus exigat judicii, quam observatio ferat utilitatis. Transeamus jam nunc ad Quietem, secundum crudi ructus auxilium. Ipsa detentis circa penetissimas vitæ sedes, sanguine, calore, spiritu, ad crudæ quæ intus est materiæ concoctionem non parvo est adjumento. Qua profecto commoditate motio substante cruditate caret, semicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquoversus impellens: Unde obstructiones, febres, ulceraque pullulare necesse est, juxta illud HIPPOCRATIS. *Ulcera erumpent, si impurgatus laboraveris.* Tum ipse quoque GALENUS *complures sibi visos* narrat *cruditate humorum impeditos, qui dum quiescerent, nihil sentire se profiterentur, ac insolatu aut lavacro accensi, multoque magis labores aggressi illico alii inhorrescere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur.* Porro, his ita definitis, superest, Aërem domicilii addamus, ubi eum versari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc esse

Quies crudo ructui opitulatur.

Motus cruditati inimicus.

VI. *Epid. Sect.* V. §. 50.

V. *de causamatum Sympt.*

Qualis aër cruditari sit idoneus.

esse CELSUS vult temperatum, sicut neque frigore corpus stupefaciat, neque calore exurat. Ejusque rei causa Author cavit, ne quis sese meridiano Soli aut Matutæ Vesperique frigoribus exponat, tum ne, cùm nubilum cœlum est, Soli repentè se ostentanti objiciat. Sicuti enim quævis temperata (qualiacunque tandem ea sint) concoctionem crudorum juvant, ita quæ vehementiùs, vel calent, vel frigent, hanc pervertunt. A calido quidem cruda liquescunt, fluxaque fiunt, tum hinc per corpus omne diffusa obstructiones exilibus mesenterii vasis ac visceribus inferunt. A frigido autem eadem hæc magis incrudescunt, & concoctioni fiunt rebelliora. Sic quoniam utrinque ab extremis vitium est, rectè medium tenetur, ac domus deligitur, quæ per flatum æstivum fenestris receptat Solem hybernum. Cujus rei commoditatem neque ipse præteriit silentio GALENUS, his præcipiens quos cruditas malè habet, ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, ac frigeat æstate.* Atque hæc de aëris qualitate. Substantiam esse convenit tenuem lucidum, atque purum, qui omnibus ex æquo naturis juxta salutaris est, utpote spiritus nostri substantiæ quam reficit simillimus. Itaque fugiendus is erit, qui ex profundo specu pestilentem auram spirat, aut qui editis un-

Ut temperata quævis cruditati, præsidio, sic intemperata nocumento sunt.
11. *Meth.*

Quis aër omnibus æquo naturis prosit.
Quis aër fugiendus.

ındique montibus cavo inclufus loco putrefcit, omnique afflatu ventorum caret, tum qui ftagni aut paludis tetro halitu iufectus, aut proximi fluminis occafione nebulofus eft. Quo magis errare vulgares conftat, qui auræ falubritatem fpatioforum amnium vicinia metiuntur. Sicuti enim amæni decurrentium aquarum adfpectus oculos multa detinent voluptate, ita contrà utramque valetudinem maximis follicitant incommodis. Verique fimile eft, non admodum quenquam fub eo cælo valere poffe, quod nebulofum, quod craffum, quodque redditis ab humecto elemento vaporibus impurum eft. Videlicet præcipua aëris dos ferenitas putatur, ac proin præftare creditur rufticus urbano, agreftis pratenfi, mediterraneus maritimo, montanus paluftri, terreftris fluviali, ficcus pluvio, fudus nebulofo, meridianus matutino, diurnus nocturno. Porrò quæ proximè comprehenfa funt auræ vitia, ut nonquam non funt cruditati molefta, ita tum quoque penitus fiunt pernitiofa, cùm inæquales cœlo tempeftates imperant, fic ut illud modò caleat, modò frigeat, ac modò fudum fit, modò rurfus obfcurum. Nempe hæc aëris varietas concoctionem crudorum turbat, inque falubrioribus natura locis deftillationes movet, in gravibus ipfam quoque

Aër propter vicinum flumen infalubris.

Aëris præcipua dos ferenitas.

Aër inconftans quid noceat.

Destillationes quo modo & quando maximé fiant.

qæe excitat pestem. Destillationes urgent, ubi capitis superflua vi frigoris genita concretaque, superveniente fusa calore diffluunt, aut cùm eadem hæc calore priùs tenuata ab incumbenteque mox frigore stricta in subjectas capiti sedes (seu spongiæ per manum humor) exprimuntur. Quos casus tum demum incidere compertum est, cùm Auster ac Boreas in vicem spirant. Ille cerebrum excrementis opplet, hic eadem exprimit, aut certè quæ Boreas priùs quadam quasi congelatione stupefecit, Auster fluxa reddit. Pestilentia fit, cùm propter hanc tempestatum inconstantiam tota aëris substantia vitiatur. *Ubi enim eodem die* inquit HIPPOCRATES *modò calor urget, modò frigus, autumnales morbi in proximo sunt*, in quorum profectò Catalogo Epidemiæ (nam in his & pestis est) facile primas tenent.

Pestilentia quando fiat. *Li.3. Aph.4.*

Scire autem licet, integrum corpus esse, quum quotidie manè urina alba, dein ruffa est. Illud concoquere, hoc concoxisse significat.

Vrina super hepate ac venis significat.

Commonstratis hactenus tum notis tum remediis ejus cruditatis quæ ventriculo concoquenti accidunt, digredi-

tur jam CELSUS ad declarationem cundæ concoctionis quæ in jecore ac nis absolvitur. Ut autem ventriculi spositionem ructus arguit, sic hepatis venarum urina. Quid enim fidelius oncoctionis modum ipsis annunciet exrementis, quæ in unoquoque alteraonis instrumento coïre consuêrunt? osa verò Urina aquosum hepatis ac veosi generis superfluum est, quod sic à nguinis massa sequestratur. Ejus hunoris quantum corpori ad succorum aadosim inutile superfluumque est, id cava vena renes venis emulgentibus eu manibus quibusdam attrahunt, atque hinc deinceps per ureteras in veicæ cavum propellunt, ubi mole auctum aut alioqui mordaci qualitate affectum, recluso eo qui in vesicæ collo est transverso musculo foras eliditur. Adeò apparet Urinam nihil aliud quàm sanguinis quoddam colamentum esse, eoque haud dubia fide affectionem hepatis ac vasorum (non intervenientiqus locorum ureticorum vitiis) indicare posse. Quo magis in febribus putridis (utique si nihil abditæ contagionis subest) Urina contemplanda est, tum quia hi morbi affectiones quædam sanguinis Venarum sunt, tum quia GALENUS affirmavit, *eorum quæ in profundi Corporis occuluntur penetralibus, nullum esse nec manefestius nec evidentius signum unica uri-*

Vrina, à sanguinis massa quomodo discernatur.

Vrina sanguinis colamentum.

Vrina in putridis febribus spectanda est.

IV. Galen. de *sanit.*

urina. Ergo in hoc genere excrementi; quoniam hæc ferè ſpectari conſuêrunt: ſubſtantia, moles, color & contenta, viſum eſt operæ pretium ex ſingulorum animadverſione docere, quæ urinæ ſpecies integritatem concoctionis annunciet. *Laudatiſſimam* GALENUS cenſuit, *cui ſupra mediocritatem ſubſtantiæ juſtumque modum fulvus ſeu ruffus color, & hypoſtaſis alba, levis, & æqualis acceſſit.* Non meminit hæc omnia CELSUS ſolo coloris boni præſagio contentus. Ferè enim ſequitur, ut is comprehenſis indiciis jungatur. Et quis quæſo ſanus adeò curioſè iſta omnia quotidiè ſcrutari in urina ſuſtineat, cùm abundè ſit unicum attendere colorem, qui mejentibus primum datur ob oculos, quique ſi albus eſt, concoquere naturam: Si ruffus, concoxiſſe ſignificat? Priorem cave intelligas ex toto album, qualis in aqua viſitur & in eorum urina, quibus liberaliora pocula venas onerârunt. Iſte enim color ſummæ cruditatis argumentum eſt. Videlicet ubi inſitus hepati calor adducto per meſaræas chylo nondum evidens aliquod alterationis veſtigium impreſſit, vixque fieri cœptum eſt αἱματώσεως rudimentum, neceſſe eſt, ut quicquid humoris per id tempus inelaboratæ alimenti maſſæ deteritur, aquoſum id crudumque eſſe, ac ne tantulæ quidem particeps bilis, quæ ipſi ſplen-

Vrina optima quæ. IV. de ſanit. tuend.

Vrina alba cœptam concoctionem, ruffa perfectam ſignificat.

plendorem fulvique colòris gratiam
onciliet. Eſt enim hic humor ex ſeſe
il niſi aqua ſive ad colorem ſpectes ſi-
e ſubſtantiæ modum, quæ ambo nun-
uam ipſi demutantur, niſi aut bilis aut
lterius humoris ſeu materiæ acceſſu.
t quidem in rectè valentibus ut plu-
imùm unica eam colorat bilis, ut quæ
ro ſua tenuitate promptè unà cum ſe-
o ad renes diffluit, ejuſdemque ſucci
erito fit, ut in nobis urina tum ful-
eſcat tum acris appareat. Igitur o-
nnis urinæ bonitas atque εὐχροῖα in ca-
igata conſiſtit ſuccorum ac proin fla-
æ quoque bilis productione, eſtque ad-
ò quidam veluti gradus, juxta quem
radum plus accipiunt tum humores ru-
imenti, tum urina fulvi coloris, ſic ut
uo tempore inchoäta in jecore conco-
io eſt, hujus quendam ſeu characte-
em protinus urina monſtret, tum non-
ihil quoque de ſuo albore amittat, ac-
epta qualicumque bilis particula. O-
turque ſubindè color ex albo ruffeſ-
ens Græcis ὠχρολευκὸς appellatus, qua-
m arte, puto, feceris, ſi aquæ lym-
idæ Sextario croci ſcriptulum miſceas.
æc craſis colorem propoſitum oſten-
et, cui apud Romanos nullum eſt in-
itum nomen, ideoque CELSUS ipſa
coactus, album dixit, quod etſi ve-
ementer dilutum eſt, ruffedinis tamen
rincipia quædam accepit. Ut pri-
mùm

Vrinam bilis colorat.

Vrina bonitas ex proba hæmatoſi eſt.

Cujuſmodi colorem Celſus album dixit, qui cœptæ concoctionis index eſt.

mùm verò ad ulteriorem perfectione
ſuccos alterando jecur perduxit, utiq
plus bilis urinæ affunditur, quaten
plus ejus in ſanguinis maſſa ineſt, pr
tinuſque color exurgit exactè inter A
bum & Ruffum medius, Latini *Pallidu*
id Græci ὠχρὸν appellant. At perduc
ad umbilicum concoctione, nonus
urina color effloreſcit, quem GALEN
πυῤῥὸν HIPPOCRATES κιῤῥὸν, CELSU
ruffum, *Linacer fulvum* nominaverunt
eſtque hic omnium teſtimonio atq
confeſſione probæ concoctionis infall
bilis index. Procedit verò ſemper ha
iſta colorum gradatio unà cum incr
mento concoctionis, adeò ut ſupere
coctis ſuccis rurſum excipiat flavus, a
que hunc deinceps rubeus ob flavæ ſc
licet bilis affluentiam igneſcens. Pri
Græcis ξανθὸς, alter ἐρυθρὸς eſt appell
tus. Sed GALENI de hac re ſententia
proponere, ſatius eſt. Is ſic habet *pr*
mo criſeωn. Ὅσον δ᾽ ἐστὶ τὸ πυῤῥὸν τοῦ ξανθοῦ λε
κότερον, τοσοῦτον ἐκείνου τὸ ὠχρόν. Ὅσον δ᾽ α
παλιν ἧττον λευκόν ἐστὶ τὸ ξανθὸν τοῦ πυῤῥοῦ, τ
σοῦτον τοῦ ξανθοῦ τὸ ἐρυθρὸν, quod eſt *Quan*
tum autem ruffus color albedine ſuperat fl
vum, tantum pallidus vincitur à ruffo. Ru
ſus quanto minus albedinis ſortitur flavus ru
fo, tanto quoque minus flavus rubeo. Ha
ille. Porrò ad rem pertinet noviſ
hunc quem CELSUS probatiſſimæ u
rinæ colorem ſtatuit, non ita perpe
tuum

Color pallidus.

Color ruffus, probæ concoctionis index.

uum esse, quin sæpe pro cibi, protio-
is, ætatis, temperamenti, propositi
itæ, regionis, temporis, anni & si-
ilium rerum differentia aliàs paulò al-
entior, alias ad flavum inclinatior
ppareat, qui nihilo minus optatæ con-
oćtionis index esse certus potest.

*Ubi experrectus est aliquis, paulum intermittere; de-
inde, nisi hyems est, fovere os
nulta aqua frigida debet. Lon-
gis diebus meridiari potius an-
te cibum; sin minus, post eum.
Per hyemem potissimùm totis
noctibus conquiescere. Sin lu-
cubrandum est, uon post cibum
id facere, sed post concoctio-
nem.*

¶ Quisquis alimentum ventriculo e-
xisse, jecurque suo probè fungi officio
consulta urina manè comperit, proti-
nus è lectulo surgere, paulumque inter-
mittere seu interquiescere à vitæ nego-
tiis debet. Quod ita præcipitur, ut ce- Manè peracta ventris concoctione surgendum est.
rebrum (cujus vires somno obrutæ ac
quasi sepultæ jacuêre) paulatim sese ad
novas actiones erigat, utque missi non
im-

impetu, at lento motu ſpiritus motio-
nis ſenſuſque inſtrumenta jam tum ex-
crementis feriatione collectis impedita,
placidius permeent, diducant, repur-
gent, ac ſic functionibus reddant ac-
commodatiora. Quibus ritè peractis
non inutile eſt multa Frigida Os eluere,
unde mirificè cerebrum firmari depre-
henſum eſt, coacto intus auctoque in
capite calore, ſic ut hujus beneficio ac
robore, qui per noctem ibi coïerunt,
ſuperflua tenuari pellique foras contin-
gat. Eſt tamen hoc auxilii genus ita
temperandum, ne pari per quævis tem-
pora luxu tentetur. Nam cautiùs eo u-
tendum, imò fortè prorſus abſtinendum
erit, ſi hyems eſt, ſi cerebrum impen-
ſè frigidum, ſi fauces propter imbecil-
litatem recipiendis fluxionibus oppor-
tunæ ſunt, ſi denique ipſa aura aſper-
rimo frigore rigens, idve genus alia cir-
cumveniunt, quæ crudi elementi oc-
curſum excipienti palato viciniſque lo-
cis periculoſum reddunt. Etſi non dif-
fitemur id Præceptum non ita eſſe pe-
renne, quin pereat interdum, utique ſi
neque diſſuetudo reclamat, neque co-
pioſa adhibetur aqua. Porrò Meridia-
ri, quod eſt ſomnum meridianum ca-
pere, iis apprimè conceſſum eſt, qui
huc aſſuêrunt, tum quibus bona noctis
anteactæ pars ducta inſomnis eſt, ma-
giſque æſtivis menſibus, quum dies ut
pro-

Experrectis Os eluendum frigida.

Quibus tutum ſic Meridiari & quo anni tempore.

productiores, ita ad meridiandum magis idonei ſunt. Nempe quoniam per hæc tempora genuinus calor ſub æſtuoſo cælo plus juſto diſſolvitur, corpusque ſupra modum inareſcit, non malè his incommodis ipſo occurritur ſumno, cujus ope tum calor antè per habitum ſparſus, intrò rediens colligitur, tum corpus compreſſis naturæ effluviis humectatur. Oportunius autem antè cibum meridiatur, quia tum corpori deeſt, quod nocentem ſomnum diurnum facit, ipſum ſcilicet alimentum, Quamquam plenioris humectationis gratia non inutile fore crediderim, ſi quis antè tantulum aſſumat idonei cibi, quantulum ventriculus ſub ultimum ſomnum probè confectum reddat. Notum enim eſt, ſomno jejunum corpus conſumi, id quod æſtate adverſiſſimum eſt. Quòd ſi ſatur aliquis de die ſomno ſe dederit, huic profectò alterutrum ferendum eſt, aut ſeptenas circiter horas continenter ſtertere, aut còncoctionem experrectus turbare. Primum ignavi hominis, alterum valetudinem negligentis eſt. Illi tempora ſuperſunt, huic malè leguntur. Neque enim, cùm præproperè ſurgitur, ad umbilicum ducitur concoctionis munus, ſed cibi crudi pars in caput exhalat, pars ventriculum onere & quidem inutili premit. Unde proximus capitis ac præcordiorum dolores,

Meridiandum ante cibum.

Somni pomeridiani incommoda.

E ac

ac tensiones fiunt, junguntur que his ὀ-
ξυρεγμίαν & ventris sonitus & nauseæ,&
corporis mentisque torpor, & si quæ
his paria sunt somni pomeridiani tæ-
dia. Jam verò si ante cibum meridi-
andi facultatem negotia sustulerunt, &
meridiari tamen animus est, haud ab-
re videatur post ipsum id facere Meri-
diem, cibo priùs modicè gustato, po-
tissimum, si corpus insuper intemperie
sicca imbecillum est. Et quidem hæc ob-
servatio æstati debetur. Per hyemem
consultum est missis lucubrationibus to-
tas noctes conquiescere, quò tanto ac-
curatiùs cibus conficiatur, qui id tem-
poris valentior concoctionique magis
rebellis, & cumulatior est. Si qua ta-
men lucubrandi necessitas est, prima in
fieri noctis particula cautum est, idque
ne cruditas moveatur raptis è præcor-
diis ad mentis arcem spiritibus vitali-
bus. Proin severiora studia rectiùs ca-
pessimus à somno subque ipsam auro-
ram, cùm spiritus animales quiete in-
staurati, crudisque cibi vaporibus jam
non ampliùs impediti, quin & copio-
so vitalis auræ à corde venientis affla-
tu recreati, ad res cognoscendas men-
ti quàm feliciſſimè inserviunt. Qua-
propter studiosos literarum hoc loco
monitos velim, ne saturi altioribus a-
nimi intentionibus sese dedant, quæ ni-
hilo minus concoctionem turbare quàm
veh-

Hyeme totas noctes conquiescendum est.

Qua noctis particula lucubrandum sit.

A cibo laxandus animus est.

vehemens corporis motus solet. Quin potiùs quædam animi quasi laxamenta quærant, quibus natura corporis delinita, longè cùm citiùs tum exactiùs confectum dederit, quod intus est, alimentum.

Quem interdiu vel domestica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod servandum curationi corporis sui est. Prima autem ejus curatio, Exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet: in eo, qui minus laboravit, & benè concoxit, amplior: In eo qui fatigatus est & minus concoxit, remissior.

Perdificile est Authore GALENO, *eorum tueri sanitatem, qui privatis negotiis aut civilibus ita destinentur, ut nullam sui corporis gerere curam possint.* Quapropter hos vel insigniore intemperie (quæ tamen morbo vacet) affectos idem Autor ne traducere quidem ad meliorem naturæ sta-

Difficilis sanitatis tutela, quam negotia impediunt.

ſtatum dignatur, utpote qui propoſitam vivendi normulam perpetuò ſequi per occupationes nequeunt, maleque audire faciunt remedia, quæ rectè uſurpantibus non infrugifera fuêre. Hortatur eos homines CELSUS, ne ita attentè vel ſua vel aliena curent negotia, ut nihil interea proprii corporis ſalutem reſpiciant. Multum cùm ad animi voluptatem, tum ad ſanitatis tuitionem exercitatio poteſt. Nam & nativum calorem facultatis omnis autorem exauget, & corpus univerſum onere excrementorum levat. Quo minùs mirum eſt, degentes ruri Agricolas, Oppidanis magis firmos ac vitales eſſe. Iſtius ſiquidem rei facultatem præſtant labores, quos ipſi opere ruſtico faciundo in dies exhauriunt. Eſtque hujus rei tanta vis, ut valetudinis incommoda, quæ multa agricolas propter victus errorem circumveniunt, ſola minuat excludatque Exercitatio. Certè immenſa Gymnaſtices utilitas effecit, quod antiquitus ad curandam ſanitatem nihil ea habitum ſit prius, quodque eam ſcripto celebrarint vetuſtiſſimi quique Medicinæ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES, PRAXAGORAS, GALENUS, ipſeque Ariſtotelis gener ERASISTRATUS. Ergo ſua cuique amplectanda Corporis Exercitatio eſt, non tantùm ut commodiùs verum etiam longius vivat, eaque non

Exercitationis facultas. Ruſtici cur magis vivaces ac ſani Oppidanis.

non

non nisi ante cibum esse utilis potest, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOCRATES docuit, his verbis: Πόνοι σιτέων ἡγείσθωσαν, id est, *Labor Cibum antecedat.* Cujus quidem Præcepti ratio ex ipso motionis effectu colligitur. Nam si paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto sunt abdita corpore, distributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, si qua cruditas ventriculum, jecur, venasve ex inelaborato alimento obsidet? Neque enim semicocta liquescere, ac quoquoversus in habitum corporis ferri expedit, sed potiùs intus decet manere, viscerumque robore alterati, & in sanguinem non improbum verti. Idcirco priusquam estur, exercitandi summa opportunitas est, tum scilicet, cùm cibus bis jam secundum totam alteratus substantiam est, ac jam denuo cibandi tempus instat. Simul verò & Alvi & Vesicæ onera si quæ premunt, per hæc tempora priùs Levanda sunt, ne quid ex his motionis calorisque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propositi temporis nota ex urina petitur: Quæ si ruffa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adesse principium commonstrat. Hunc temporis articulum quisquis laborando

Exercitatio ante cibum adeunda.
v. Epid. s. IV. §. 53.

Alvus & vesica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex Urina petuntur.

non attigerit, necesse est, ut si infrà est, cruditate venas oneret: Si suprà; succos solidasque partes tabefactione violet. Atque hæc dixisse de exercitationis oportunitate sufficiat. Ideoque proximum est, ut quis ejus esse per omnia debeat modus; videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea esse debet, partim quia tutior utiliorque est, cùm quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura molesta est, qui parum laboravit. Rursus qui minùs concoxit & fatigatus est, duplici itidem nomine prævegetum respuit exercitium, tum ne cruditatis obstructionisque occupet periculum, tum ne corpus antè fessum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici solet, non est ingerenda afflictio.

Suus cuique exercitationis modus servandus.

Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior est. Siquidem melius ascensus, quoque & descensus, cum quadam varietate corpus moveat; nisi tamen id per quàm imbecil-

lum est. Melior autem est sub Divo, quàm in porticu; melior, si caput Patitur, in Sole, quàm in Umbra; melior in Umbra, quam Parietes aut Viridaria efficiunt, quàm quæ Tecto subest, melior Recta quàm Flexuosa.

Enumerat jam CELSUS ea genera Exercitationum, quæ valetudini sunt accommodatiores. Ex his aliæ alias atque alias partes magis permovent, alii tota æqualiter corpora. Ac Pila quidem Palmaria cæteris exercitii generibus longè antecellit, quatenus summa cum placiditate atque optima motionis proportione, sineque omni eo periculo quod aliis exercitationibus non infrequens est, universi corporis membra permovet, indeque adeò fit, ut & Pueris & Senibus, ipsisque convalescentibus (GALENO judice) non sit inidonea. Cumque celer cursus grandis alicujus vasis diruptionem minetur, ac voces altæ confertimque emissæ pulmoni totique thoraci negotium facessant, cumque insuper meditatio armorum complures mutilet claudosque faciat, nostra profectò pila adeò est ab hisce incommodis aliena, ut si qua imminent,

Exercitarionum genera ac vires.

Pila aliis exercitationibus prævalet.

De usu parvæ sphera.

etiam arceat. Licèt enim in hoc genere lusus (ut GALENUS dixit) pro cujusque arbitrio labores aliàs remittere, aliàs in summam vehementiam intendere, modò membra simul omnia, modò alia præ aliis studiosius movere. Ad quas omnes spherulæ dotes seu prærogativas accedit, quòd nulla sit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat, Ideoque illud PLATONIS non possum non probare: *Nunquam recte Corpus exerceri sine Animo, neque Animum sine Corpore posse.* Quid multis? Hic iste pilæ lusus unus instar omnium est, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejusque rei causa usque adeò fuit GALENO commendatus, ut de eo singularem composuerit Libellum, qui *de Usu parvæ Spheræ* inscribitur. Sed ad Claram Lectionem veniamus. Hæc partes omnes respirationi inservientes exercet, utique si cum ingenti fit intonatione seu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis sæpe vicibus spiritus intrò ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non solùm partes respiratoriæ incalescant, pandantur, ac repurgentur, sed illæ etiam quæ juxtà sunt, ipsæque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari si imbecillus est, multa jam ex-

pe-

Pilæ prærogativa.

Clara lectio quid commodi afferat.

perientia ac CELSI teſtimonio creditum eſt. Cæterùm Armorum Meditatio corpus quidem totum, uti pila exercet, at motus habet juſto vehementiores, curſus, ambulatio, permovent quidem magis corporis inferiora, at motus hæc habet placidiores, ille planè vehementes. Curſus robuſtis, Ambulatio infirmioribus corporibus accommodatior eſt. Hæc paulò reddetur vehementior ſi aſperis fiat locis, ſic ut iteratò aliàs ſuperare Colliculos, aliàs per declivia ſe præcipitare neceſſe ſit. At CELSO quidem ea magis probatur Ambulatio, quæ ſub dio fit, quàm quæ in Porticu, quoniam illic puriore aëre corpus perflatur, Adhæc melior in Sole exercitatio eſt quàm in Umbra. Sic enim corpus ſolaribus radiis citiùs incaleſcit, ac patefactis cutis ſpiraculis promptior excrementorum fit exitus. At verò ſi caput præ imbecillitate ferre vim Solis nequeat, facileque effumationibus tentetur, tum utique præferenda fuerit Umbra ea quam viridaria aut parietes ſub Jove faciunt, non item quam tectum à cæleſti aura ſecludit: Illic namque Aër purus atque illuſtris, hîc craſſus, putidus, ac quodam veluti ſitu immundus eſt. Porrò quòd ambulatio deterior ſit flexuoſa, quàm quæ recto fit tramite ac proceſſu, hæc eſſe cauſa putanda eſt, quòd ob ſpirituum animalium

Arma quam vim habeant, itemque curſus, & ambulatio.

Quod genus ambulationis ſalubrius ſit.

in cerebro oberrationem seu quandam vertiginem caput turbetur, eoque modo exercitatis tædium motionis quam ocyssimè surrepat. Finem hic de ambulatione dicendi facerem, nisi id restaret explicandum, cur eadem hæc si asperis sit locis, corpori admodum imbecillo sit inutilis. Qui locus ut rectiùs intelligatur, illud ante omnia scire convenit, ac certissimæ regulæ loco habere, motionem omnem viribus corporis perpetuò parem esse oportere. Itaque si hoc imbecille est, ut moderatis placidisque agitationibus firmatur, sic gravibus elanguescit, ejusque rei causa fit, ut qui robusta Adolescenti ac Juveni labor est utilis, idem Puero, Seni, Convalescenti, vehementer officiat. Neque vero id tantùm de totis corporibus, sed de ipsis etiam privatim particulis sentiendum est. Nam quem ex levi causa. vertigo, epilepsia, lippitudo, destillatio, tonsillæ, angina, & id genus morbi tentant, iis profectò exercitationibus omnibus læditur, quæ caput fatigant. Tum eum qui cruribus parum valet cursus debilitat, cui pressus thorax est, vociferatio periculosa est, quem brachii robur deficit, jactus discus enervat. Id loquor genus motionis quod paulò validiùs est, quodque Græcis γυμνάσιον, Latinis exercitatio appellatur. Nam quod lene placidumque est, im-

Deambulatio aspera, imbecillis contraria.

Generale omnis exercitationis Præceptum.

Lenis motio imbecillis idonea.

becillo tum corpori, tum particulæ
eò non officit, ut etiam magnopere
osit. Quin etiam motionis hic pau-
nmodo intendere sæpe permissum este
ique si neque præsens morbus, neque
propinquo senecta est. Ægrotanti-
s enim particulis & Corporibus Sene-
entibus quoniam exigua vis est, aut
iies integra, aut motio nonnisi levis,
onea sunt. Ac proin non sine causa
ELSUS hoc loco monuit perquam
nbecillum esse corpus oportere, cui
pera ambulatio sit nocitura. Posui-
us ea genera exercitationum, quæ sa-
s ad curandam valetudinem sufficiunt.
uæ verò his violentiora sunt, non tam
ercitia quàm opera vocanda sunt, ut-
ote cum quis humum fodit, segetes
etit, vites putat, remigat, arat, sa-
t, iter facit, discum jacit, onera
rægrandia gestat, luctatur, consertis
im alio manibus depugnat, aut simile
iid operis aggreditur, quod vires af-
tim exhaurit. Meritò autem CEL-
US ista omnia, quoniam nimis vio-
enta sunt, præteriit, ad palestritas ea
ejiciens quibus maximi roboris osten-
atio prior tuta corporis valetudine est.
Etsi non diffiteor pleraque operum ho-
um non penitus hominibus firmis de-
rectanda esse, quin potiùs haud raró
lurimùm credam valere ad articulos
nusculosque firmandos. Id quod GA-
LE-

Ægris atque longævis, aut quies aut non nisi levis motus idonea sunt.

Exercitationes simul & opera.

Gal. gravia interdum opera ruri exhausit.
11. de Sanit. Tuend.

LENUS optimè perſpiciens, ipſe ſeſe hu-
juſmodi laboribus nonnunquam duravit
quoties inter Agreſtes (ut ipſe refert)
per hyemem aut ligna finderet, au
hordeum in pila contunderet, ac de-
gluberet. Verùm meminiſſe conveni
hanc rem firmis hominibus non niſi ra-
rò prodeſſe, ſemper imbecillis nocere.

Exercitationis autem ple-rumque finis eſſe debet ſu-dor, aut certè laſſitudo, quæ citra fatigationem ſit; idque i-pſum, modò minus, modò ma-gìs faciendum eſt. Ac ne hi-quidem, Athletarum exemplo vel certa eſſe lex, vel immodi-cus eſſe labor debet.

Labores quando finire oporteat.
Quid laſſitudo, quid fatigatio Celſo Galenoque ſit.

¶ Exercitationem omnem (ut pro-
ximè dixi) corporis viribus parem eſſe
decet, quare ab illa protinus deſiſten-
dum, ut primùm hæ laborare cœperint.
Laborant vires ſi poſt effuſiſſimos ſudo-
res contractamque laſſitudinem ultra
quis exercitetur. Cæterùm noviſſe o-
portet laſſitudinis nomine non idem
CELSO atque GALENO ſignificari.
Hic enim fieri eam ſcribit per nimia
exer-

ercitationes plus justo siccatis calfa-
sque articulis & musculis, ideoque
nfluentis eò cùm excrementi humo-
n tum partium liquamenti infartu
peditis, dolentibus, atque ad motum
gris. Illud verò symptoma iis tan-
n, qui sinistrè exercentur accidere
nsuesse idem GALENUS *de San. Tuenda* **De San. Tuend.**
thor est. At totum quidem hoc
ELSO fatigatio est, habeturque las-
ido id fessorum artuum pathema, sub
o leniter quis dolet, quodque finitis
oribus quàm mox ultro perit, & o-
ibus ritè exercitatis accidit. Et hæc
sufficiant, qui de voce controver-
n movent. Quod ad sudorem perti-
, in ipsa etiam re proclivis error
Multos namque videas, vel pro-
r aquosi humoris redundantiam, vel
am corporis texturam ad primos
sque labores effusissimo sudore dif-
re, quibus ob id tamen finis exer-
di non protinus est imponendus.
t alii quibus contrarias ob causas
tandem sudor perrumpit, cujus lar-
r effluxus corpus consumit. Ergo
cernere inter varia sudoris genera
venit, scireque quem corporis na-
, & quem laboris nimietas magis
dat. Et quidem qui motionis initio Quis sudor exercitio finem imponat.
rtim effluit absque ulla corporis las-
one aut vividi coloris detrimento,
nè humecto excremento corpus sca-
tere,

tere, aut perſpirabilem admodum ha-
bitum, aut utrumlibet oſtendit, nequ
antè laboribus finem præſcribit, qua
ejus jam in effluendo impetus deficer
guttæque frigidiores nec calido illo va
pore ampliùs fumantes emanare, tu
color decorque perire, corpus detum
ſcere & ad motiones ſegnè fieri cœp
rint. Neque Hercle notas has, don
venerint, expectare convenit, ſed pri
quàm occupent, antevertere. Eo autem
temporis articulo porrò ire, neque la
borare deſinere prorſus alienum eſt, qu
niam metus eſt ne conſumpto corpo
tabes occupet. Cujus rei notam ip
vi. *Epid. ſ.* 111. §. 13. etiam HIPPOCRATES in Epidemiis pr
poſuit, ſic loquens. *In Exercitationib*
ſignum extenuationis ſudor ſtillatim efflu
veluti ex tubis canalibuſque manans, vel c
cidentia ab extuberatione. Cæterùm q
ſuus cuique corpori modus in exerc
tando ſervandus eſt, prout habitus,
tas, natura, & conſuetudo ferunt, n
ſine cauſa junxiſſe CELSUS videtu
modò minùs laborari, modò magis
Non omnibus idem laboris modus convenit. portere. Neque enim omnibus om
labor juxtà commodus eſt, ſed qui m
dicus bilioſo confert, idem pituito
adeò non prodeſt, ut difficilem ſæ
cruditatem utque obſtructionem con
liet. Ac rurſus, qui huic gravis c
ducit, illi pernicioſus eſt, adeò ut
hoc & tabeſcere corpus, & febres m
V

ri periculum sit. Quemadmodum e-
n pituitosus graviori labori est fe-
ndo, ita huic vix aliud genus exer-
ii convenit, quàm ambulationis, e-
s quæ adeò quoque sit placida, ut ne
poris quidem nomen mereatur. Nem-
calidis siccisque naturis solas com-
unis vitæ actionem abunde esse ad cor-
oris exercitationem GALENUS scribit,
cùm quis in foro indies observatur,
ecessarios, fana, scholas, theatra, æ-
rotos adit, aut domi ipse suæ quid re-
m meditatur, quo vires corporis ne-
uicquam convellantur. Quæ vitæ of-
cia HIPPOCRATES in comprehensis
orporibus adeò ab omni lassatione vo-
it, esse aliena, ut ne t ntillum qui-
em videantur ab consummata quiete
ifferre. Ipse in *Epidemiis* sic loquitur.
*alidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies
ilia sunt.* Quæ posthæc CELSUS de
thletico labore subjungit, ea suo lo-
o abundè disputata superius sunt.

Gravis labor pituitoso, deambulatio lenis bilioso conducibilis est.

v. de Sanit. Tuend.

v. Epid. s. IV. §. 34.

Exercitationem rectè sequitur, modò Unctio, vel in Sole, vel ad Ignem; modò Balneum, sed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & spatioso. Ex his verò neutrum sæpe fieri oportet; sed sæpius

al-

alterutrum, pro corporis natu-ra. Posthæc paulùm conquie-scere opus est.

Exercitationis partes tres.
Prima.

¶ Tres erant antiquis partes Exerci-tationis. Prima Frictiones continebat (Græci Τρίψεις appellant) quibus leviter corpus eousque pertractabatur, donec floridus quidam color per cutem omnem diffunderetur, idque eo ipsi factitabant instituto, ut aptior habiliorque homo esset ad subsecuturos labores. Quippe Frictionis beneficio metus obstructioni atque diruptionis vasorum tollebatur relaxato nimirum reclusoque habitu tum superfluis attenuatis ac fusis, ipsis denique solidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei causa frictio hæc veteri-bus præparatoria vocabatur, proque varia corporis affectione, modò cum o-leo, modò sicca administrabatur, id-que linteolis tota primùm cute, donec incalesceret duriter celeriterque perfri-cta, ac protinus oleo, si videbatur, nutrita. Omnis autem frictionis hanc

Secunda.

esse vim HIPPOCRATES Author est, quòd quæ dura est, corpus cogat: Mollis sol-vat, multa extenuet, pauca impleat. Secunda pars exercitationis summus il-le erat Motionum Vigor (Græci ἀκμὴν

Tertia.

dicunt, sub quo spiritus intenditur, su-dorque calido vapori mistus ubertim

pro-

promanat. Noviſſima omnis exercitationis ritè factæ pars ipſa fuit, ut Author eſt GALENUS. Apotherapia, ea quam hoc loco CELSUS ab oculos ponit. Tota hæc olim intra unctiones ac balneas erat, tametſi compreſſus ſpiritus huc quòque agente inter mortales GALENO ſpectârit Balnea excrementa membris eximunt, ſiccata humectant, tenſa remittunt, durata molliunt, eoque modo defeſſa ſanant. Unctiones tum hæc quoque præſtant, haud ſegniter, tum adductos in habitum ſuccos oblita cute includunt. Quanquam verò Athletas, fabros, meſſores, bajulos & ſimiles grandium operum magiſtros, laſſitudo & pejus & frequentius exerceat, quàm qui ſuæ ſpontis cùm ſint, ſoliuſque valetudinis ergò labores adeunt, modum ſibi finemque in exercitando certum conſtituunt, non inconſultò tamen hi quoque Apotherapiæ fructum captabunt, ſi non ob metum laſſitudinis, at certè excrementa purgandi gratia. Jam verò ut hæc res quàm curioſiſſimè obſervetur, perpetuum tamen in omnibus non eſt, finitis laboribus ungi pariter ac lavari. Rarenter ambo noſtris hominibus conveniunt. Appulis atque Græcis quandoque etiam neutrum, ſæpiſſimè utriſque populis alterutrum, prout corpus eſt aut naturaliter affectum, aut labore ſic-

Balnearum atque unctionum Apotherapiarum vis.

Apotherapia nulli non poſt labores tentanda eſt.

ſiccatum. Inter has res probè adminiſtratas, ſecuturaque mox fercula CELSUS quietem interponit, ut ejus beneficio & aſcitus ab labore fervor paulatim in membris conſopiatur, & fatiſcentes corporis meatus conſidant. His enim ita antè cibum proviſis, efficitur ut pòſt neque cruditas neque obſtructio venis moleſta ſit.

A labore aliquantiſper conquieſcendum, antè quàm cibus ſumatur.

Ubi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas: Sæpè, inutilis nimia abſtinentia: Sæpè, ſi qua intemperantia ſubeſt, tutior eſt in potione, quàm in eſca. Cibus à ſalſamentis, oleribus, ſimilibusque rebus meliùs incipit. Tum caro aſſumenda eſt, quæ aſſa optima, aut elixa eſt Condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modò par eſt, tamen ægriùs concoquitur. Secunda menſa bono ſtomacho nihil nocet,

cet, in imbecillo coacescit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque & similia meliùs primo cibo assumit.

¶ En quàm concinna orationis serie omnem victus rationem CELSUS expediat. Nam animadversis omnibus quæ pertinebant tum ad arcendam cruditatem ventris atque venarum, tum cujusque exercitationis administrationem, protinus ad cibos venit, ut quibus esse convenit post illa omnia secundis. Nunquam inquit, utilis est nimia satietas, qua penitus naturæ vis consumitur, oppresso cibis calore, adjectisque corpori supra modum excrementis. Sæpè (addit) inutilis nimia abstinentia, seu quæ salutares corporis succos depascit, arescentibusque nimium solidis seniles annos ante tempus invehit. Arguunt hoc symptomata, quæ indies supervenire longiori inediæ conspicamur, cujus notæ sunt, Colliquatio solidorum, exustio succorum, vigiliæ, inquietudines, καρδιωγμοὶ, pertinaces alvi & vesicæ retentiones, hisque omnibus atrociores febres cùm ardentes tum hecticæ, atrophiæ, marasmi, spasmi comitales, & si qui his similes sunt morbi, quorum vis omnibus machina-

Satientas quid noceat, quid nimia abstinentia.

Symptomata inediæ severiori supervenientia.

mentis auxiliorum ſuperior eſt, ut non injuriâ quis poſſe dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione cenſeri. Sanè ita ferè in quaque re fieri ſolet, ut natura utcunque affluentiam, peſſimè egeſtatem ferat, ſicut in hac ipſa, ni fallor, re. Nam copia alimenti incommodet licèt venarum ſuccis, inopia tamen, ut hoc ipſo quoque malo non caret, ſic membra pariter ſolida violat. Adeò apparet plurimum ſemper intereſſe, utrum ſuperans an deficiens materia læſerit. Quanto enim expeditior ratio eſt, morbos plethoricos cacochymicoſve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam ſolidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior ſatietas nimia frugalitate credenda eſt. Idque apud HIPPOCRATEM quoque invenio, qui in adverſa valetudine tolerabiliorem errorem juſto plenioris dietæ, quàm nimis contractæ exiſtimavit. Videlicet in his quæ ſuperant, eſt quod morbus demat: In his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat. Cæterum intemperantia, ſicubi incidat, quòd durior in potione ſit quàm in eſca, cauſas non leves habet. Primùm enim certa res eſt, pocula citiùs in venas & in extimos corporis artus penetrare ipſis cibis. Quippe hi avidiùs ſumpti ſi intus concoquuntur, non niſi ſimplicem (modò boni

Natura meliùs fert copiam, quàm inopiam.

Li. 1. *Aph.* 5.

Error nimis tenuis dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt.

Intemperantia in cibo levior, quam in potione eſt.

boni ſint) adjiciunt plethoram: Si computreſcunt, uſus docuit ſæpius hos vomitu aut cita alvo præoccupari, quàm in venas ire, quò tamen ſi fortè penetrent, ſuccos quidem qualicunque corruptela laceſſunt, quæ tamen non adeò ſit cacoëthes, ut vel malignitate par, vel ſanationis facilitate iis ſuperior vitiis ſit, quæ concitare luxus poculorum conſuevit. Nam vinum ſub quo nomine pocula ſignificamus, largius ſumptum bis eſſe noxium conſtat, tum quod ocyſſimè venas oppleat, tum quòd ſua vi ac qualitate (quæ certè violentiſſima eſt) nervoſa in nobis corpora feriat, & principum partium robur violet, ſub qua calamitate hepar ac cerebrum cæteris membris & citiùs & graviùs affliguntur. Atque hinc tantus ſubindè malorum acervus coit, febres ardentes, hydropes, cachexiæ, inſaniæ, ſpaſmi, apoplexiæ, tremores, arthritides, paralyſes iiſque ſimiles morbi, qui fidos illos patris Bacchi Myſtas interdum trahere non ceſſant donec præcipitent. Quid, quòd ferè minor in cibo ſubſit repletionis occaſio, quàm in potione. Nam dapibus expleti homines vorare ulterius naturæ ductu recuſant, at vino graves magis magiſque novis cali cibus incumbunt, ac de poculorum certant magnîtudine, creſcente nimirum potandi cupiditate à vini potentia ad ca-

Vinum juſto liberalius ſumptum, quid noceat.

Vini largius ſumpti incommoda.

Intemperantiæ minor in cibo occaſio quàm in poculis eſt.

calidum ſiccumque ventriculi ſubſtantiam alterante Atque ſic (ut PLINII verbis utar) bibendi conſuetudo auget aviditatem. Id quod tum multo maximè incidere compertum eſt, cum pocula intus corrumpuntur. Quippe hoc ſymptoma inexhauſta quædam comitatur ſitis, qualis eos urgere aſſolet, quibus aqua cutem ſubiit. Hujus enim pars in ventriculi ſpatium rejecta, quia corrupta eſt, tam inextinguibilem ſitim accendit, ut quò plùs ſint potæ, plùs ſitiantur aquæ Putaverit aliquis illud HIPPOCRATIS nobis adverſari, Ῥᾷον πληρῦσθαι ποτȣ̃ ἢ σιτίȣ. i. *facilius eſt re ompleri potui quam cibo.* Sed id non ita habet. Nam hoc Aphoriſmo repletionis promptitudo, non periculum ſignificatur. Videlicet poculenta cibique humentiores, ut promptiùs & venas intrant, & cocoquuntur nutriuntur que ſic meliùs aridos vacuoſque homines ſeu analeptica præſidia reficiunt: De his namque vel ipſo atteſtante GALENO, ſuum hunc Aphoriſmum HIPPOCRATES ſcripſit. Diximus de cibi ac potionis menſura, proximum eſt, quis eorum eſſe debeat ordo, proponere. Ergò ſic omnis menſæ inſtituenda ratio eſt, ut facilia concoctu duris, alvum laxantia, adſtringentibus, citò in corpus penetrantia tardè permeantibus, elixa aſſis, mollia duris pinguia macris, atque humida ſiccis ordi-

Bibendi conſuetudo auget aviditatem.

Objectio. *Lib. 2. Aph. xi.*

Solutio.

Quis ordo ciborum ſervandus in menſa ſit.

ordine priora sint. Proin rectè CELSUS suam mensam à salsamentis auspicatur atque oleribus: Hæc enim alvum lævigando, illa abstergendo magis solvunt. Sumptis his solidus apponitur cibus, caro scilicet elixa vel assa, sive ea sit piscium, sive volucrium, aut terrestrium denique animalium. Et inter hæc quidem omnis nostri authoris mensa est. Nam condita ille non sine causa expulit, ut quæ ægrè conficiuntur, succumque ferè generant non bonum. Parentur ea hodie ex diversorum animantium carne, alias minutim incisa, alias integra, ac dulcibus obruta jusculus additisque unà aromatis, & uvis passis, & prunis & zacharo & butyro, ejusque generis aliis saporum illecebris. Coquuntur interdum sub squalido furni calore crusta pistoria comprehensa, interdum in olla suprà operculo, curiosè obstructa: Et sic super prunam infervente. Hoc istud pistorium opus penitus vitiosum atque insalubre est, utique si ejus generis inditur caro, quæ difficilis crassique succi est, qualem producit omne animal quadrupes domi natum, omnis grandis fera, quales sunt capræ, cervus, aper: Ex volucribus omnis grandis avis, quales sunt cygnus, & anser, & pavo, & grus: Omnis bellua marina, ut cete, bos, canis: ex fluviatilibus piscibus, anguilla, sal-

Condita rejicienda sunt.

Alimenta crassi ac valentis succi.

ſalmo, & ſi qui his non impares ſunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per ſe ſanis proſint, tum ſic apparata multo maximè nocent, partim quòd ſub præfocante ſqualidoque ignis fervore ſuperexcocta, difficulter intus ſubiguntur, partim quòd dulcedinis cauſa vorentur majore cum voluptate, adeò ut ſi vel ex propriæ ſubſtantiæ natura ſæpe non ſint mala, luxu tamen operoſoque apparatu fiant non bona. Quid enim non deſignat δέλεαρ τῶν παντῶν κακῶν ἡ ἡδονή. Modo dixi ſumpta carne aut elixa aut aſſa, removeri menſas oportere: nam quæ ſecunda noſtris hominibus in uſu eſt, prorſus, ſi quidem valetudini couſultum velis, explodenda eſt, Γαςρίμαργοι enim iſti poſtquàm omni genere cupediarum ſeſe jam abundè expleſſent, eſſetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie ſtuduerunt: Quoque honeſtiore titulo ſuam hîc intemperantiam tegerent, ſecundas menſas excogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tanta rerum varietate facilè futurum indicaverunt, ut paulùm ex ſingulis deguſtando, gulæ facerent ſatis. Perditiſſimi me Hercle epulones, quorum ſtomachus quæ reſpuit, ea ne mens quidem ceſſet concupiſcere. Adeò ineluctabilis eſt ventris ſervitus, ubi animus ſemel cupi-

Secunda menſa noſtri ſeculi explodenda eſt.

cupiditate se devinxit mala. Bellaria hoc seculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis industriæ est, totum id hic semel effunditur. Veniunt placentæ, ex fructibus, pingui caseo, ovis similagine, largôque butyro ac sacharo confectæ. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipsum purum sacharum, idque in alicujus fructus, animantis, alteriusve novæ rei speciem curiosê fusum, eo (opinor) instituto, ut non solùm gulam suavio deliniat, sed ipsos etiam oculos pascat. Sed hujus secundæ mensæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis nostrorum hominum luxuria est. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus constare. Sub hac nunc & luxuria & error est. Nam cùm antiquitus mos obtinuisset, ut ultimo cibo stomachus adstringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum pressa subsiderent, tum ipse intus calor undique inclusus, strictisque ventriculi villis coërcitus, exactiùs quæ assumpta erant demutaret, sic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occasio, nostri profectò majores id non perperam frusto adstringentis pomi factitarunt, quorum studium hujus seculi homines ut non sectarectentur modò, sed etiam (si

Bellaria.

Secunda mensa veteribus usitata.

Luxus nostrorum in secunda mensa fructibus ornanda.

Diis placet) superarent, quæsitis toto orbe fructibus adornare secundam mensam cœpere, pomis, pyris, cerasis, moris, prunis, uvis, ficubus, palmulis, castaneis, mespilis, juglandibus, & ipsis qui vix edendo sunt, fungis, multisque id genus aliis gulæ irritamentis, quibus hodie divitum mensæ splendent, non tam ad stomachum firmandum (quî enim hæc omnia promiscuè vorata firment) quàm ostentationis aut voluptatis aucupio. Ergo rectè CELSUS secundam mensam in imbecillo stomacho coacescere scripsit. Nam acoris (qui non nisi diminutæ concoctioni supervenit) hæ adferri causæ possunt, fructuum istorum intempestivus usus, luxus, varietas, succique eorum cùm frigiditas tùm ad concipiendam labem promptitudo. At bono stomacho, utpote pro suo robore noxia superanti, ut hæc rerum diversitas interdum non est gravis, sic nunquam non est inutilis. Omnes enim uno ordine fructus præcipuæque fugaces, seu temporarii (Græci ὡραίους vocant) ultimo cibo vorati nocent, nisi si qui sint admodum adstringentes, & ii tamen oppidò quàm parcè gustati.

Secunda mensa cur intus coacescat.

Post multas potiones, quæ aliquantum sitim excesserunt,

nt, nihil edendum est: Post tietatem nihil agendum. V- expletus est aliquis, faciliùs ncoquit, si, quicquid assum- it, potione aquæ frigidæ in- udit, tum paulisper invigi- t, deinde bene dormit. Si uis interdiu se implevit, post bum neque frigori, neque æ- ui, neque labori se debet com- ittere. Neque enim tam fa- le hæc inani corpore, quàm pleto nocent. Si quibus de usis futura inedia est, labor nnis vitandus est.

¶ Qui fercula plusculis potionibus ondiunt, ii vix possunt optata ambo- m concoctione non frustrari. Siqui- em innatant cibi, sic ut eos, refe- nte GALENO, ventriculi corpus pro- er interpositum humorem minimè ontingat. Proin hæc regula severis lis Bacchi cultoribus unicè observan- a est, ne vino graves mensam petant. am si sola pocula id damni naturæ ent, ut ea vix longo pòst tempore de- fun-

Post pocula cibus noxius.
VII. Meth.

fungi succorum concoctione possit
quanto magis id eveniat, necesse est, s
cibus etiam superingeritur, qui & pe
se facessere negotium ventriculo potest
& jam tum crudus cruda cum potion
in venas meare. Quæ profectò res in
situm calorem adeò vehementer afflictat
ut is in coctionis munere nequaquam
emicet, sed devictus poculis epulisqu
cedat. Neque enim ineruditè GALENU
calorem nobis ingenitum cum igni
flamma, & cibos poculaque cum huju
fomentis comparavit. Idem enim in
sito calori usuvenit, quod igni, quem
intermori ac sæpe prorsus interire con
spicamur cùm nimia obruitur lignorum
strue, aut certè ea præfocatur materia
quæ tum qualitate ipsum enecet, tum
flammam ægrè concipiat. Porrò quod
post satietatem nihil sit agendum, su
perioribus locis demonstratum est, ub
concoctionem quiete gaudere, ac motu
turbari proposuimus. Quo magis fal
luntur, qui vel pransi vel cœnati (quo
niam id temporis vires magis constant)
cursibus, saltibus, venationi, luctæ pu
gilatui aut id genus aliis corporis stu
diis vacant, cùm hinc concoctio sum
pti recens alimenti turbetur, initiaque
gravissimis valetudinibus præbeantur
Neque enim his patrocinatur, quòd ea
res non protinus noxas inferat: Nam
tandem ubi causæ mali magnitudin
cre-

Analogia nostri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.

Post satietatem nihil agendum.

Error eorum qui se à cibo exercent.

evêre, eo graviùs lædit, quo diutiùs
a semina intus occuluit. Quemad-
odum GALENUS narrat iis qui intem-
stivè exercentur, caussas indies seu
uædam seminaria gravium morborum
crescere, tandemque magna valetu-
nis jactura in perniciosos effectus e-
mpere. Quæ posthæc Author de po-
frigidæ jungit, ea superiùs abundè
sputavimus, estque hic locus instar
nnium unus, qui nostras ibidem ratio-
es facit non modò similes veri, sed
missimo solidat communitque argu-
ento. Hausta frigida paulisper ante-
uam cubetur invigilandum est, ne as-
to mox somno multa fiat crudi vapo-
s in caput exhalatio, ipsis nimirum
ulis circa supernam regionem ventri-
li hærescentibus, nec dum ad imum
us fundum demersis. Et hæc quidem
enatis observanda sunt. Pransis ve-
magna cura opus est, ne frigori, ne
tui aut labori sese objectent. Frigus
mque justo vehementius undequaque
corpus & tracto spiritu, & trans-
ratione cuticulari transmissum inge-
to calori impedimento est, quo mi-
s probè quod intus est alimentum
nficiat, & in salutares venarum suc-
s demutet. Scilicet frigidum nulli
se functioni habetur utile, quare ne
ncoctionem quidem eo unquam adju-
ri posse certum est nisi ex accidente,
cùm

Sumptis epulis non protinus dormiendum.

Pransis frigus, æstus, favor, vitanda sunt.

Frigidum ex se nulli functioni utile est.

cùm aut ſtricto in unum ventriculo
intro vadit aut denſata undique cute:
intrinſecus incidit, genuinum calore
intus coërcitum adauget. Quæ duo n
ipſum tamen ante efficere poteſt, quà
ubi moderate incidit: Nam contra
calorem viribus ſuperet, jam non ſ
lùm ſuperficiem corporis afficere, ſ
intrò etiam ſeſe abdere, ac penitiſſim
quæque viſcera ſua qualitate perſtri
gere conſuevit, idque adeò ſæpe valid
ut multos etiam frigore fuiſſe enect
conſtet. Nam & proceras arbores i
emori cernimus, omnemque exiguum
gnem ſub dio expoſitum protinus exti
gui. Neque verò mirum videatur o
curſum frigidi aëris graviorem ſemp
à cibo eſſe, quo tempore præcipua cal
ris ac ſpiritus vitalis pars ad præco
dia receſſit, quorum tum præſidio ſ
benigniſſimo numine privata extrem
neque ſat validè vim gelidi elemen
frangunt, neque quo minùs ea ad vit
lia penetret, impediunt. Nimirum
iſtiuſmodi refrictionis incommodo,
eos qui frigida perluuntur GALENUS im
munes redderet cutem priùs omnem, d
nec ea penitus caleret, multorum m
nibus perfricari jubebat, id ſcilicet v
ritus quod imparatis ad frigidam acc
dere ſolet, ſcilicet ne cruda ejus ſu
ſtantia aut certè vis per muſculos id
neo calore deſtitutos trajecta, qua
me

Multi ex frigore animam amiſerunt.

ox ad viſcera adſpiraret. Quod ſi
uæ facultas ita expeditè haud præ-
nita extrema penetrat, quid non aë-
faciat, quæ tenuiori vehitur ſub-
to, eoque non tantùm per cuticula-
s meatus, ſed trachæam quoque ar-
riam in corpus eunte. Jam verò haud
nore ſtudio ipſe quoque æſtus vitan-
s à cibo eſt, tum quia ventriculi ro-
r laxando diſſolvit, tum quia inſitum
lorem ex imis præcordiis in cutem e-
cando per halitum diſſipat, quibus
cauſis nil mirum concoctionem pro-
beri. Quòd vero labor ſaturis etiam
iciat, quia ſuperiùs abundè declara-
n eſt, ſupervacuum ſit hoc loco re-
tere. Magis ad rem pertinet dubitan-
cauſam multis adimere, cur tria hæc,
gus, æſtus, labor, plus inani cor-
ri quàm repleto noceant. Putaverit
quis locum hunc ἄντεχνον eſſe nedum
ELSO dignum. Nam quis neſcit ina-
corpus intus foriſque caloris ac ſan-
inis inopia fluctuare, ejuſque rei cau-
protinus ſub valido frigore graviſſi-
è lædi, tum æſtu atque labore peni-
s collabaſcere, & ad immedicabilem
lidorum ariditatem perduci. Quip-
hæc iſta pericula contemplatus HIP-
CRATES: *Iis quos fames præter ſolitum
hauſit, eodem die, & frigore, & æſtu,
oreque interdicendum eſſe* cenſuit. Id-
e apud AVICENNAM quoque (ſi qua
ejus

Vtrum frigus, æſtus, labor magis inani, quam pleno noceant.

De victu aut. text. XVII. §. 1.

ejus viri apud doctos Authoritas est
luculentissimis verbis memoriæ prod
tnm invenio. Leviori semper pericu
plenum corpus exerceri quam vacuum
Quo magis falluntur, qui ideo laborem
æstumque minus nocere inani putan
quoniam omnis huic desit contrahend
cruditatis occasio Talis namque anim
adversio recta non est. Utique temn
rarium est, gravioribus se malis im
plicare, ut vitentur leviora, ut in ha
ipsa re, ubi plus ponderat dissipa
corporis periculum, quàm quæ pr
pter cruditatis fugam securitas est. N
que ignoro quosdam dicere, ob id s
turis inimicum frigus esse, quòd sub h
extrema calore privata malè afficia
tur. Sed ne hoc quidem sat probè e
iam animadversum est. Quid enim i
commodi, si sola extrema, partes pl
nè ignobiles, algeant. Omne peric
lum in eo vertitur, quòd non calent
bus externis, interna citius frigescan
Quòd si hæc mala saturis incumbun
quid te quæso sperandum de vacuis e
quibus externa internaque omnia cal
ris sanguinisque penuria. Adeò app
ret, frigora, æstus, labores, ut amb
bus corporibus nunquam prodesse, i
graviùs semper inani quàm pleno noc
re. Quid ergo? Exorbitasse a ve
CELSUM dicimus? Minimè Hercul
Quippe propositis duobus contrar
a

alterius extremi nomen pro medio ipsorum is Autor usurpàvit. Etenim plenum & inane ambo sub eodem genere posita extremè à se invicem dissident, quorum medio nullum latini nomen dederunt, ideoque CELSUS pro antiqua illa dicendi brevitate periphrasi abstinuit, id corpus inane vocans, quod inter hoc & plenum intervenit medium. Scilicet hoc ipsum per æstus ac labores neque crudis infarcitur, ut saturum: Neque contabescit ut inane ac famelicum, tum nec frigore quoque æque ut hæc ambo, feritur, deductis nimirum in corpus omne jamdùdum succis, nec ipsis interim visceribus vacuis, sed de his satis. Superest nunc famis atque laboris συζυγία, quæ cur valetudini molesta sit, ipsa re patet. Utrumlibet enim ex sese corpus exhaurit, ac proin facto congressu, etiam tabe consumit, quod & antè CELSUM hoc Aphorismo nos docuit HIPPOCRATES. *Ubi fames, laborandum non est.*

Inane corpus quodnam Celsus vocet.

Inediæ ac laboris gravis copula.

Lib. 11. *Aph.* 16.

CAPUT III.

Obſervationes quædam, prout res novæ accidunt, & prout corporum genera & ſexus, & ætates & tempora anni ſunt.

Atque hæc quidem penè perpetua ſunt. Quaſdam autem obſervationes deſiderant & novæ res, & corporum genera, & ſexus, & ætates, & tempora anni. Nam neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſatis tutus eſt. Ex ſalubri in gravem prima hyeme: Ex gravi in eum, qui ſalubris eſt, prima æſtate tranſire melius eſt.

Animadverſis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cælum, exer-

cita-

citationes, cibum, potionem somnum, vigiliam & id genus alia cùm spectare, tum observare quæque oporteat, post hac CELSUS & de his ipsis paulò subtiliùs magisque particulatim differet, & nova insuper capita junget, quorum pleraque comprehensis generibus affinia, alia aliena sunt, perquam tamen necessaria ad valetudinem curandam. Quorum simul omnium varius usus Autor ostendet, prout novæ res incident aut corpora, sexus, ætates atque tempestates anni ferent. Novæ res sunt, quæ extrinsecus corpori supra consuetudinem accidunt, quarum summa haberi ratio debet, ne temerè admissæ valetudinem convellant. Orsus autem CELSUS ab aëre est, ejus esse mutationem periculosam scribens, etiam tum quoque cùm ex gravi transitus fit in salubrem. Cujus profectò rei causa censenda est innovata Consuetudo, quæ nunquam non esse molesta naturæ solet, quatenus ab insuetis major passio corporibus semper ingeritur, ut contra assueta quia naturæ cognata sunt, haud ita validè nos afficiunt, eoque nomine Consuetudo priscis illis Philosophis quasi altera quædam natura putata est. Jam verò si juxta HIPPOCRATEM *maximæ mutationes corporis maximè morbos pariunt*, quid non mutationes faciat aër qui perpetuò nobis circumfunditur, corpusque uni-

Novæ res quæ dicantur.

Aëris mutatio periculosa.

Consuetudo subitò mutata, naturæ molesta est.

Consuetudo altera natura.

3. *Aph.* 1.

versum indesinenter ad suæ qualitatis indolem demutat, de sanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod consilium negat, necessitas extorquet. Nam si longa ægrotatio ægrum conficit, utique sub qua neque sanitas in propinquo, neque exitium est, sæpe ad convalescendum, peregrinum cælum non modò non grave, sed & necessarium est. Videtur hoc usus ipse docuisse in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum sanationi ferè plus opis solum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teste etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita sentiendum est. Mutatam subitò cùm aliarum rerum tum aëris consuetudinem, sanis semper difficilem ægris ubi malum postulat, utilem, sine necessitate perniciosam esse. Quòd si ipsis jam valentibus aliqua necessitate cælum mutandum est, satius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & vicissim ab hoc ad illum prima æstate transire. Sic enim omnis intemperiei excessus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque super hoc loco meditatus nondum conjectura assequor, quidnàm CELSUS sub gravis loci appellatione intelligat. Si pesti-

Lib. VI. s. V. §. 36.

Quibus temporibus ad quæ loca migrandum sit.

peſtiferum vult ut ipſe hujus libri capite partim ſecundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium poſtremo uſurpavit tolerabilis utcumque videatur ſententia. Nam ad hunc locum commigrare (ſi ita res poſtulat, prima hyeme præſtat, eundemque rurſus prima æſtate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam peſtilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæſar* in Comment. de Bello Civili gravis loci appellatione uſus eſt. Videturque hæc iſta locorum apud CELSUM diſtinctio ab ipſo etiam CICERONE obſervata, qui ſic lib. I. de Fato loquitur. Inter locorum naturas quantum interſit, videamus alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes. Atqui exoritur hinc nova ſtatim difficultas de tranſitu gravis loci in ſalubrem, quæ CELSUS periculoſum eſſe decernit, quod profecto extra omnem fidem eſt, ſi quidem grave reputes qui peſti ſit opportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculoſum, ita perpetuò neceſſarium eſt, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium ſequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipſa ſit fuga. Quin etiam ipſe ſibi repugnare CELSUS videretur qui ſic aliàs loquitur. Peſſimum ergo cælum eſt, quod ægrum fecit, adeò ut in id quoque genus quod na-

Peſtilentiæ optimum remedium fuga.

natura pejus eſt, in hoc ſtatu ſalubris mutatio ſit. Fortè obſcuritatem exuet oratio, ſi locum & ſalubrem & gravem æſtimemus, elementarium aëris qualitatum non totius ſubſtantiæ reſpectu, ſic ut is ſalubris habeatur, qui ſiccus in primis eſt, in calore frigoreque attemperatus: Tum gtavis ſit, qui immodicè calet & in altera primarum qualitatum oppoſitione, plus juſto humectus eſt. Ac ſic quidem hactenus tutior foret ex uno loco ad alium ea tranſeundi ratio quam CELSUS proponit, niſi iterum hîc ſermo claudicaret ſi quando gravem eſſe locum contingat ratione frigidi humidique exceſſus, quem locum prima hyeme ingredi periculoſum eſt, ex hoc quòd comprehenſi climatis aër cum hyeme conſimilis in qualitatibus ſit exuperantiæ. Quid veri in hac re ſit, haud facile divinatu eſt, proin nodum hunc ſi non explicaſſe, ſaltem oſtendiſſe nobis ſat erit. Tametſi id his difficultatibus ſuperſit effugium. Si periculum mutatæ repentè ſedis per ſe intelligas, non loci in quem tranſitur reſpectu, neque comparatis inter ſe noxis quæ ab auræ vitio & ejus inſueto ſubitoque occurſu oriuntur, ſic ut qui ex gravi loco in ſalubrem tranſit, propter inſuetudinem lædatur, etſi hunc fortè graviora pericula maneant ſub eodem cælo moratum.

Ne-

Neque verò ex multa fame nimia ſatietas; neque ex nimia ſatietate fames idonea eſt. Periclitaturque &, qui ſemel, &, qui bis die cibum incontinenter, contra conſuetudinem, aſſumit, Item, neque ex nimio labore ſubitum otium, neque ex nimio otio ſubitus labor, ſine gravi noxa eſt. Ergo, cùm quis mutare aliquid volet, paulatim debebit aſſueſcere.

¶ Sanus ægroto poſitis aliis id intereſt, quòd illi vitium, ſi quod eſt: Magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recuſat: At quibus etiamnum ſanitas morbuſque in ambiguo ſunt, eorum vitium tempus ut facit, ſic etiam ſolvit. Quod fieri oportere ſciendum eſt, ad excludendam novæ inſolitæque rei moleſtiam Ea verò moleſtia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi neceſſitas, quæ magnitudine ſuperat eam quæ ſub lenta mutatione eſt, ſecuritatem.

Sano rectiùs ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur.

Consuetudo repentè mutata sanis obest.
12. Meth.

tem. Ergo sanis omnis consuetudinis subita mutatio contraria est, idque non solum, ut GALENUS Autor est, quum præter naturam corpora afficiuntur, sed in ipso quoque ad naturalem statum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguium radices graviter dolent. Hanc naturæ molestiam non tantum qualitatum activarum repentinus occursus, sed aliarum quoque rerum infrequens usus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piscium esu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cerevisiam difficilis est insolitus transitus. Itemque ex laborioso vitæ. genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotio citò reverti naturæ grave est. Quod si istarum rerum quæ in loco usurpatæ non officiunt, subita mutatio nocens est, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini prosunt, nimiam dico satietatem atque inediam ex quibus hæc necessario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda sint, eorum exemplo discitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in castris aut obsessa urbe omnibus antè defessi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad summam

Victus subitò novatus nocet.

am affluentiam rerum omnium redu-
i, difficillimis interdum morbis con-
muntur. Jam quoque non solùm pec
atur ubi juxta inediam protinus satie-
s est, sed ubi rectus etiam ordo in su-
endo cibo negligitur. Sunt enim sta-
quidam ordinatique naturæ motus
rca proprias actiones, sic ut unum
uodque concoctionis organum semel
e die cibo refici suetum, tantum ex
oc sibi in usum nutritionis reservet,
c suos intra sinus seu pretiosum quod-
am κειμήλιον recondat, quantum abun-
e est ad proximi solitique cibatus ven-
ra tempora. Videlicet ita longus u-
s unico pastui ventriculum assuefecit,
t si sæpiùs hunc dapibus infarcias, ve-
ementer in concoctionis munere sis of-
nsurus, quatenus *solitus non est* (ut in-
uit HIPPOCRATES) *bis tumescere, aut
s cibos coquere.* Rursus quicunque pran-
ere soliti, prandio se præter morem
bstinent, naturæ vires infirmant ac cor-
us plus justo biliosum reddunt, quo fit
Autore HIPPOCRATE, protinus ma-
habeant, ac pigri ad quodvis opus
int, quin & urinæ subindè his viri-
es calidæque reddantur cumulata in-
s per inediam bile, alvique durentur
ccato, & anadoseos vi & caloribus o-
to παρόχολοις verò τὰ ἄνω os amarescat
rdialgiæ accidant, oculi excaventur,
mpora palpitent, extimaque corpo-

Vicissitudo edendi mutata naturæ gravis.

De victu acut. s. xv. §. 7.

Quæ noxæ præter morem impransis accidant. Vict. acut. s. xvi. §. 1.

 ris

ris frigescant. Atque his urgentibus propter omissum prandium symptomatis, si cœna succedet, Author HIPPOCRATES est, ne tum quidem mala leniri consuesse, sed acidum ructari præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM vescendi modus ac vicissitudo repentè mutata. At nos non solùm ista movere, sed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni interest quo quisque cibo sit usus, & ad quod genus transeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum est, ea repente non absque periculo liquuntur. Adhæc tutiùs semper à pravis ad meliora transitur, quæ tamen novatio adeò esse præceps potest, ut præstiterit solita mala retinuisse. Ex hoc enim incidit, ut qui pauperculi oleribus, leguminibus radiculis & id genus pravæ notæ alimentis suam indies inopiam levant, nihil propter assuetudinem offendantur, iidemque rursus ad splendidi viri mensam bona semel fortuna admissi, domesticum olus somnient, insolitosque rerum bonarum usus gravatè ferant. Atque hinc sciri potest, hoc istud mutatæ in victu consuetudinis præceptum latissimè, patêre, neque in dictis tantummodo generibus locum sibi vendicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquo modo accidunt, ut sunt

Non solum vescendi modus atque ordo, sed cibi etiam genus nocet repentè mutatum.

Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter assuetudinem.

t somnus, vigilia, repletio, inani-
, & quæ nominatim Author posuit
tus & quies. Nempe corpora labo-
us insueta, quies repentè excipiens.
lta cruditate aut plethora onerat.
rsus si exantlare gravissima opera
otinus cæperint qui otio priùs difflu-
e, fieri planè nequit ut de vasorum
obstructione vel diruptione non pe-
litentur. Ergò quò omnis noxa in
nmutato rerum comprehensarum u-
caveretur, præceptum quoddam in-
r conclusionis ex commemoratis ge-
ribus collectæ CELSUS proponit,
ulatim dicens assuescere quemque de-
re cùm mutare aliquid volet. Id ve-
, Doctore HIPPOCRATE, didicit, qui
EPIDEMIIS sic loquitur. *Contraria*
sim adhibere oportet atque interquiescere.
um *acutorum*, idem evidenter testa-
n reliquit, ubi præter solitum im-
ansos ita reficit. *Vitato* inquit *frigore,*
ore, labore, parciùs solito cænent, cibus-
e sit humentior, potus ne sit aquosus, neque
nor quàm ingestorum ratio postulat. Po-
idie parcè prandeant, ut accessione paula-
n crescente ad consuetudinem redeant. Ean-
m mutandæ consuetudinis legem GA-
ENUS quoque in obeundis laboribus se-
tus videtur, *à levissimis jubens motio-*
bus semper auspicandum esse, sensimque eas
augendas, dein diem unum & item alte-
m interponendum, & in otio versandum.
Il-

Motus & quietis subita mutatio periculosa.

Lib. VI. c. 11. §. 47. Mutatio omnis de vict. c. XVI. §. 1. paulatim fienda est.

Præter solitum impransi quomodo reficiendi. Comment. in Epi. Col. cit.

Illud fateri jure possumus, nihil penitus in proposita re aut CELSUM aut GALENUM reperisse, quod non antè à vetustissimo Autore HIPPOCRATE Aphorismo comprehensum sit. *Multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculosum est. Omne enim nimium naturæ inimicum est: Paulatim verò quod fit, id tutum est, cùm aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud facienda mutatio est.*

5r. l. 11.

Omnem etiam laborem faciliùs vel puer vel senex, quam insuetus homo sustinet. Atque ideo quoque nimis otiosa vita utilis non est; quia potest incidere laboris necessitas.

¶ Multùm cùm omnibus in rebus, tum in ferendo labore consuetudo potest. Ejus rei argumentum longè efficacissimum est, quod cùm Pueri ac Senes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones sint ineptiores, Adolescentes autem multò aptissimi, hos ta-

Pueri & senes solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes franguntur.

nen insoliti labores frangant quos il-
nodò huc assuerint susque deque fe-
it. Nimirum ita sanè fit, ut otiosis
iculi musculique pigrescant atque
sic loquar) enerventur, laboriosis
ò diutina exercitatione mutuoque at-
tu durentur. Ac proin *consueta mo-*
(Authore etiam GALENO) *non so-*
minimè lassat, sed delectat quoque, ut
ntrà si insolens est, protinus tum
plicet, tum fatigat. Denique quid
æso consuetudo non potest, quæ non
corporis modò curatîonem, verum-
am ad fingendos animos ipsius instar
turæ est. Quare hujus rei sedula o-
rvatio nescio quid salubris doctrinæ
vitam componendam adferat, scili-
ut quisque statim à teneris annis po-
rgatis fortunæ ludibriis, animum ad
tutis bonarumque artium studium ad-
gat quæ duo ut & beare suum pro-
forem, & decorare certò possunt, ita
ngiore usu hexin parere, & in ipsam
nsire naturam solent. Ut perquàm
ienter FABIUS dixerlt, *consultum esse*
initio statim optimis assuescere.

Inertia mo-
tionis in-
strumenta
enervat, la-
bor firmat.
Consuetudo
nihil non
potest.
Γνωμὴ.

Si quando tamen insuetis
aliquis laboravit, aut
ulto plus, quàm solet, etiam
qui assuevit, huic jejuno

dor-

dormiendum est; multo magis si etiam os amarum est, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno est, sed etiam in posterum diem ita permanendum, nisi citò id quies sustulit. Quod si factum est, surgere oportet, & lente paulūlum ambulare. At si somni necessitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquantum eodem modo debet.

¶ Symptoma quod succedere laboribus solet, aut immodicis aut inusitatis lassitudo est (κοπόν Græci nominant) calfactis scilicet supra justum articulis & musculis, sicque nimium tum siccatis tum excremento intra hæc attracto præpeditis. Huic affectui siquid aliud somnus opitulatur, non solùm, qui fessi

Lassitudo quid.

Lassitudini somnus medetur.

a labore membra quiete recreat, ve-
n etiam quia arefacta humectat, ri-
ula emollit, impedita excrementis
erat. Ac primum ne illud quidem
HIPPOCRATE dictum ratione caret. Li. 2. Aph. 48.
corpus laborare cœperit, quietè lassitudi-
protinus levari. Quòd si id quies fa-
, quanto magis necesse est Somnus
iat, qui sicuti cum illa ἀνάλογος est,
ad isthæc omnia longè est efficacior.
namque in hunc usum nobis à natura Somnus cur à natura tributus animantibus sit.
butus est, ut spiritus animales jugi à
ebro defluxu circa motionis volun-
iæ munus insumpti reficerentur. Id
nque ex eo constat, quòd post gra-
excercitia proclivitate quadam na-
æ ultra cum ad somnum feramur tum
iùs dormiamus, sic ut præsentissi-
m contra pervigilia remedium in u-
o sæpe labore positum sit, quemad-
odum HORATIUS hoc metro innuere Somnum labor conciliat.
us est. *Trans Tyberim nanto, somno qui-*
est opus alto. Atque hæc à quiete fes-
artubus commoditas accedit. Ne- Somnus quo modo concoctionem juvet.
e hac levior censeri debet, quæ so-
ni beneficio integritas concoctionis
. Dormientibus enim calor spirituſ-
e vitalis inaugescit, atque intus cir-
munus concoctionis distinetur, quo
ut omnia naturæ effluvia sistantur,
eliusque subindè alteretur, quicquid
ventre ac primoribus venis crudi in-
alimenti: Quas sanè causas, nil mi-
rum

rum si totius humectatio sequatur. Jam siquid motivis organis liquamenti aut crassioris humoris insedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, subigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idone um, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per somnum calore procedit. Ipse calor viribus jam tum omnibus ex peditus, liberè agit, sesèque agendo confirmat augetque, ad nulla amplius motionis organa distractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà inva lescunt. Rursus ut hæ dormientibus validiùs, & vigilantibus segniùs agunt, ita illæ è diverso per somnum magis fe riantur, & vigilibus in assidua sunt fun ctione. Porrò dormiendum hîc jejuno potiùs quàm saturo est, idque ne natu ra ad conficiendum ventriculi alimen tum distracta, tardiùs resolvat, quod articulis musculisque lassitudinis affe ctum intulit. Neque verò hæc ipsa na tura (quum in fatigatis suprà propria vires sit afflicta) satis commodè utri que vacabit officio, & concoquendo ex ceptum ventriculo alimentum, & æ quando discutiendoque id excrementi quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit. Quandoquidem insitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admis sis in ventrem epulis paulo minus omnis ad

Lassatis non est à cibo dormiendum.

Cibo in stomachum recepto, calor intrò fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deserit, suoque afflatu seu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum lassitudinis affectus potissimum figatur, fieri ægre potest, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut Somnus labore fessis nunquam est inutilis, ita tum demum salutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac siccum est, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs semper labore offenditur. *Omnibus* enim *ex siccitate laborantibus Somnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus est*, sicut Vigilia contrà apprimè inimica. Qua re adductus CELSUS existimavit majore fiducia dormire à labore jejunum posse, si os amarum est, si oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim signa hæc cumulatam in vasis bilem inque ventriculi spatium effusam præ exercitationis nimietate fuisse, qui nimietas non ægrè calidis siccisque corporibus accidere solet. Ergo os amarescit, quoniam hujusmodi sapor bili flavæ proprius est, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile resolvitur halitus è stomacho ad caput subvolat ac falsis imaginibus visivos spiritus intus ludit. At alvus fusa redditur depresso ad intestina amaro excremento,

Somnus exsiccatis utilis, Vigilia inimica.

7. Meth.

Signa effusæ in ventriculum bilis.

mento, quorum vim excretricem sua istud acrimonia provocat ac veluti stimulo suppungit, Sanè his apparentibus notis, neque lassitudinis affectu sub prima quiete discusso, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum est, sed in posterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quæratur. Quanquam tamen severitatem illam Veterum in jejunando non usquequaque semper hic oporteat sectari, quin potiùs modùm aliquem propositis rebus adhibere, ne corpus immodicis siccatum laboribus, & nutrimenti subindè fluctuans inopia, non solùm nullum ex somno humectationis fructum percipiat, sed contrà potiùs indè penitus tabescat. Cujus rei gravissimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, qui sic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod inest vacuantes.* Siquidem hac sola ratione corpus humectari ex somno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vasisque supersunt calor validiùs edomet, & in utiles succos partiumque nutrimenta fœliciùs convertat. Id quod minimè futurum est corporibus supra modum inanibus: Nam tum deficiente venas sanguine, illa per somnum excoqui immodiceque arescere solent, ali humectarive non item. Quippe non alia via eos sæpe in habitus symme-

Li. 2. de dieta. s. 37. §. 1.

Somnus jejunos extenuat.

triam

triam vindicamus, qui nimia carnis atque adipis mole onerantur, quàm somno à laboribus matutinis & ante cibum imperato. Ergo si extenuationis periculum ex hoc genere somni defessis corporibus impendet, satiùs utique fuerit pauculum quid atque humidum priùs cœnare, ac tum demum somno se dare. Talis enim cœna quia concoquitur faciliùs, haud æquè diu naturæ operam distinet: Quia verò pleniùs humectat, meliùs quoque ariditatis per motiones contractæ vitium corrigit. Porrò soluta per quietem lassitudine, surgere convenit ac lentè paululum ambulare, ut placida hac membrorum dimotione impacta ipsis superflua somnisque jam ope tenuata commodiùs exhalent.

Communia deinde omnibus sunt post fatigationem cibum sumpturis, ubi paulùm ambulaverunt, si Balneum non est, calido Loco, vel in Sole, vel ad Ignem ungi, atque sudare: Si est, antè omnia in tepida-

pidario residere: Deindè, ubi paulum conquieverunt, intrare & descendere in solium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari; iterum in solium descendere: Posthæc, os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non est. Ergo si nimium alicui fatigato penè febris est, huic abundè est, loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum sit: Deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti salis sit adjectum.

¶ O-

¶ Omnibus exercitatione defessis humectatio salubris est. Ipsa (si sub otio ac somno arefactionis vitium non conquievit) unctionibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc ista vires ad levandas solandasque lassitudines sortita sunt. Nam solidis plus justo siccatis salutarem madorem immittunt, durata emolliunt, tensa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque subcutaneis in locis coiërunt tenuia ac fuliginosa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem somni qui paulò post cibum vehementer sit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctione valere balneas intelligendum est. Cæterùm novisse oportet, hæc ista præsidia non nisi cibum sumpturis conducere, saturis verò cruditatis atque obstructionis causam præbere. Qua namque ratione succos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptisanæ cremorem sorpserant, vel quippiam biberant.* Sed agedum fatigatorum hominnm curationem prosequamur. Ac primùm quidem deficiente Balneo, non male conveniunt Unctio atque Sudor, illa ad

Balneæ dulces & Vnctiones fatigatis utiles.

Balneæ & Vnctiones saturis officiunt.

De vuf. acut. f. 32. §. 3.

rigeſcentium tenſarumque partium emollitionem, hic ad fumoſi excrementi vacuationem accommodatior. Fieri verò iſta oportet in Sole aut ad ignem, ut horum ope illorum vis atque energia juvetur. Sudores tamen non expedit eſſe effuſiſſimos, ne quid ſecum benigni humoris exigant, quod cum nulli utile, tum pernitioſum quoque defatigato eſt. Verùm ſi balneæ ſuppetunt, non alienum erit & his etiam laſſatos uti, ut quæ ad propoſitos ſcopos per omnia ferè ſint unctione potentiores. Sed harum vires atque partes exponere operæ prætium eſt, ut conſtet quæ in ſingulis generibus animadverſio neceſſaria fatigato ſit. Ergo balnei partes, ſi quis curioſiùs æſtimet, quinque apud antiquos Scriptores reperire eſt. Ex his Tepidarium prima erat, ædificium concameratum omnique ex parte, ne quà pateret, occluſum, ac ſiccis ab igne redditis vaporibus calens. In hoc balneis uſuri tantiſper verſabantur, donec habitus calore aſcito rareſceret, idque ne imparati in calidum poſteà ſolium deſilirent. Hoc enim errore horror movetur denſatis ſubitaneo calore cutis ſpiraculis, actiſque violenter per muſculos acribus excrementis. Quæ incommoda facilè cavebuntur, ſi antè calentes undas æqualis per totum corpus calor diffundatur, cujus beneficio, ma-

Balnei partes quinque. Prima.

materiæ vacuandæ liquescere, cutis meatus patefieri, aspera, lævigari, tensaque laxari possint. Sequitur secunda balnei pars priore ferè per omnia similis, nisi impensiùs hæc ferveret, eoque nomine ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν Græcis ὑπόκαυστον, CELSO, CALIDARIUM, aliis LACONICUM appellata est, eratque sudoribus fusiùs evocandis dicata, GALENUS decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici discrimina confudit, quoniam sola ferè caloris intensione ac remissione, non re ipsa dissident. Succedit his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum aliàs Solium appellatum, eratque vas aut cisterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus si siccatæ sunt utilem madorem impartit, si refrigeratæ ascititio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & somnum accersit. Proxima lavacro Piscina Frigidæ quarta balnei pars erat iis potissimùm corporibus subveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis densat, ac veluti communit, quô minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipsa quoque naturæ virtus ab hac densatîone cutis invalescit, intrò pulsis, calore, sanguine, spiritu, efficacissimis na-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

naturæ adminiculis. Quæ ſanè cauſa eſt, quare eos cernamus, qui ſeſe frigida decenter perluerunt, plus appetere, meliùs concoquere, ac minus ſitire. Reſtat ultima balnei pars, quæ tota movendis ſudoribus erat deſtinata. Sic enim ſuperflua ea meliùs exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulſu intrò fugatus, ac mox ab imo rurſum corpore acceptis intus viribus emergens ſecum in habitum vexerat. Eliciebatur ſudor partim Quartæ balnei partis uſu, partim multa veſte univerſo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei adminiſtratio antiquitus erat, tametſi non idem omnium uſus ſemper erat neceſſarius, ſed ſuus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in ſingulis generibus obſervationem exigens: Quemadmodum in ipſis quoque fatigatis fieri ſolitum eſt. Igitur his (Authore CELSO) non inutile Tepidarium eſt, idque iis de cauſis quas proximè propoſui. Hîc ubi aliquantiſper cunctatum eſt, intrare & deſcendere in ſolium convenit, quod ſit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore ſiccatas humectat, & incenſas grato refrigerio demulcet, idque aquæ in habitum ingreſſæ merito, quæ depoſito ibidem adventitio calore: quam mox ad naturam quæ refrigerans eſt,

Quinta.

Balneum quo modo fatigatis adminiſtrandum.

Solium fervens fatigatis contrarium.

:, redit. Fervens verò balneum fátitis adverſiſſimum eſt. Scilicet hos balneas deducimus non tam vacuaonis alicujus gratia, quàm ut emolliar ac madeſcat quicquid in corpore nmoderatiùs exaruit. Proin qui ſeſe rventibus in balneis elixant, non ſom his commoditatibus non fruuntur, d nova etiam ſibi mala conſciſcunt. empè corpus antè laboribus accenſum torretur, totaque undequaque denſa cute nec madeſcere partes ab humo- balnei poſſunt, nec excrementi quod tus latet, quicquam emittere. Etim nihilo ſegniùs aqua fervens, quàm igidà adſtringit. Poſthæc jam ſolio greſſos hos non ſine cauſa CELSUS ngit: Nam hoc modo, ſolida labore ccata madefiunt, & hiantia cutis ſpimenta pinguetudine infarta fideliùs tinent, quicquid inter lavandum reptæ fuerat in corpus aquæ. Tum item perfricuiſſe etiam leviter corpus ter unguendum juvat, ut eò àltiùs oum in carnes demittatur, fructuſque umectationis ſit uberior. In quem fim vel ſecundò balneum repetere ELSUS non dubitavit. Peractis his vendum os aqua primùm calida, dein igida eſt, illa quidem ad præmuniens fauces, ne ſucceſſura mox frigida iclentur, hac verò ad caput lavacro arefactum contra ambientis injurias

Unctio fatigatis utilis.

Fatigatis os frigida à balneo fovendum.

durandum, ambo ad levandam ariditatis molestiam, quæ durante lotione in ore contracta est, elatis nimirum ec ferventibus ab commoto sanguine vaporibus. Jam si fatigatis caloris siccitatisque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei causa tantùm non febris sit, tùm profectò aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longiùs ab hepate cordeque absistunt. Quippe metus est ne si ferventis aquæ vis aut substantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectiùs ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior sit, non abs re & olei paulùm aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutiùs in membris inhærescit. Posthæc corpus inungendum est, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo salis momentum ut qua nimia licèt calfactionis occasione lassitudinis affectus quàm maturrimè solvatur. Consultò autem hic frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat, præteritur, tùm quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non sufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac succis exinanitum, sed & plurima tenellæ carnis atque adipis portione privatum sit, ut hinc vitæ principia crudi frigidique e-

Frigidæ lavatio defatigatis inutilis.

le-

ementi illapſu promptè feriantur. Sunt
namque hæc iſta pericula omnibus iis
communia, quorum viſcera laboribus,
inedia, vigilia, aut tabido aliquo affe-
ctu extenuata non ſat muniminis reti-
nere adverſus irruentis frigidi vires.
Quanquam tamen GALENUS ſatis con- Hecticos
fidenter ipſos etiam hecticos frigida la- Galen. cur
varit, præſtabilius eſſe ratus in frigi- in frigidam
dæ intemperiei diſcrimen eos conjicere deduxerit.
quàm in maraſmum labi ſinere. Quip- 10. Meth.
pe ſi in eum jam res rediit locum, ut
ibidem, minima, periturus, qui ſic la-
borat, æger videatur, niſi temeraria
quoque via fuerit adjutus, deficiant ve-
rò alia quæ ſalutem ſpondeant remedia,
ſatiùs eſſe GALENUS putavit anceps au-
xilium experiri quàm nullum, multa-
que in præcipiti periculo rectè fieri poſ-
ſe, alias omittenda. Ipſe decimo The-
rapeutices in hunc ferè ſenſum loqui-
tur. Quemadmodum hectica febre con-
ſumpti, ubi ad balneum accedunt, niſi
in frigidam ſint dimiſſi, nihil juvantur,
ita graviſſimè iterum offenduntur, ſi
frigidæ vis aut ſubſtantia omnino inte-
gra ad viſcera pertingat. Cæterùm
GALENI hæc medicatio ut non opti-
mum, ſic tamen ſecundum remedii ge-
nus adhibet, ipſaque adeò quoniam
nihil aliud eſt quàm præſenti malo a-
liis malis, ſed minoribus remedia dare,
non uſquequaque fatigatis hominibus
ſe-

sectanda est, ut quibus hæc desunt, a
si sunt, uno (ut alias CELSUS ai
die finiuntur. Nares acutæ, collap
tempora, oculi concavi, frigidæ a
res, cutis circa frontem intenta, re
quaque monstrorum hecticorum specie
Ac proin licitum quoque est cùm ll
vioribus tum securioribus auxiliis co
Fatigatis sudor inutilis. tractos ab labore ardores tollere. Jam
quoque ut lassatis frigida post solium
natatio, ita & sudor nocent. Exig
tur enim per cutem, quicquid dulcium
undarum lavacrum solidis immiserat..

Posthæc, omnibus fatiga tis aptum est, cibum sumere, eoque humido uti; a qua, vel certè diluta potion esse contentos; maximeque ea quæ moveat urinam. Illud quoque nosse oportet, quòd e labore sudanti frigidæ poti pernitiosissima est: Atque etiam cùm sudor se remisit, itiner fatigatis inutilis. A balne

quo-

uoque venientibus Asclepiades nutilem eam judicavit. Quod n his verum est, quibus alvus acilè, nec tutò, resolvitur, uique facilè iuhorrescunt: Perpetuum in omnibus non est, ùm potiùs naturale sit, potione æstuantem stomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ta præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem causa sudanti adhuc frigidam bibendam sse.

¶ Quibus succi præter modum acensi attenuatique sunt, maximum iis inquit GALENUS remedium est, humidum nutrimentum, quare id fatigatis quoque commune est, qui quoniam plus equo dissolvuntur, citò refici postuant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto consit alimento, ut quod 7. Meth. Fatigatis humectum nutrimentum idoneum.

quod ad concoctionem sui non tantum ac si solidum esset exigit à natura ro boris, nec tantum moræ ad corpori nutritionem. Quæ causa est, cur lassa tis non modò cibus humidus, sed & diluta potio conducant. Etenim me raca etsi plus diluta nutrit, labore ta men accensis quia calet inimica est. A qua uti intrepide possunt juvenes bon habitus (Ἐυσάρκους Græci dicunt) idqu eo semper confidentius, quo magis eam potare soliti sunt. Cæteris diluta po cula aptiora sunt, ex aliquo genere vin urinas moventis διουρητικόν Græci nomi nant. Hoc enim expeditè venas per meat, ideoque citiùs vacuatos reficit Adde quòd minus etiam calefacit ac pu tria biliosaque succorum purgament per urinas exigit. Porrò frigida ut im modicè lassatis perquàm raro prodest, si nunquam non pernitiosa est iis, qui han profluentibus etiamnum sudoribus bi bunt. Patefactis enim undique in cor pore meatibus, facillimè ad viscera transit quicquid in ventrem crudæ po tionis ingestum est, sic ut hæc eadem n quicquam nativi caloris robore edomi ta fractaque primo statim impetu prin cipia vitæ perennesque illos naturæ fon tes impetat, omnia violenter sua qua litate percellens Videtur hoc ipse quo que usus docuisse, quoties hepatis atqu lienis hinc violati occasione hydrops au

Fatigatis quæ potio conveniat.

Frigida potui data ex labore sudantibus pernitiosa.

ut nervoſorum corporum affectu con-
ulſio, tremor, dyſpnæa & ſimiles mor-
i gignuntur. Porrò itinere defeſſis
tiam tum frigida nocet, cùm ſudor ſe
emiſit. Nam his diutina itatio vires
ttrivit, ſimileque veri eſt, multum
arnis mollioris, adipis ſanguinis &
pſius denique genuini caloris periſſe,
uibus detractis præſidiis ventriculus,
epar, lienis, totaque precordia ir-
uentis frigidi injuriis cædunt. At ve-
ò extra periculum ſunt, qui balneas
greſſi, frigidam aquam finitis ſudori-
bus hauriunt, utique ſi bona ſunt cor-
poris habitudine præditi, neque exte-
nuationc affecti, neque ſenio debilita-
ti, magiſque ſi conſuetudo non uſque-
quaque reclamat. Horum etenim viſ-
ceribus maximi muniminis ſeu tutiſſimi
præſidii loco ipſa nativi caloris abun-
dantia eſt, quæ ſanè facit, ut non ſo-
lùm non noceat frigida, ſed augendis
naturæ viribus etiam vehementer inſer-
viat, idque extincto penitus ardore,
quem ſolium viſceribus intulerat. Ni-
mirum recreatæ hinc ſolidæ particulæ
ipſeque antè omnes ventriculus, proti-
nus & accuratiùs alimentum conco-
quunt, & promptiùs, ſi quæ putria in
iis excrementa coiërunt, excludunt.
Porrigere loco frigidam cùm ſit expe-
ditiſſimum artis medicæ gnaro, tum im-
perito difficillimum eſt, ut in propoſi-
ta

Itinere feſſis potus frigidæ inutilis.

Frigidam à balneo haurire non eſt alienum.

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tam sunt quæ ex opposito respondeant vitia quando hæc cùm non oportet, aut a iis quibus inutilis est hominibus bibi-

Frigidæ potui quæ reclament.

tur. Nam si cruda putrisve materia venas habitumque obsidet, sic ut homo vel labores aggressus, vel lotus, itemque Solis ardoribus objectus illico inhorrescat, temperandum à frigidæ potione est, seu quæ obstructiones venarum adauget, succosque malè coctos crudiores facit. Jam si tumor aliquis præter naturam (dempto erysipelate) aliquod viscerum exercet, nec tum quoque utilis esse frigida potest, quandoquidem hæc, ut HIPPOCRATES testatur, *frigida partiumque crassarum est, ob idque & ægrè concoquitur, & tarde permeat*, ut nihil mirum sit, si illapsas loco affecto materias altius implicet, & ad ferendam concoctionem faciat rebelliores, utique si tumore jecur aut lienis premitur, quibus præcipuè visceribus quia exilia vasa obtigêre, à frigida negotium fieri, eodem Authore HIPPOCRATE disci potest. Addam his & tertium genus, quod jure tamen omnium esse primum oportuit, scilicet totius aut partis alicujus principis imbecillitatem Etenim quæcunque profutura semel frigida est, naturæ nostræ viribus inferior sit necesse est, ex quo adeò fit, ut itinere fatigatis, gravi labore fra-

Victus acutorum. XXX. §. 11.

Frigida quibus inutilis.

fractis curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infantibus, tum (si ad partes spectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepati ad hydropem, lieni ad schirrum, intestino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyspnæam propensis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum sit. Siquidem hæc intrò semel per os demissa, aut à natura ut superetur, aut hanc ipsa protinus superet, necesse est. Ideoque si ventriculo quæ hæc primum, intrat tenendi vis adeò sit imbecillis, ut quicquid assumptum est aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem cœptum protinus diffluere per alvum sinat, quis dubitet hoc rerum statu frigidum obesse, tum quod partis infirmitatem sua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias strictis superioribus ad anum impellat, præcipitetque. Scilicet frigiditatis est, corpora quibus incumbit, pressare ac velut manu stringere. Quomodo & medicamenta frigida supra pectus foris imposita, fluxionem sanguinis per tussim rejecti incitant, compressis nimirum ab horum qualitate pulmonum vasis. Porrò ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* censuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta secutus est CELSUS, recte tamen damnavit. Neque

Frigida alvo fusæ inimica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipso balneo, sed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid præstabilius, aut quid magis naturale est, quàm æstuantem stomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et sunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem stomachum calida potione juvari.

Solet etiam prodesse, post varium cibum, frequentesque dilutas potiones, vomitus, & postero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de causis intus conputrescit.

¶ Corruptionis ciborum tres sunt primæ seu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitiosis, qui intus coïerunt, humoribus. Tertia alimenti sequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut vescendi modo delinquitur.

Cibi copia modica.

Exuperantem quantitatem, ventriculi calor superando non est, quare protinus ab ea is superatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma ignis:

gnis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potissimum caliditate aut frigiditate, tum universæ substantiæ pravitate spectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos possit suo robore edomare & in utiles succos alterando convertere: At in modo vescendi peccatur, si aut præpostero ordine aut nimia varietate alimenta assumuntur. Quippe non potest concoctio non vitiari, quum facilia concoctu duris, pinguia macris, ac laxantia adstringentibus postponuntur. Tum quæ nimium varia sunt fercula contrariisque inter se qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè suis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citiùs, alia tardiùs conficiuntur, quæ promiscuè omnia inter se coeuntia mistaque, facilè computrescunt atque omnem concoctionis legem subvertunt. Ergo tribus hisce ventriculi noxis maximum promptissimumque remedium vomitus est, quo id quòd naturæ incommodat, extra corpus elidunt. Nam si quod intus alimentum est, copia sui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius succurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, sæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non expedit, ne nimio luxu

Cibi inepta qualitas.

Cibi sumendi ordo præposterus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utilissimus.

ventriculi vim lacessant, neve caloris nostri destituta afflatu, vitientur, ac sic tandem venarum excepta osculis, benignos etiam succos contaminent. Quæ de cibo diximus, eadem de simili quoque potione intelligenda sunt, ut Lib. 1. c. 33. rectè *Æginetam* scripsisse arbitrer, maturum *vomitum saluberrimum esse temulentiæ remedium.* Porrò quoniam propositis ventriculis affectibus cruditas necessariò copulatur, conandum omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus facultatem multis abundè est longiuscula quies, & post hanc modica corporis exercitatio. Illa calorem intus coërcitum in concoctionis officio tenet, hæc eundem excitat absque crudorum tum liquatione, tum in habitum raptu.

Si assidua Fatigatio urget, in vicem modò aqua, modò vinum bibendum est, raroque balneo utendum. Levatque lassitudinem etiam laboris mutatio; eumque quem novum genus cujusdam laboris pressit, id, quod in consuetudine est, reficit.

cit. Fatigato quotidianum cubile tutissimum est: Insolitum contrà, lassat. Quod enim contrà consuetudinem est, nocet, seu molle, seu durum est.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis supervenit, quæque excedens quædam ac pertinacior esse lassitudo creditur) nihil aliud est, quam tristis quidam sensus corporis immodicè exerciti, accensis nimirum articulis atque musculis, idque nervaceis horum fibris aliàs vehementer tensis atque siccatis, aliàs excremento sibi circumfuso præpeditis, adeò ut motis particulis molestus indè sensus alicujus seu ulcerationis, tensionis vel contusionis quasi phlegmones oriatur. Tensio nudam ferè siccitatem labore contractam, ulceratio excrementi membris infixi qualitatem: Contusio, copiam magis sequuntur. Jam id excrementi quod influxit si tenuè est, facilè discutitur, tum balneis, tum sudationibus. Si verò crudum, crassum, plurimumque est, resolvere id non usque adeò proclive est, ex quo lassitudo in vetustatem incidit, ideoque assidua CELSO nominatur, altiùs scilicet par-

Assidua fatigatio quando fiat.

ticulis immerso excremento. Urgetque hoc pathema ea potissimum corpora, quibus aut plethora aut succorum cruditas subest. Quemadmodum

6. Epip. f. 3. §. 47.

rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam à cibi parsimonia lassitudinem fieri.* Itaque propositum symptoma, quia cruditatis soboles est, frustrà aut balneo, aut alio quopiam calfaciente remedio oppugnabitur, ut quod particulas priore labore accensas gravius etiam inflammat & materias ipsis impactas (quia concoctione nondum tenuatæ, æquatæ atque subactæ sunt) minimè elicit, sed permovet duntaxat, quò fit ut hinc lassitudinis sensus quàm maximè adaugeatur. Jam si per hæc tempora intus quoque latet (ut ferè fit) succorum vel crudorum vel putrium illuvies, quis hîc non sibi temperet à balneis, quarum vi noxia hæc ad ægrotas particulas trahuntur. Cavit religiosè GALENUS, ne

4. sanit.

cùm pariter & lassitudo urget, & venæ crudis succis refertæ sunt, ea quæ extra sunt, intrò vocemus: Neu quæ intus sunt, foras. Ergo omnis diutinæ lassitudinis remedium unica in concoctione positum est, quam concoctionem non parum ipsum adjuvat vinum, utpote ingenito nobis calori similitudine substantiæ accommodatissimum, ut ne dicam interim, perquàm idoneum id esse ad corrigendam siccitatem, quæ solidis

Concoctio lassitudinis assiduæ remedium. Vinum lassatis aliquot nominibus utile, aliquot inutile.

lidis particulis propter ſuperfluos labores contracta eſt. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum eſt, ita & hìc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id eſſe convenit) crudos putreſve humores ad motionis organa ſecum abducat, ac ſic fatigationis propoſitæ ſymptoma exaſperet. Videlicet hac permoti cauſa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilo vino melior aqua ſic fatigato corpori eſt, utpote cruda planè exiſtens atque omni naturæ functioni ex ſeſe inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum eſt, ut eos qui hìc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat pejores. Quòd ſi vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum ſanare affectum quiverit, quin potiùs debuerit in venis hærere, omniaque cruda ſua qualitate pertinaciter adſtringere. Quid igitur inquies factu opus eſt? Dicam: Si viciſſim modò aquam, modò vinum potui des, ſic ut hujus vim atque impetum illa tardet, ſimulque vinum inter tot venarum ductus ſeu in via moratum ſuccos nequaquam concitet, ſed potiùs iis qui-

Aquæ incommoda.

bus diſtinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque verò perinde erit, ſi in vicem alternationis hujus aquam vino miſtam præbeas. Iſta enim amborum per tota craſis efficit, ut quæ priùs ſimplices eſſent à vino meraco noxæ, per lymphati uſum protinus geminentur. Hoc enim non ſolùm crudos humores ſecum ad extima vehit, verum etiam materias organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adſtringit. Nam hæc etſi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque priùs devicta noſtro calori eſt, quàm eò pertingat: At contrà vini ſubſtantiæ toti immiſta tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyſſimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipſius vulgi experimento deprehenſum eſt, ſitim quæ corporis totius ariditatem ſequitur, citiùs vino lymphato, quàm ſyncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropiſis initium attulit aqua vino miſta, quos eas aliàs ſola non læſit. Sed miſſis his, ad ſequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque CELSUS levari mutatione laboris ſcribit, id quod minimè obſcurum eſt, functiones intuenti muſculorum, qui cuique motus differentiæ privatim inſerviunt. Siquidem alii mem-

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua ſedatur. Fatigatio uſu novi laboris levatur.

brum

brum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cùm contrarii laborant. Proin lassitudinis haud sola perpetuò quies, sed & nova interdum lassitudo medela est. Quemadmodum qui ab extentis diu brachiis dolent, ab iisdem contractis protinus solamen remediumque mali sentiunt. Æquè profecto, ut POLYBUS eos quoque jussit, qui ex cursu laborant, luctari, & vicissim currere, quos lucta fatigavit. Id autem lassationis lenimen efficacius erit, si prior labor insolens, secundus in consuetudine fuit. Consueta enim sicuti naturæ sunt magis affinia, ita melius citiusque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum est, si duro insuevit.

Fatigatitio una alteri medela est.

De victu Idiotarum.

Proprie quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipso quoque itinere frequens frictio: Post iter, primum sedile, deinde unctio; tum calida aqua

qua aut balneo magìs interiores partes, quam ſuperiores foveat. Si quis verò exuſtus in ſole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundemdumque oleo corpus & caput: Deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt, tum multa aqua per caput infundenda, priùs calida, deinde frigida. At ei, qui perfrixit, opus eſt in laconico primùm involuto ſedere, donec inſudet; tum ungi; deinde lavari: Cibum modicum, potiones meracas aſſumere.

Fatigatis itinere quæ conveniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis ſuſtentant, ac porrò

ò transferunt. Itaque si hic lassitudo ncidit, curandum est, ut quæ partes iimia itatione inaruerunt, emolescant: temque resolvatur, si quid acrioris excrementi iis inhærescit. Utrumque hoc crebra frictione confiet, in ipso etiam, i opus est, itinere administrata. Tametsi hoc auxilio efficaciora sint unctio atque balneum, quæ non nisi post absolutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto sedili conquiscendum est, ut defessa membra utcunque hac feriatione recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur sopiaturque ante calentis tum balnei, tum unctionis usum. Cæterùm hæc ista lavatio quantum siccatis articulis humectatione confert, tantum rursum laxatione incommodat, quæ laxatio ipsorum firmitudini contraria est. Ergo (ut CELSUS monet) satius erit superiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non alias observanda, ita duo hæc imprimis vitanda sunt, ardor solis, & immodicum frigus. Sol namque si justo vehementiùs æituat, sudore corpus exhaurit, crescenteque ejus virtute, tandem etiam densat, & instar corii squalens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum transpiratus impeditur, ex quo febris aut diariæ aut putridæ metus est. His abolen-

Facientibus iter, ardor solis, & frigus nocent.

lendis incommodis nihil æquè conduc-
bile, ut temperatum balneum est: H
mectat enim arescentes particulas,
adstrictas relaxat. Quò verò idem bal-
neum humectando diutiùs sufficiat, pe-
fusio quoque olei per totum corpus ad-
hibetur, quæ supra propriæ humecta-
tionis beneficium, id insuper commo-
di adfert, quòd obstructis pinguetudi-
de cutis spiraculis carnes fideliùs reti-
neant quicquid à balneo benigni mado-
ris acceperunt. Omnis per itinera so-
le exustorum noxa periculumque in im-
modica corporis siccitate vertitur, cu-
jus profligatio tanti habetur, ut non
dubitarit CELSUS prioris balnei, at-
que unctionis madorem vel calentissi-
mis balneis intra habitum includere,
longè satius esse ratus, qualemcunque
ardorem fatigato corpori consciscere,
quàm remediis parum efficacibus fru-
ctum humectationis sinere perire. Et-
enim propositi corporis refectio in ap-
positione ejus consistit, quod defluxit,
quæ profectò evenire nequit cute ni-
miopere laxa. Adstringi igitur denuo
hæc post temperati balnei atque olei u-
sum, ferventiore solio debebit, cùm
præsentissimo tum unico ad hanc rem
præsidio. Nam ipsa re patet adstrictio-
nem omnem longo itinere debilitatis
periculosam esse quæ frigidis materiis
quæsita est, multoque maxime frigida
aqua,

aqua, quæ vehementia ſuæ qualitatis externa internaque corporis omnia facilè violat, multo nimirum ſqualore ac vacuitate imbecilla. His itaque proviſis, capitis quoque habenda ratio eſt, ut cui radii ſolares præ cæteris partibus negocium faceſſunt. Id enim quia carne utcumque nudatum eſt, & in alto corpore poſitum, facilè ſuccorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò ſtudioſe lavare id poſt ſolium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa quidem tum ad humectandum, quod in ipſo nimis exaruit: Tum ad diſſipandum, quod ab imis præcordiis eò ſublatum acris vaporis eſt: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adverſus illapſuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditum partim ad comparandum cerebro robur compulſo ſcilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfuſione erat aſcitus. Quo etiam inſtituto ÆGINETA ad hunc modum Sole aduſtis inter cætera ſuaſit, *ut vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motîonis perſeverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculoſè penetrat. Ideoque hunc protinus qui ſic refrixit moderatè calfa-

Capiti Sole exuſto quomodo proſpiciendum.

Lib. 1. C. 4.

Curatio ejus qui perfrixit in itinere.

facere donec insudet, properandum e[illegible] præterea ungere, cutis meatus frigo[illegible] ad strictos calentibus undis patefacer[illegible] ac sic tandem modico quidem cibo, [illegible] sæpiùs oblato, meracisque potionib[illegible] nativum calorem ambientis qualitate a[illegible] flictum refocillare.

Is verò, qui navigavit, & nausea pressus est, si mul[illegible] tam bilem evomuit, vel absti[illegible] nere cibo debet, vel paulum a[illegible] liquid assumere. Si pituitam acidam effudit, utique sumer[illegible] cibum, sed assueto leviorem [illegible] Si sine vomitu nauseavit, ve[illegible] abstinere, vel post cibum vo[illegible] mere.

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphorismis Author est. At quòd hujus turbationis occasione vomitus fiat, ipsa re patet. Neque enim his tranquillo, sed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis succussatur.

S. IV. Aph. 14.

Vomitus naviganti-bus perutilis.

Ma-

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus si moderatus est, erumpit: Nam ventriculum & post hunc veluti consecutione quadam reliquum corpus superfluorum onere levat. A vomitu parum alimenti gustandum est, quò faciliùs id ab labefacto inter vomendum ventriculo superetur, quoque minor sit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum est, sàtura semper ventre promptiùs quàm famelico vomi. Itaque si quis hìc multam bilem extudit, cibo abstinendus est, aut certè minimum quid ejus assumet. Nam ut iste humor stomachum magis quàm acida pituita laxat, sic vomitioni opportuniorem facit: Unde fit, quòd effuso hoc frigido excremento, etsi solito levius, omnino tamen edendum quid esse CELSUS præcipiat, contraque fit post ejectam bilem, ubi cibus etsi minus quàm illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe studiosè cavendum est, ne per longam vomitionis perseverantiam stomachi vis collabascat, ac benigni quoque succi non tantum excrementa vacuentur. Jam si irritus navigantibus ad vomendum sit conatus, quod pathema nauseam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis frustre-

Vomitus pleno quàm vacuo promptior.

ſtretur. Quanquam non penitus ali-
num ſit, plenius quid eſſe, ac mox di-
inceps evomere, ut qui ventriculo pu-
tris inſedit humor, unà cum cibo ex-
tundatur.

Qui verò toto die, vel in vehiculo, vel in ſpectaculis ſedit, huic nihil currendum, ſed Lentè ambulandum eſt. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodeſſe conſueverunt.

Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum.

¶ Qui diutina seſſione laſſantur, iis musculi qui crus movent, otio obrigeſcunt, quare paulàtim inflecti calfierique Lenta ambulatione debent, ut ad priſtinum habitum redeant: Nam hos ſi violento motu cieas, periculum eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut convulſum iri. Ergo pluſcula in balneo trahenda mora eſt, ut eò magis quæ obtorpeſcunt, emolliantur. Opus verò tenui cœna eſt, tum quia corpus ſedentibus minùs diſſipatum eſt, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non est, eodem modo frigida aqua assumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigidum est, ardoris à lavacro contracti molestiam solatur, ore diutiùs contentum? Nam etsi multas partes acres calidasque obtinet, frigidæ tamen in eo excellunt: Unde præsentius id remedium calidis affectibus quàm frigidis est. Ac notatu dignum est, quòd ore id oporteat contineri. Quippe hæc pars præcipuis visceribus consentit, cerebro quidem per foramen colatorium, ac latentes substantiæ corporis meatus. Ventriculo autem communis tunicæ meritò quæ simul huic interiorem substantiam condit, simul omne intus os vestit. Jam verò sic refrigerato ventriculo proclive est, ea quoque quæ juxta sunt viscera in suæ consensum affectionis pertrahere. At pulmonibus, cordi, septoque transverso os consentit, ducti intrò spiritus occasione, ipsoque in itinere aceti facultate obiter refrigerati. Neque isti liquori par esse vir-

Aceti vis.

Os omnibus penè visceribus consentit.

virtute frigida censenda est: Nam hujus qualitas crassiore subjecto, illius contrà longè tenuissimo includitur, quò fit, ut quàm ocyssimè suprà infraque ad commemoratas particulas adspiret. Equidem rectè à GALENO scriptum arbitror, omnium quæ novimus potestate refrigerantium acetum longè esse tenuissimum, Atque ad hunc usque locum CELSUS res novas, aëtem, exercitia, cibos, & quæ his paria sunt, latiore sermone tractavit: Posthac autem eorum omnium observationem ac varium usum, pro differentia naturarum seu corporum ætatis, temporum anni, affectarumque seorsim particularum ad calcem usque libri prosecuturus.

10. Meth. Acetum omnium tenuissimnm est.

Ante omnia autem scire convenit naturam corporis: Quia alii graciles, alii obesi sunt; alii calidi, alii frigidiores; alii humidi, alii sicciores; alios adstricta, alios resoluta alvus exercet. Raro quisquam non aliquam partem corporis imbecillam habet.

¶ Sa-

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum eſt γνῶθι σεαυτόν quæ ſententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo poteſt. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuſmodique ſit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, neſcire. Cumque nonnulli propenſiſſimis animis in res incumbant quam plurimas atquc maximas cognoſcendas, eoque ſtudio omnem ætatis partem conſumant, qui quæſo hos non pudeat, omnia ſcire cum velint, ſui ipſorum oblitos eſſe, propriæque naturæ cognitionem ignorare, eam ſine qua valetudo neque proſpera tueri, neque profligari adverſa commodè poteſt. Equidem hanc Medicinæ partem quæ de humani corporis natura tractat, omnibus literarum cupidis atque ingenio non malo natis ſcitu neceſſariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhauſtæ cujuſdam dulcedinis eſt. Qua re impulſi vetuſtiſſimi quique Philoſophi paucis ante HIPPOCRATEM ſeculis hanc quoque ſcientiam agitarunt, ex quibus clariſſimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuiſſe accepimus, ſic ut & ſapientiæ ſtudium, & rerum naturæ contemplatio ſub iiſdem Autoribus nata ſint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propoſitum eſt, ſcire licet ſub ejus appellatione multa

Jucunda naturæ.

vulgò ſignificari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα ſciens prætereo, ac Grammaticæ Profeſſoribus diſputanda relinquo, ea tantùm daturus ſignificata, quæ ſunt ex noſtræ artis uſu. Primùm itaque omnis memoriæ clariſſimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt univerſam illam ſubſtantiam atque craſim calidi, frigidi, humidi, ſicci, quæ ex omnibus Mundi Elementis juſta inter ſe lege coëuntibus conſurgit: Eſtque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe ſua cuique rei genitæ natura eſt, ideoque à Græcis φύσις eſt appellata ἀπὸ τοῦ φύειν, quod eſt naſci. Conſit autem ex dicta elementorum craſi communis illa hominum natura inter certos fines ſeu gradus primarum qualitatum humanæ ſpeciei proprios incluſa, quæ nunquam non eſt calida & humida. Talia nempe omnia eſſe animantia GALENUS dixit, quæ pluſculo ſanguine affluunt. Jam quoque in ipſa hominum ſpecie propoſitæ craſeως non idem perpetuò eſt modus: Nam in miſtione modò hoc, modò aliud elementum alia ſuperat, aut ab iiſdem ſuperatur, ſic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii ſicci, aliique εὔκρατοι, id eſt, probè attemperati ſint. Porrò ex legitima hac elementorum mi-

Natura quid.

Communis Hominum Natura.

miſcella, quidam veluti genius conſurgit ſingulorum temperiem atque indolem nactus, ſuffultuſque naturali ſolidarum partium humido tanquam vinculo ac baſi totius corporeæ compagis, quæ & ipſa quoque ex elementis conflata eſt. Eſt autem hic genius Autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cùm à ſapientiæ Profeſſoribus, tum à Medicis alias calor naturalis, alias ipſa quoque natura. Quemadmodum GALENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud eſſe quàm calidum innatum, quod ſemini inexiſtens corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem uſque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, ſanitas, afflicto morbus dominantur, ejuſque rei cauſa pro ipſa ſæpe facultate id quoque uſurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim Inſitus eſt, quem jam nunc propoſuimus, alter Influens in corde genitus atque hinc in omne corpus ſparſus) ita & uterque pariter naturæ nomen pro loquentium uſu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morſu percita naturam accelerare dictitamus, calorem intelligentes vitalem copioſo ſanguine ſtipatum, ut id quod nocet, depellat. Eſt enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à cor-

Calor naturalis Natura appellatur.

Calor naturalis duplex.

Calor vitalis quid.

corde ſeu perenni fonte ſcaturiens, ac puriſſimo vectus ſpiritu in totum corpus quoquoverſus dimanans cæleſtique inſtructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conſervans. Itaque hujus quoque caloris opus eſſe perhibemus quod corpus in aëre quantumvis temperato actu calens ſentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum ſomno oppreſſis metu perculſis febriculæ acceſſione rigentibus, frigidaque aſperſis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accenſis, pudore ſuffuſis, ſolio egreſſis, tota cutis vivido calore effloreſcat. Ac tot quidem ſunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur ſub cujus nomenclatura paſſim occulta ſeu Arcana Proprietas ſignificatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum poſita, ſola noſci experientia poteſt. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti ineſt, quæ huic quidem naturæ ſit conſentiens, ab alia autem diſſentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferê ſint Palata, quot Homines. Alii namque caſeum, alii butyrum, plerique bubulam, plures ſuillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut faſtidiunt, ac (quod magis mireris) nonnulli

Proprietas arcana, etiam natura dicta.
3. Temper.

Palatorum diverſitas.

nulli etiam deleteriis innoxiè vescuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Atheniensis, cui soli quæ omnibus exitio Cicuta est, ne per aliquot quidem annos esitata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS sexto Sanit. Tuend. luculenter expressit. Duplex est inquit victus genus, unum quod secundum simplices qualitates, aliud quod secundum totam substantiam conveniens est. Illo utimur quando intemperiem mutare consilium est, hoc sola experientia discernitur. Hæc ille. Sanè tanta vis latentis hujus naturæ est, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ sibi sunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones lupósque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares sibi escas: Atque hinc tanta subindè exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipsum alteri non bruto solùm, sed etiam homini interdum lethale sit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum est: Ferrum Struthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile est: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens esca est. Atque abdita hæc incomprehensibilisque naturæ vis in usu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex victus genus, unum secundum simplices quaiitates, alterum secundum Occultam Proprietatem conveniens.

Naturarum in vescendo diversitas.

tia ſpectatur. Pertinetque ad Medicum omnium hominum proprietates noſſe, aut certè ſi id perdifficile eſt, ut quam plurimorum nôrit. Sunt enim qui omnem Medicinam horrent, nonnullis contra gravis ejus nidor etiam voluptati eſt. Sunt quibus per inciſam venam vel primus quiſque exiliens cruor leipothymiam adfert, ſunt quos ne vicenæ quidem ejus effuſæ unciæ exaniment. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauc. uſurpavit, docens non ſolùm communem omnium hominnm naturam, ſed & cujuſque propriam noſſe Medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius poſthac erit conſtituere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conſervari expediat.

Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates.

Tenuis verò homo implere ſe debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens ſiccare, ſiccus madefacere. Itemque alvum firmare is, cui fuſa; ſolvere

vere is, cui adstricta est. Succurrendumque semper parti maximè laboranti est.

¶ Irrefragabile tritumque Medicorum axioma est: *Omnia similibus conservari, contrariis aboleri.* Ex quo colligere est, hæc corporibus vitiosis, illa valentibus admovenda esse, Quæ tamen lex ut in morbis perpetua, ita per sanitatem egens limitationis est. Multos enim in sanorum numero reperias, quibus similium usus morbosam intemperiem consciscit, tantum abest, ut pristinum naturæ statum conservet. Sed ut istarum rerum discrimina omnibus nota sint, sciendum est, primam propositi axiomatis particulam in iis tantùm observari oportere, qui aut absolutè temperati, aut saltèm non admodum calido humidove intemperati sunt. Nusquam enim rectè frigiditas (ut proxime docebitur) aut siccitas servantur, quòd hæ qualitates nostris principiis ex toto repugnent, interitusque [illegible] causæ sint. At calidis humidisve hominibus, si suà cuique intemperies secundum naturam est, cur talis non merito conservetur? Cur vero nutritio (quæ assimulatio quædam est nutrientis, in

Conservatio similibus, curatio contrariis perficitur.

Nutritio quid.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota substantia similia sunt, quum talis semper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulsi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidasque lotiones: Adultis verò panem atque carnem, at senibus meracum præbemus. Ac ferè hisce omnibus usuvenit, ut appetitus non impar sit cibi potionisque qualitati. Semel diximus de iis nos hactenus agere, quibus naturalis imperies non est admodum insignis. Nam contrà si qualitatum luxus adeò crevit, ut sanitati vehementer incommòdet, tum utique contrariis (absente quuntumvis morbo) intrepidè pugnandum est, idque ne similium usu excessus temperamenti exeat in immensum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic excessus potissimum in eas primi ordinis qualitates quæ cæteris efficaciùs agunt, suntque hæ (teste ARISTOTELE) caliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm sine modo invaluit, necessaria protinus contràriorum erit usurpatio. Facilis enim hic est ad morbosam intemperantiam lapsus. Atque hæc ista HIPPOCRATE atque GALENO Authoribus loquor, quorum hìc 6. *Sanit Tuendæ* eadem hæc sub iisdem penè verbis scripsit, ille *Libro de victu acut.* luculenta oratione docuit sic esse instituendam dietam,

Vehemens qualitatum excessus contrarium victum exigit.

Victus contrarius sit calori & frigori, idque corporis ætatis temporis anni.

am, ut calori ac frigori contraria ſit ra-
ione habitus, ætatis, & temporum anni.
Nec unquam defuit qui huic animad-
verſioni reſpondeat, ſucceſſus. Nam
hyeme calidum, æſtate frigidum vi-
tum majore valetudinis commodo am-
plectimur, tum Senibus meraco potio,
Juvenibus diluta accommodatior eſt,
corpora bilioſa frigidis, pituitoſa ca-
lidis feliciùs nutriuntur, Senes æſtate,
Juvenes hyeme tutiores ſunt. Et inimi-
cior adoleſcentibus æſtas, hyems lon-
gævis eſt. Vix dignum admonitione
putamus, quòd hoc loco cùm calidos
contrariò victu alimus, non id nos ca- Calidum duplex.
lidum notare quod ſecundum naturam
eſt, ſed quod aſcititium naturæque re-
pugnans eſt, hoc namque (quod abo-
leri debet) juvenes magis pollent, illo
(quod ſervandum eſt) pueri ac proin
his moderatè calida, illis frigida con-
venientiora ſunt. Duplex hoc calidum
HIPPOCRATES quoque ſcriptum nobis Lib. 1. Aph 14.
reliquit. Nam cùm *Aphoriſmorum volu-
mine* ſic ait. *Qui creſcunt, plurimum ha-
bent calidi innati:* Id calidum expreſſit,
quod à ſemine ortum prorſus benignum
naturale, omniumque operationum ef-
ficiens cauſa eſt. At in EPIDEMIIS a- VI. Epid. ſ. IV. §. 45.
liud calidum notavit, ita loquens, Θερ-
μοκοίλιοι, id eſt, *ventre calidi, frigidæ car-
nis & graciles, hi conſpicuis venis & ira-
cundiores ſunt.* Et idem eodem libro: *In* §. 34.
ca-

calida natura, refrigeratio, potus aq[...] *quies.* Hoc ſanè calidum igneum pr[...] ſus eſt ſqualidum, febrile, ac natu[...] ex toto contrarium, maximeque in m[...] bis viget, ubi æſtas, ubi temperatu[...] bilioſa atque ætas virilis eſt. Atq[...] hîc (ut proximè dixi) contraria vict[...] ratione pugnandum eſt, ne ſimilium [...] limentorum uſus temperamenti vitiu[...] in immenſum efferat. Quæ res (ut m[...] dò retuli) non minore cura in frigid[...] quoque obſervanda eſt. Nam hæc n[...] bis cæleſti illo calore afflatis ex to[...] contraria ſunt, ejuſque rei cauſa nu[...] functioni (ut GALENUS ait) prodeſſe[...] nulliſque rebus genitis (ut ARISTOT[...] LES) unquam miſceri niſi ex acciden[...] conſuêrunt. Porrò in intemperantia[...] labi humiditati non adeò proclive e[...] ut quæ qualitas ſuperioribus ignavi[...] eſt atque ad patiendum magis quàm a[...] gendum comparata, indeque protin[...] fit, quòd pueris humida convenia nt[...] ſeu nullum intemperiei diſcrimen m[...] nantia, quatenus humiditas ipſis omn[...] ſecundum naturam eſt: Adde quod o[...] ptime quoque talia inſerviunt, tum co[...] poris humecti nutritioni, tum incr[...] mento. Quam rem ſagax natura pe[...] ſentiens lac matris in uſum humentis a[...] limenti ipſis præparavit. Hæc ip[...] nimirum humiditas genituræ atque ſan[...] guini primis noſtræ vitæ initiis maxi[...] m[...]

Frigiditas temperamenti ſemper abolenda.

6. Sympt.

Frigiditas ex ſe nobis inutilis.

Humiditas ſimilem ferè victum poſcit.

è affinis familiariſque eſt, tantoque
npenſius ejus fruitione pueri juvantur,
uanto generationis ſuæ primordiis ſunt
ropiores. Porrò etſi conſtat præhu- Humidi magis vitales.
idos natura homines magis eſſe lon-
ævos: Ac ſanitate, ubi ætate jam pro-
eſſerunt, inconcuſſa plus cæteris frui,
ſus tamen venire interdum poteſt, ut
ſce quoque humoris nimietas utcun- Humiditas quandoque corrigenda.
ue extenuari poſtulet, utique ſi cor-
us fluxionum, putredinis ac redundan-
æ vitiis facit opportunum. Tum e- 6. Sanit.
im non veritus GALENUS eſt, uſu pluſ-
ulæ exercitationis, frequentis antè ci-
um balnei, medicaminum purgantium,
iureticorum atque errhinorum tempe-
amenti luxuriem reprimere. Idipſum
in quibuſdam fieri mulieribus plus
ſto pituitioſis oportet, ut quibus hu-
ida intemperies facilè in morbum ex-
eſcit, unde fieri arbitror, quod PO- De victu Idiotarum.
YBUS victum his omnibus ac potiſſi-
ùm cum utero gerunt, ſimpliciter ſic- Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.
um inſtituerit, utique ſi non ultima
nt impregnationis tempora, cùm in
na muliere duo grandia ſimul corpora
ontinentur. Itaque conceptionis ini-
o tenuans ſiccanſque victus ratio ſatis
ommoda eſt, eò quòd tum corpus ex-
ementis non uno nomine gravetur,
uando & menſes præter ſolitum defi-
unt, & pauculum nutrimenti in no-
elli fœtus alimoniam inſumitur. Jam
ve-

verò quod ad temperamenti ſiccitat
attinet, vix ſcio an uſquam ea deb
ſervari. Eſt enim per ſe naturæ pr
ſus adverſa, primaque ſecum mort
tatis noſtræ ſeminaria trahit, ac pr
quæ occupat corpora in præcocem
nectam præcipitat. Quò magis GAL
NUM miror, cùm is *ſexto volumine Sa*
tatis Tuendæ qualitates proponeret, q
victum ſemper contrarium exigunt,
lidi & frigiditati non protinus ad
xuiſſe & ſiccitatem, quæ nihilo illis
innocentior, nec in ullo corpore
ætate rectè ſervatur. Quippe nullo
rum caſu ſicca ſiccis rectè foventur,
ve hominis temperamentum ſive æ
tem, ſeu anni denîque tempora ſpect
Quis enim unquam per æſtatem juve
bilioſus, quis ſenex melancholicus p
Autumnum ſiccis tutò eſt uſus, ſive h
rum unumquodque per ſe ſubeſt, ſive
mnia pariter coëunt, tum ſive inge
intemperantia ſive levior eſt? In cali
(inquit idem ille) frigidaque intem
rie, contraria ſemper dare expedit.
ſi ſiccius quodvis membrum efficias,
hil manifeſtè læſeris. Probat vero ha
rem per modum nutritionis, quam e
ſcribit ejus quod nutrit in id quod n
tritur aſſimilationem, idque ut perquà
rectè diſerteque protulit, ſic quod ſic
(ut ipſe colligit) citiùs ſiccis unian
quàm humida, neque conſentaneum r
tio

Siccitas ſemper inutilis.

Galeni incuria.

ioni neque fide aut GALENO dignum ſt. Nam cùm nihil antè nobis queat ſſimulari, quàm per concoctionem a-tum nutriendo corpori redditum ſit, equitur, ut quo quæque materia minùs acilè concoquitur, eo tardiùs quoque ſſimiletur. Concoquuntur autem longè faciliùs humida ſiccis, quòd his na-ura ad recipiendam alterationem re-ellior, illis promptior ſit. Ideoque ſenes, & hecticos, & longa invaletu-line exhauſtos, & aliqua animi ægritu-line tabeſcentes, humido alimento cum ptimè tum celèrrimè reficimus. Scio quidem talem corpori debere ſubſtan-iam apponi, qualis defluxit, ut priſti-ius naturæ ſtatus ſervetur. At hîc non ſervare habitum, ſed in meliùs mutare tudendum eſt. id quod ſimiliùm uſu ad-o non conſequaris, ut priorem etiam ſiccitatis intemperantiam auxeris. Ne-que his etiam repugnat vulgatum hoc Medicorum placitum. Similium uſu ſanitatem omnem conſervari. Id enim ita in temperatis corporibus fieri cer-tum in intemperanter ſiccis aut frigi-dis, quantumvis leviter ſic affectis non uſquequaque tutum eſt. Nam ut vel maximè detur idipſum licere primo qua-litatum ordine intemperatis ſeu qui mi-nus facilè in exceſſum intemperantiæ la-buntur, non video ſanè, qua via quis duo hæc incommoda effugiat. Primo,

quo-

quoniam corporum & causarum salu
brium par esse excessus gradus debet:
quis ita amussim singulorum inter se mo
dum comparet, quando vis rerum ne
cessario corpus alterantium sæpè teme
rè nobis etiam imprudentibus, etiam
invitis exeat in immodicum, cujus re
occasionem cùm in cibo ac potu corru
pti seculi hujus mores, tum in aëre in
finita tempestatum varietas præbent.
Alterum incommodum est, quod non
vulgares modò, verum etiam ipsos sæ
pe rei medicæ artifices sui fugiat tem
peramenti modus, ut absurdum sit ita
anxiè ubique similia studere metiri, pa
tente latissimo contrariorum campo,
quibus non subest error tam aut facilis
aut periculosus. Quid enim gravioris
noxæ siccis hominibus paulò quid cre
briores attulerint potabilium aquarum
balneæ, quid liberaliora vini diluti po
cula? Quid effusior animi Lætitia;
quum his contrà salsa lavacra, vinum
meracum ac potens, solicitudines etsi
leviter incidant, tædii tamen periculi
que plenissima sint? Adeo apparet pa
rum roboris in iis intemperantiæ ser
vandæ Præceptis inesse, quæ GALENUS
partim *sexto Sanit. Tuendæ*, partim *tertio*
Techn. proponit, eaque magis otiosa
disputatione agitari, quàm consistere u
su posse. Ergo sicci rectiùs semper hu
midis insistent, quorum usu caveatur,
ne

ne quod indies in corpore indeſinenterque ſicceſcit, minùs properè ſiccetur. Eſtque hoc præceptum ubique perpetuum, ſeu vehemens corpora ſiccitas, ſeu levis occupet. Quid enim: Si humiditatem (quæ quidem naturalis ſit) ſemper tueri ſeu præcioſiſſimum naturæ theſaurum jubemur, quo tandem rerum ſtatu oppoſitam ipſi ſiccitatem non corrigere fas erit. Neque Hercle video quidnam hîc GALENO noſtro prætexam, quoniam is *Libro de Sanitate Tuenda* varius eſſe ipſeque à ſe diſſidere videtur tot modis ſiccitatem corporis inſectans, eamque eſſe referens, cujus culpa omne genitum corpus mortale ſit. Jam ipſos quoque natura ſiccos peſſimè ſemper excipi ſolere eodem volumine propoſuit, ſcilicet quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio contingere. Sed miſſa in præſens hæc fortè aliis temporibus reſervabimus. Siccitatem longè reddit formidabiliorem juncta frigiditas. Amborum enim coitus rectiſſima ad præcox ſenium via eſt. Proin quum hæ qualitates junctis viribus corpus oppugnant, tum profectò ſi unquam alias, contrariis confidenter inſiſtendum eſt. Infelicem hanc copulam luculenter in ſenibus videre eſt, quos idcirco calidis humidiſque indeſinenter fovemus. Etſi enim iis per ſanguinis vaſa multum indies fluctuat a-

Senes calidis & humidis reficiendi.

quosi excrementi, adeò ut hoc per urinas, per nares oculos ac palatum effuso corpus in speciem humectum sit, solidæ tamen partes grandi siccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut GALENUS docet) educere oportet, solidas autem ipsas calefacere atque humectare, id quod rectè quis vino præstiterit, & meraco simul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis intentum fuisse POLYBUM credibile est, cùm victum senibus instituerit ficciorem; quod ejus scriptum fide careret, nisi ejus respectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim senes ob immodicam vim pituitæ ea sæpius cogantur assumere quæ siccent & incidant, revertendum tamen his Authore GALENO sine mora ad humectantem victum est. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio posuimus incolumis statanec ullis disputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam similibus servari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax sit, & his quoque iisdem, quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari semper oportere. Dico, quin cuique factu sit opus, non ignarus tamen idipsum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri posse. Sic quidem ita GALENUS sentit, ut omnis sanorum intemperies aut per otium aut fe

5. Sanit.

Quale vinum senibus utile.

De vict. Idiot.

5. Sanit.
Generalis totius victus regula.

5. Sanit.

feratur, aut servetur propter negotia. Proin qui sic occupationibus distringuntur, ut in mutando temperamento singula suo peragere tempore nequeant, iis pristina retinenda intemperies est, atque omni ejus demutatione supersedendum. Ergo plenus, si à negotiis vacat, sese extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens siccabit, siccus madefaciet. Porrò non sine causa CELSUS maximè laboranti seu imbecillæ sollicitus est, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus semper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facilè enim recipit quicquid natura superflui humoris seu inutile sibi onus in eam excusserit. Quinetiam GALENUS Author est sæpe absque omni succorum noxa solam partis imbecillitatem gravis inflammationis causam extitisse. Atque hactenus CELSUS in genere docuit, id esse immutandum quod naturæ modum excedit. Posthæc verò exponet, quibus præsidiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum.

Particulæ imbecillæ maximè prospiciendum.

De causis quæ implent corpus.

Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior qui- es, unctio, &, si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyeme, somnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumpta per cibos & potiones maximè dulcia & pinguia, cibus frequentior, &, quantum plenissimus potest digerere.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio est) contrahitur aliàs ab intemperie sicca, cui modò frigiditas sociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum distributivæ, tum nutricis. Proin iis illa remediis probè curabitur, qua-
&

& humectant & alimenti in corpus distractionem (ἀνάδοσιν Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio ut quæ sanguinem ex penitissimis visceribus in extimas venas ac summam corporis molem quoquoversus effert sine valida ejus dissipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ sit. Id siquidem modico labori proprium, immodico negatum est, quoniam hic quantum adjuta anadosi prodest, tantùm vicissim nimia nocet dissipatione, quæ gracilibus ex toto contraria est. Nempe his implere habitum, non extenuare propositum est, idque sanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis confit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, simulque ut quàm minimum ejus quod attractum est, exhalet prospiciendo. Quæ omnia ut consequeretur GALENUS non solùm modicam exercitationem, sed & frictiones, perfusiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, fœlicique eas eventu in symmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad easdem res & moderata quies confert, qua durante, ut succorum instauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio est. At moderata

Quæ corpus impleant.

Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit sanguine.

12. Meth.

Modica quies.

quies esto, ne non distracto in venas a-
limento, ejus fruitione corpus frustre-
tur. Nam hac ratione multos opinio-
ne citiùs emacruisse & experimenta &
6. Epid. Comment. GALENUS testantur. Efficacissima gra-
cilibus ex unctione medela est. Nam-
Unctio. que hæc cum molli adhibita frictione
multam sanguinis vim in carnes attra-
hit, pinguetudineque sua cutis obstruit
spiramenta iterque claudit, quo id quod
eò succi pertractum est, promptè alio-
Picatio. qui diffletur. Ad quam rem picatione
5. Sanit. quoque non tantùm unctione GALENUS
utebatur, eoque se rèfert præsidio mul-
tos ἀτροφοῦντος paucorum spacio dierum
carnibus implesse. Tanto namque pi-
catio cæteris maciei remediis præ-
stat, quanto fideliùs intra habitum i
quod affluxit sanguiuis, includit. Se-
quitur posthæc balneum à cibo adhibi-
tum, in quo maximum extenuatis re-
positum adjumentum est. Primùm enim
membra quæ siccitate rigescunt, id e
mollit: Et quæ connivent, recludit, a
hæc calorem toto habitu movet, cuju
ope celer nutrimenti pridem elabora
nec dum tamen in nutritionem interio
rum insumpti, attractio, promptaque
assimilatio fiunt: Postremo omnib
grato perfusis humore incrementum si
citatis tardat. At magna cura opus e
ne longiore in balneo mora corpus co
sumatur. Sed neque hoc silentio qu
q

que prætereundum, non esse tempestivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus est ne hæc ista nimia maturatio cruditatem obstructionemque visceribus ac vasis conciliet. Permotus est hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipsum præteribo GALENUM, qui etsi ad maciei depulsionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonefecit, quod exilibus mesenterii ac jecoris vasis ab obstructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præsidium, quòd sic totus penè oleti mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris saburra ad alvum demissa. Medetur insuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod dissipationem corporis cohibet absque valida succorum ad interna pulsione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum est, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, constrictis intrò in corpus succis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hîc interna violari. Sequitur implentium ordine somnus, is qui plenus sit, ac neque nimium longus neque brevis Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis

Non statim à cibo gracilibus lavandum.

Dura alvus

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum sanguine conversis. At longo calor insitus emoritur, cruda accumulantur, impeditaque succorum anadosi corpus nutritione frustratur. Perbrevi concoctio probè fieri cœpta interrumpitur, sicque humores instaurantur ad felicem nutritionem inidonei. Adeò appare nullum gracilibus conducere somnum posse, nisi plenum. Porrò molle cubile his quoque subvenit, emollito a relaxato inde habitu, ideoque ad multam vim sanguinis recipiendam adparato. Sicuti contra durum cubile cutem adstringit, & succos quo minùs facilè ad carnes ferantur, impedit. Ita enim ómnium nostrum comparatum naturæ est, ut sese ad res jucundas ea explicet, quoquoversus circa ipsas extensa, rursusque refugiat omnia, quæ aliqua contristatione molesta sunt. Quæ profectò causa est, quòd ex asperarum rerum contractu corpora densescant, molliantur verò funduturque ab iis, quarum voluptuosus gratusque occursus est. Adnumeratur gracilitatis auxiliis & animi securitas, quatenus in omne corpus naturam longè lateque diducit explicatque. Naturam voco, sanguinem, calorem, atque spiritum, quæ per inamœnas illas sollicitudines in profundum corporis demersa squalido ibidem calore marescunt, totumque subindè corpus

Molle Cubile.

Animi securitas.

pus in suæ affectionis consensum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* sit. *Animus gaudens ætatem floridam facit.* Proverb. 17. *Spiritus tristis exsiccat ossa.* Sequuntur or- v. 22. dine dulcia & pinguia, quæ quoniam Dulcia & substantia nobis sunt perquam similia, pinguia. ocyssimè plenissimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis Autore GALENO dulcedo est, sunt- 4. Symp. que ob id dulcia naturæ semper acceptissima, ut contra gustui insuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque austera. Atque hinc adeò fit, ut Dulcia citò dulcia reliquis citiùs viscera obstruant, obstruunt. & venenis mista sumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter substantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhærescens, quo solidæ partes corporis seu basi stabiliuntur, prorsus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ testantur, quibus ob hecticas seu ardentes febres solida liquantur. Cæterum quòd cibus & Cibus plenus & frequens vehementer nutriat, nus & frequens. ex iis est, quæ ipsa re patent. Rectè tamen CELSUS adjecit, quantus plenissimus potest concoqui. Nam si alioqui copia superat ventriculi vires jam non implere corpus, sed sæpe etiam ex-

tenuare assolet, dejecta antè concoctionem per alvum esca, aut si hæc fortè intus retinetur, generato inde sanguine ad probam nutricationem inidoneo.

De his, quæ extenuant corpus.

Extenuat corpus aqua calida, si quis in eam descendit, magisque si salsa est: In jejuno balneum, inurens sol, & omnis calor, cura, vigilia, somnus nimium vel brevis vel longus: Lectus, per æstatem, terra; hyeme, durum cubile; cursus, multa ambulatio, omnisque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidæ res & austeræ, & semel in die assumptæ epulæ, &

& vini non perfrigidi potio jejuno in consuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ eontraria inter se sunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in subjecto similiter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellectis in habitum succis tum profectò, cùm his intima viscera etiamnum affluunt. At multo post eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus dissipat succorum, quàm trahit. Neque enim viscera plus sanguinis à se divelli sinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipsa quoque succorum egentia suam inopiam strenuissimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abstinetur, habitus certè universus concidat, exinaniaturque: Cujus rei gravissimum testem habemus HIPPOCRATEM, qui sic in Epidemiis loquitur. *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, post gracilescit.* Ergo ubi corpus extenuare consilium est, id continenter lavandum tantisper erit, donec quod priùs intumuit, subsidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, si aqua sit salsa, ut quæ in siccando est mul-

Aqua calida aliàs implet corpus, alias extenuat.

VI. Epid. f. 3. §.48.

multo potentissima, adeò ut GALENUS quendam sibi visum adfirmet, qui falso innixus judicio hujusmodi lavationis usu ita habitum sui corporis siccârat, ut tandem difficillima consumptus tabe perierit. Posthæc extenuat & balneum jejunis administratum, eodem modo, quo superiùs demonstravimus inanibus visceribus per calidas lotiones corpus consumi. Jam quod inurens sol habitum minuat, siccetqne documento sunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis subjectaque huic proxima caro arescit, instatque lori dura ac strigosa redditur, tametsi id sit non tam caloris quàm siccitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus est: Nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac subjectam ipsi carnem solito reddit molliorem. Ventum est ad curas, sub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ causa non alienum est. Singula enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis sunt, tristitia, timor, ira, ipsaque quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma. *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat ossibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et *Julius Cæsar malè natos, invidos* notans, *cavendum* dixit *à macilentis*, qualis Brutus erat, qui ipsi tan-

[Margin notes: 3. ad Glauc. — Balneum jejunos emaciat. — Inurens Sol extenuat. — Cura corpus conficit.]

tandem lethali vulnere latus hausit. Sed agedum harum rerum causas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipso in corde residere apud Philosophos in confesso est. Animo autem ad affectus commodè exserendos depromendosque spiritus vitalis ut idoneum instrumentum inservit, calore uberrimo sanguineque purissimo tamquam præsidiario milite semper instructus, estque hujus spiritus officium præcipuum animo seu potentissimo corporis Monarchæ continenter assistere, ac modò foras confertim erumpens, modò intrò in suam veluti arcem sese recipiens omnibus ejusdem animi passionibus famulari. In mœrore, tristitia, metu, idem spiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clausus terrentis rei occursum effugit, eoque fit, ut timentibus ac mœstis extrema frigeant. Contrà verò in ira spiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim sese foras ad summa corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modò, quo calor revocatur iis, qui frigida loti sunt. Duplex enim cùm his, tùm iratis motus est. Primo enim spiritus ad sedem animi revocatur, aversati rei bilem moventis indignam præsentiam, eodemque temporis articulo extrema pallescunt. At paulò post impellente animum judicio, spiritus penè omnis ebul-

Animus ejusque affectus in corde consistunt.

Spiritus vitalis officium in affectibus animi.

5. Symp.

ebullienti ſanguine fervidoque calore tanquam auxiliariis copiis ſtipatus, aſtatim foras ad cutem emergit, ut id ſcilicet perſequatur quod mens ultione dignum exiſtimat. Jam verò quid de invidia dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis inventum majus tormentum eſt. Hæc alterius virtute ac læto rerum ſucceſſu excitata ſpiritum ad cordis ſpecum adſciſcit, ubi malis incurſibus furiatus animus ſuos ſecum dolores noctes dieſque evolvit, multum in hoc ſpiritus inſumens, neque quicquam ejus in extimum ferri corpus ſinens. Ideoque fit ut ſicut invidorum animus infernali caligine horridus eſt: Ita vultus quoque totuſque habitus cadaveroſo pallore fœdetur. Omnibus hiſce animi emotionibus commune eſt, quod interpoſito ſpatio corpus extenuent, tametſi omnes eodem id non faciant modo, nec efficacia pari. In timore enim ac mœſtitia (quæ nullo alio inter ſe differunt, quàm quod hic lentus, illic celer ſit motus) ſpiritus vitales ad ſuam ſcatebram refluunt, ubi compreſſi marcidoque calore incenſi tabeſcunt, ex quo corpus frigidius tandem ſicciuſque reddi neceſſe eſt, depaſcente nimirum ſqualido febrilique calore (nativus enim tum indies intermoritur) inſitam cordis humiditatem, quod deinceps viſcus ſuæ affectionis conſenſu reliquum corpus

Per invidiam quid ſpiritus patiatur.

Animi turbati pathemata corpus omnia extenuant.

Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant.

pus afficit. Siquidem mœſtis, Authore GALENO acrimonia potius caloris, quàm abundantia ineſt. At verò, ira (ſi quidem ea perſeverantior eſt) corpora extenuat diverſa penitus ratione. Nam cum hæc ſit juxta PLATONEM ſeu ebullitio quædam ſanguinis circa cor, vehementius corpus inflammando diſſipat. Nempe in hoc pathemate calor neque intus, ut în timore fit, occulitur neque ibidem emarcet: Sed contrà potius juxta fontem caloris primum exardeſcens quàm mox ex imis precordiis foras ubertim erumpit, ſeſeque quoquoverſus in omne corpus diffundit. Ideoque rectè GALENUS dixit iraſcentibus caloris abundantiam ineſſe, & ob id nunquam quemquam ex hoc pathemate animam amiſiſſe. Cæterum invidia medullitus cor exedit, ubi malus animus rerum ſe augentium imagines aſſiduè verſat, per quas actiones ſpiritus ſqualido incenſus calore, ipſum quoque cor & poſthoc univerſum corpus marcidum reddit, ſic ut tandem omnis ipſi color decorque pereat. Qui verò curis altioribuſque mentis cogitationibus conficiuntur in iis ſpiritus è vitæ principio ad mentis arcè correpti multaque ibidem functione accenſi, primò quidem cerebri ſubſtantiam, mox verò cor, ac tandem ipſum quoque corpus reliquum per mutuæ ſympathiæ legem hectico ſqua-

1. Ad Glauc.

Ira quid & quo modo extenuet.

1. Ad Glauc.

Invidia cur aliquis macreſcat.

Curæ quomodo corpus tabefaciant.

squalore obterunt, actionesque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS scripsit συμπάσχειν ἀλλήλοις ἁπάσας τὰς διηκούσας τὸ ζῶον δυνάμεις. Posset his jure addi res soliciti plena timoris amor, quo vix scio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam spiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modò iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, sæpe odiis immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipsam impetens mentem, insaniæ, dementiæque causam præbet. Quid multis? Omnia sursum deorsum in corpore agitat, ut nil mirum sit, tantoperè hinc aliquem contabescere. Atque hæc de animi emotionibus dixisse sufficiat. Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec sine causa Nam vigiles sensus quia nunquam esse possunt otiosi, quiescente quantumvis corpore, spiritus primùm animales, atque hinc consequutione quadam vitales etiam multo usu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus spiritibus jugiter in cerebrum ascitis perfectio, tùm chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vasis labefactatur. Suprà namque demonstratum est hunc vitæ spiritum ad concoctionis integritatem perquam necessarium esse. At verò imperfectam concoctionem, nulla sequitur proba nutritio, ut quæ tota in assumpti alimenti

Amor Venereus extenuat.

Vigiliæ hominem emaciant.

assi-

aſſimilatione poſita eſt, cumque nihil coaleſcere corporis ſubſtantiæ poſſit, niſi plurima ſubactum victumque alteratione, corpori alendo factum ſit idoneum, quid miri, ſi fruſtratam concoctionem extenuatio membrorum ſequatur. Neque alia ratione, ſomnus quoque, ſi vel nimium brevis eſt vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS. *Gravis vigilia, potus ciboſque tum crudos tum incoctiores reddit: At ea quæ in contrarium fit tranſmutatio, corpus diſſolvit* &c. De duro cubili ſuo loco dictum eſt. Eademque ratio habetur de lecto per æſtatem terra, tametſi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam noſtræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & ſuprà abundè monſtratum eſt, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum. *Extenuatio, curſu, luctatione, multis celeribuſque obambulationibus efficitur.* Adhæc cur vomitus & dejectio idem poſſint, ipſa re notum eſt. Ambo enim hæc ex genere ſunt maximarum corporis vacuationum. Adde quòd neceſſum planè ſit, digeſtioni alimenti in corpus aſſidua ventris dejectione minui, aſſuefacientibus nobis nutritionis inſtrumenta, quæcunque continent ea ſtatim peſſum impellere.

Somnus nimium brevis aut longus extenuat.

De vict. acut. t. 24. §. 27.

Vehemens exercitatio, corporis molem atterit.

VI. ſ. 3. §. 7.

Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo potest. Porrò acidæ res atque austeræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum sint ineptæ. Idem possunt & rariùs assumptæ epulæ, ex quibus scilicet parcior est succorum proventus. Novissimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate per frigidi potio jejuno in consuetudinem adducta: Hæc enim corpus cùm per halitum, tum per urinas digerit.

Cum verò inter extenuantia posuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda sunt. Rejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de Tuenda Sanitate composuit, video: Neque reprehendo, si offensus eorum est consuetudine, qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Pauli

etiam

etiam longiùs processit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et sunt hæ perniciosæ, si nimis valentibus Medicamentis fiunt. Sed hæc tamen submovenda esse, non est perpetuum: Quia corporum temporumque ratio potest, ea facere necessaria, dum & modo, & non nisi cum opus est, adhibeantur. Ergo ille quoque ipse, si quid jam corruptum esset, expelli debere confessus est. Ita non ex toto res condemnanda est. Sed esse ejus etiam plures causæ possunt: Estque in ea quædam paulò subtilior observatio adhibenda.

¶ Optimo jure CELSUS errorem notat ASCLEPIADIS qui vomitionis atque dejectionis usum sanis ademerat, non alia fortè permotus causa, quàm quod nonnullis hæc ista usurpantibus, gravis quandoque orta noxa sit. Istud verò quam sit iniquum judicium, nemo non videt, qui venæ quoque sectionem, exercitium, balneas, unctiones, & id genus salutaria utriusque valetudinis præsidia fuisse sæpe perniciosa reputat, non quidem suapte ipsorum natura, sed utentium errore. Sanè id pro lege putare, quod raró evenit, hominis parum circumspecti est, quæ verò rerum abusus vitia profert ea ipsis tribuere rebus, etiam imperiti est. Neque verò obtinere ASCLEPIADES si viveret, unquam posset, quod nulla sanis incidat, vomendi purgandive corpus necessitas, cùm tanta sit temperamentorum vis, tanta eduliorum varietas, tot ab aëre, motu, quiete, somno, vigilia cæterisque id genus rebus alterationes nos indies circumveniant, afficiantque, ut fieri planè non possit, quin sæpe ex assidua horum omnium consuetudine, vitium aliquod in ventre, aut in ipsis venarum succis vel imprudentibus nobis succrescat, quo si quid jam semel imbutum facessere negocium naturæ cœpit, cur non liceat infrà suprave excludere? Quasi verò hanc vacuandi

Vomitus temerè ab Asclepiade rejectus.

cuandi

cuandi licentiam non ſolum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiſerit, ſed ipſa etiam non monſtravit natura, quæ ſæpiùs in ipſis quoque ſanis abſque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum ſuapte ſponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS ASCLEPIADI ulla in re patrocinabitur. Qui integra ſunt corporis valetudine medicationes ægrè moleſteque ferunt. Sed neque illud quicquam arguerit. *Elleborus ſanas habentibus carnes periculoſus.* Iſte enim Aphoriſmus de iis ſcriptus ſanis eſt, quos nullum urget cacochymiæ vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam eſſe nemo qui ſapit, putat. Quanquam ſi vel maximè vitium valentibus aliquod ſubeſt, ne ob id quidem convenire elleborum cenſemus longè ſynceriore materia medicaminum reperta catharcticorum quæ partim energiæ placiditate, partim compoſitionis fœlicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori ſupereſt, demunt. Ideoque Barbarorum ſcholis Benedicta ſunt appellata. Ergo ob id vomitus ſanis prodeſt, quòd ventriculo ſordes, tum pituitoſas, tùm biliosa seximat. Cujus vacuationis quantus ſit fructus, ipſum ventriculi munus oſtendit: Quod ſi in aliquo ſit diminutum, totius illico corporis nutritionem fruſtrabitur. Scilicet nec hepati nec ſo-

Li. 4. Aph. 16.

Vomitus quare utilis. Suam quæque particula concoctionem tantùm perficere, non alterius emendare potis eſt.

solidis membris proclive est χυλώσιως vitium corrigere, quatenus unaquæque particula concoctionem expedire duntaxat suam, non item alterius emendare nata est. Jam vero & tota sæpe corpora non unicum semper ventriculum vomitus expurgat, cùm aut potentibus emeticis cietur, aut fortuito ab ipsa provocatur natura, sanguinis totius colluviem (ut per febrium crises fit) in ventriculi cavum effundente.

Vomitus totum etiam corpus vacuat.

De Vomitu.

Vomitus utilior est hyeme, quam æstate: nam tum & pituitæ plus, & capitis gravitas major subest. Inutilis est gracilibus, & imbecillum stomachum habentibus, Utilis verò plenis & biliosis omnibus, si vel nimium se repleurunt, vel parum concoxerunt. Nam, sive plus est, quàm quod concoqui

qui possit, periclitari, ne corrumpatur, non oportet: Sive jam corruptum est, nihil commodius est, quàm id, qua via primum expelli potest, ejicere. Itaque ubi amari ructus cum dolore & gravitate præcordiorum sunt, ad hunc protinus confugiendum est. Idem prodest ei, cui pectus æstuat, & frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi, aut os amarum est. Similiterque ei, qui vel cœlum, vel locum mutat; hisque, quibus, si per plures dies non vomuerunt, dolor præcordia infestat. Neque ignoro, inter hæc præcipi quietem, quæ non sem-

ſemper contingere poteſt agendi necesſitatem habentibus : Nec in omnibus idem facit. Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor : Interdum valetudinis cauſa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus unde & quæ vacuet.
6. Sympt. Ventriculi proprium excrementum cur pituitoſum.

¶ Vomitus educit (Authore GALENO pituitoſa, bilioſa ac ſeroſa excrementa quæ tum in ventriculo genita, tum aliunde in ipſum ſunt derivata. Primo itaque ventriculum, ſecundariò ac quadam veluti conſecutione univerſum etiam corpus exinanit. Proprium ventriculi excrementum pituita eſt, partim quia nervacea frigidaque ejus partis ſubſtantia eſt, partim quia omnium prima ſuſtinet rudimenta ciborum, ubi veriſimile eſt crudas frigidaſque ſordes magis coire quàm in reliquis concoctionum officinis. Ergo ut vomitus nunquam non ſublevat ventriculum pituita

tuita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum ſuperantis materiæ luxuriem fovet. Tum enim & cælum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates feneſtram patefaciunt. Atque hac re (ut Author eſt GALENUS 5. de uſu part.) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii ſemel duntaxat in ſingulos menſes per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computreſcit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnat HIPPOCRATES, *æſtate ſuprà, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphoriſmo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus inſedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os ſeu proximiorem locum molienda eſt. Græci iſtud παρoχέτευσιν appellant. Ejuſque rei teſtis HIPPOCRATES ſic loquitur: *Supra ſeptum transverſum dolores purgationis egentes per ſuperna purgandum eſſe ſignificant, qui verò intra ſunt per inferna.* Hæc ille: At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunque ultro pro more ſuo effertur, eò ſequendus eſt juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinat, eò ducere convenit.* Ergo ut æſtate bilis & hye-

Cur hyeme vomendum.

Frequens antiquis per hyemem vomitus. Li. 4. Aph. 4.

Li. 4. Aph. 18.

Humoris fluentis impetus ſequendus.

Lib. 1. Aph. 3.

hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (si quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora sunt. Bilis enim pro sua levitate facilè sursum evolat, ut pituita contrà pondere laborans suo ad ima sidit. Tametsi hæc ista motionis lex sæpe fallat, ac neque semper bilis sursum vergat, neque deorsum pituita. Nam Eudemo Philosopho (ut refert GALENUS) suprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua restet erroris in purgando occasio, præstare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione investigasse, quàm ipso didicisse experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo observatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio est. Neque enim omnibus juxta aut utilis est aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac biliosis, quod ut probe intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnosos, ut alias significat sic inquiens, *Tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnosa (est enim & altera adiposa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor mul-

Quibus vomitus utilis.

Lib. 2. cap. 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus facilisque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura inest, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentibus arte quærebat pluscula, *eos quiete et copiosiore cibo ante vomitum humectans.* At vero hujus præsidii necessitas tum multo maxima est, cùm quid stomachum gravet, seu pravus aliquis humor, seu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obsederit. Proin rectè CELSUS tum demum his esse vomendum dixit, cùm sese nimium replerunt aut parum concoxerunt, simul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Videtur his refragari HIPPOCRATES sic inquiens. *Ægre vomentes, & modicè carnosos infernè purgato, devitans æstatem:* Cujus Aphorismi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt satis. Ille cur æstas hìc observari debeat, duntaxat exposuit, cur mediocriter carnosis vomitus noceat, dissimulavit. Hi vilissimorum mancipiorum instar ab domini vestigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum discedere ausi transeunter ejus scripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo Authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum est sustinent. Ergo *μέσως σάρκας* (sic enim HIPPOCRATES loquitur) καὶ

Li. 4. Aph. 13.

Quando convenientior vomitus.

Li. 4. Aph. 7. Hipp.

Locus difficilis ejusque explicatio.

καὶ δυσεμέας, id eſt, utcunque carnoſos unaque difficulter vomentes intelligemus ipſos apprimè pituitoſos, ac deinde aliqua ex parte melancholicos. Pituitoſi enim propter humiditatem temperamenti carnis quoque bonam portionem non tantùm adipis habent, tametſi ea caro neque adeò firma, neque adeò multa ut ſimpliciter carnoſis ſit, ac proin his facilis, illis vomitus difficilis jure cenſetur. Pituitoſos intelligo non φλεγματιάς τὰ ἄνω, ſeu ſtomacho tantummodo tales, ſed toto corpore. Nam prioribus quoniam pituita circa ſtomachum multa redundat, per os ſeu locum viciniorem rectiùs purgatio quæritur. Nempe eo nomine hyeme quoque utiliter vomi ſuprà demonſtravimus. Aliis verò καθόλον pituitoſis, cùm propter ſtomachi firmitudinem thoraciſque anguſtiam, tum quia nulla humoris ſupernè vacuandi neceſſitas eſt: (totius enim corporis inutilis pituita rectius infrà purgatur) vomitus omnis inidoneus eſt. Jam verò melancholicorum nonnullis (naturæ frigiditate efficacia ſiccitatem ſuperante) habitus utcunque attollitur, ſic ut in ſpeciem carnoſi viderentur, niſi lividus eos color, nigrumque capillitium ac tenues venæ proderent. Et ii quoque reliquorum melancholicorum exemplo difficulter vomunt, tum quod humoris acidi occa-

Frigidis pariter & humidis vomitus inutilis.

Melancholici ægrè vomunt.

occaſione firmus his ſtomachus ſit, eoque minus ad vomendum pronus, tum quod melancholia omnis ſuapte impetu ad inferna potiùs ſidat, ut ne dicam etiam cunctos uno ordine melancholicos preſſiore pectore eſſe, ideoque de ruptione alicujus in eo vaſis ubi vomunt periclitari. Superſunt modò bilioſi, qui cur non ægrè vomant, proximè dicetur ubi de gracilibus agemus. Bilioſos intelligas oportet, non ſolùm toto corpore, ſed etiam Τὰ ἄνω duntaxat πικροχόλυς, qualem Paulum Rhetorem fuiſſe ſuprà retulimus, ob pravam ſcilicet meatus biliarii in ventriculum implantationem plurimum indies bilis ſuprà per os effundentem, cætera tamen pituitoſum. Hic niſi vomitu amarum excrementum antè extudiſſet quam cibum caperet, nullum concoctionis fructum ſentiebat. Cùm horum πικροχολῶν, tum reliquorum omnium ſymptomata, ſeu notas quaſdam quibus ii noſcantur, CELSUS in præſentia proponit Ac primum quidem ructus amari, unà cùm præcordiorum dolore (καρδιωγμὸς Græcè dicitur, gravitateque excrementi bilioſi ibidem redundantis acrimoniam ſequuntur. Iiſdem de cauſis pectus æſtuat, & frequens tenuiſque ſaliva & nauſea eſt, quæ duo jam jam in foribus eſſe vomitum denunciant, præſertim oborta jam capitis do-

Signa picrocholorum.

Signa vomitionis mox futuræ præſaga.

dolore ac vertigine agitatoque labr inferiore. Cæterùm ut ſemper qualiſ cunque nauſea vomitum antecedit, it non uſque ſequitur vomitus nauſeam. Quoties enim præ tenuitate altiùs immerſi ac veluti imbibiti humores ventriculi tunicis ſunt, aut alioqui propter lentorem tenacius affixi, nauſea inanis irrita, ſeu quæ abſque vomitione fit movetur, & ipſá quoque ſub hac Autoris comprehenſa regula. Aurium verò ſonitus & obortæ oculis lachrymæ fiunt, ſubvolante è ſtomacho ſurſum verſus bilioſo halitu, qui acris admodum mordaxque cùm ſit, haud aliter quam fumus ab igne redditus aut acris vapor ab inſpecta cæpa reſiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lachrymas nihil adeò mirum ſit Idem quem diximus halitus per aures ſubinde foras elapſus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non diſſimilem ei quem ædunt pulſata templorum æra. At os amareſcit ob continuitatem ſubſtantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejuſque rei cauſa haud raro compertum eſt, contenta in ventriculo multa bile vel dulciſſima quæque maximè amara eſſe videri. Atque hactenus de bilioſorum ſymptomatis, ſatis ſuperque quorum præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo complexus eſt : *Non febrili tantis*

Nauſea inanis unde fiat.

Aurium ſonitus.

Lachrymæ.

Oris amaritudo.

Li. 4. Aph. 17.

tanti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superna opus esse significant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit transitus. Aliud enim hîc cælum, alius cibus aliaque sæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac nescio quid insoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, si qui sunt humores à bonis sequestrat, quos humores subinde vomitus (tum quia subsunt hi, tum quia permoti fluxui auscultant) summo cum valetudinis commodo exhaurit. Juvat vomitus & hos insuper, quibus is plusculis diebus præter morem intermissus est. Tum enim præcordia dolor exercere consuevit, superfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate seu stimulo, tum copia seu gravi pondere molestantibus. Huc enim vasorum illuviem natura pro consuetudine pellit, aut certè ventriculus intra se cumulatius gignit purgari vomitione suetus. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus sit proposuimus, proximum est quibus incommodet, id quoque jungere. Exiltit hoc loco quæstio subdifficilis, manifestaque inter HIPPOCRATEM atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriusque viri authoritate

Vomitus cœlum mutanti utilis.

Vomitus salutaris iis qui hunc præter morem neglexerunt.

Vomitus quibus noxius.

ritate dirimatur, non inutile fuerit paulò altius rem omnem inspicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulsio est ingentique fit fibrarum ejus transversarum connixu, ut quæ stringendo sursum versus materiam per os extundunt, ideoque hic expulsionis modus quia naturæ repugnat nunquam fieri nisi ventriculo malè affecto potest. Quomodo enemata (teferente GALENO) aliquando per os rejecta sunt ac per lethales volvulos ipsum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguis cibos trahit, sic externa transversis contexta fibris, quemadmodum deglutioni quoque inservit, ita vomitum sola perficit, nullis substantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque faciliùs est devorare aliquid quam revomere. Quæ omnia si ita habent, quis dubitet vomitum non posse citari absque valida non ventriculi solum, sed & pectoris sediumque quæ juxtà sunt concussione, eaque de causa stomacho invalidis ac pectore gracilibus summopere (ut CELSO visum est) adversari, seu his alicujus vasis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamat his HIPPOCRATES, sic inquiens. *Graciles & ad vomendum faciles superne purgare convenit.* Nam is Autor *biliosos* hoc loco inaudit, non item eos qui

Vomitus quid, & quomodo fiat.

Enemata per os reddita, itemque alvi fex.

Lib. 4. Aph. 6.

qui vel aliqua occaſione extabuêre, vel à prima origine temperamentum frigidum ſiccumque ſortiti ſunt. Ambobus enim his pectus macrnm preſſumque eſt, ut periculum ſit non modò difficilem vomitum fore, ſed etiam aliquod ſanguineorum vaſornm diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphoriſmo excluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vomentes. Tales verò ſunt ante omnes bilioſi, præcipueque quos πικροχόλους τὼ ἄνω appellamus, conſumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPOCRATES duos alios Aphoriſmos eodem penè orationis contextu rectè junxit. Li. 4. Aph. 8. 9. Ex his alter ſic habet: *Obnoxios pthiſi ſuprà ne purgato.* Alter iſte eſt: *Melancholicus infrà vehementius purgabis.* Nemin his materia ad inferna magis ſidit, quare eo etiam arte ducenda eſt Adhæc temperamenti vitio gracile pectus rigidum arctumque natura ab initio finxit, adeò ut hos vomere cogere planè abſurdum ſit. At verò bilis propter lenitatem minimo negotio per os extunditur, unde fit, ut perquam eruditè alibi CELSUS ita ſcripſerit. *Vomitus ut in ſecunda quoque valetudine ſæpe neceſſarius bilioſis eſt, ſic etiam in his morbis, quos bilis concitavit,* Li. 2. cap. 13. Ineptiunt hîc plerique Neotericorum, cùm inter natura graciles & eos qui vi morbi ſunt

N ta-

tales discernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ isti me Hercle parum intelligunt, quam nihil intersit ad vomitus difficultatem naturave quis gracilis factus sit, an morbo, modò semel gracilis sit. Eadem est inquit GALENUS providentia acquisiti affectus, & naturalis intemperiei. Itaque si propter ingeniti frigoris siccitatisque exuperantiam thorax ab ipso ortu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, post tamen tabido affectu consumptus est, quæ (te quæso) res vomitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, substantibus utrobique causis, quæ vomitioni adversantur, iisdem. Sed hoc est istorum acumen qui hodie inter scriptores palmam affectant, quique nulla necessitate ambages secuti emendicatis hinc illinc absque studio atque arte scriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere jussis, ad rem redeamus. Peracta vomitione rectè quies imperatur, cujus beneficio componantur turbati in corpore succi, afflicteque inter ejiciendum particulæ ab egestisque oblæsæ materiis refocillentur. Neque verò luxuriæ causa vomere cotidianum habere convenit. Hoc namque robur ventriculi solvit corpusque plus justo exinanit ut nil mirum sit, eum qui sic continuat neque valere neque senescere admodum posse.

Post vomitum quid agendum.

Qui

Qui vomere post cibum volet, si ex facili facit, aquam tantum tepidam antè debet assumere; si difficilius, aquæ vel salis, vel mellis paulum adjicere. At, qui manè vomiturus est, antè bibere mulsum, vel hyssopum esse, aut radiculam debet, deinde aquam tepidam, ut suprà scriptum est, bibere. Cætera, quæ antiqui Medici præceperunt, stomachum omnia infestant.

¶ Medicamenta ἐμετικὰ, id est, vomitum cientia pro actionis robore atque infirmitate in triplici sunt differentia. Quædam enim adeò blandè leviterque solvunt ut ventriculum ac loca quæ juxta sunt, quàm minimum lacessant, cujus generis aqua tepida est, per se potui data, aut si quis ob vacuandæ materiæ lentorem ægrius vomat, quæ par-

Triplex vomitivorum differentia.

Blanda emetica.

particeps ſit modici ſalis ſeu mellis ut tanto nimirum efficacius affixas ventriculo ſordes detergat. Ad hunc ordinem ſpectant hordei decoctum, ficus recentes, oleum crudum extremis digitis aut penna in gulæ caput demiſſum, ipſumque hauſtum hydræleum. At ſecundæ claſſis emetica aliquanto his ſunt potentiora, quapropter junioribus mediocria nominantur, ut quæ modum quendam in ſolvendo obtinent, neque ita ſunt invalida, ut ſuperius comprehenſa, neque rurſus ita violenta, ut quæ poſtremò mox ordine ſequentur. Ejus generis habentur radicula, atriplex, ſive ſemina horum ſumes ſive radices. Semen anethi, naſturtii, erucæ, melonum, radix betonicæ, & cucumeris ſativi. Tertio ordini adſcribuntur uterque elleborus, nux vomica, ſuccus corticis ſambucini, radix cucumeris agreſtis, & hujuſmodi, quæ ſimul omnia actionis ſuæ vehementia ſtomachum ſubvertunt. Proinde rectiùs CELSUS emeticorum quæ ſanis uſui eſſe poſſunt, duplicem ordinem proponit: Primoque ea collocat, quæ & mitia ſunt, & facilè vomentibus præbentur, qualis aqua tepida eſt tum ſyncera, tum mellis ſaliſve pauxilli particeps. Secundum autem ordinem ea tenent quæ potius manè vomituris conceduntur, ut radicula ex oxymelite ſumpta, mulſum, decoctum

Mediocria.

Violenta.

Emeticorum juxta Celſum duplex ordo.

Primus.

Secundus.

ctum hyssopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi dissecantur absterguntur que, ut epota paulò pòst tepida, minore negotio exigantur. Id se comperisse in quodam ÆGINETA narrat, qui cum indies inappetentia ac nausea laboraret ructumque insuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) assiduè torqueretur, *sumpta (inquit) ex aceto mulso radicula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus sanitatem recuperavit.* Porrò quoquot præter hæc sunt emetica priscis illis Medicinæ Autoribus usurpata (in quorum classe primas ferè tenebat Helleborus) omnia sanis fugienda, ægris non nisi per morborum maximas necessitates & in aliorum defectu remediorum præbenda sunt. Etsi enim magnas ea sæpe vires ostendant in morbis longis ac febre carentibus (sicut in Epilepsia atque Insania Helleborus) suspectus tamen usus istorum omnium esse debet. Quemadmodum optimè alias CELSUS dixit. *Ista non semper ægrotis prodesse, semper sanis nocere.*

Lib. 1. c. 41. Historia cujusdam vomentis pituitam.

Violenta antiquorum emetica sanis fugienda, ægris rarò sumenda sunt.

Lib. 2. cap. 13.

Post vomitum, si stomachus infirmus est, paulùm cibi,

bi, ſed hujus idonei, guſtandum; & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi ſunt, ſiquidem vomitus fauces exaſperavit. Qui vomuit, ſi manè id fecit, ambulare debet, tum ungi, deinde cœnare: ſi poſt cœnam, poſtero die lavari, & in balneo ſudare. Hinc proximus *cibus mediocris utilior eſt: iſque eſſe debet cum pane heſterno, vino auſtero meraco, & carne aſſa, cibiſque omnibus quam ſicciſſimis. Qui vomere bis in menſe vult, meliùs conſulet, ſi biduo continuârit, quam ſi poſt quintum decimum diem vomuerit; niſi hæc mora pectori gravitatem faciet.*

¶ Vo-

¶ Vomitus omnis sive îs sumpto pharmaco moveatur, sive sponte naturæ erumpat stomachum semper plus minus convellit. Quare hoc finito studendum roborando ventriculo est. Itaque sumpto priùs modico cibo (multus enim imbecillam facultatem superat) haurire gelidum fontem ad tres usque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM duodecima Sextarii pars est. Ipse sic scribit *Sextarii Cyathus pars est, quæ est uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax est (etsi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas seu Heminas facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro. *At Cotyle Cyathos bis ternos una receptat.* Ex quo sequitur, ut tres Cyathi quia non nisi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias mensurales quatuor & semis quod est Acetabuli duplum. Sed definitis his, agendum de asperitate faucium est. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitosi excrementi fauces atque omnem gulam suprà infraque in ipso transitu percellentis ulcerantisque, quæ quidem affectio etsi à bilioso quoque vomitu potest excitari nequaquam tamen hujus occasione in præsens fieri putanda est. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventriculo propius est, quique ge-

Vomitus stomacho molestus.

Li. de pond. & mens. Cyath.

Sextarius.

Cotyle.

Fauces cur vomendo exasperentur.

genitam in eo pituitam (naturale sibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic sententiæ medicamenta subscribunt, quæ initio hujus de vomitu sermonis ad expeditiorem materiæ purgationem Author proposuit, ut sunt hyssopus, radicula, mulsum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abstergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem assam, cibosque omnes quam siccissimos imperat, quæ tamen omnia post flavæ bilis effusionem maximè fuerint aliena. Agedum igitur causam scrutemur, cur post hujusmodi vomitionem præscripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta subdulcisque est, nequaquam exasperare loca quæ contingit, solet, sed contrà potiùs quæ ulcerata sunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida salsave reddita est, tum certè Gulam transiens facilè exasperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit asperitatem, quoniam cruditatis soboles est, quid novi si ea postulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia sunt tum ambulatio, tum ante cœnam (si quis manè vomuit) unctio, aut si vespere id à cæna fecit, postridiana lavatio sudorque in balneo. Duo hæc postrema cautius semper administranda sunt,

Pituita dulcis lenit: Acida aut salsa exasperat.

Gula per acidum vomitum exasperata quid agendum.

ſunt, ne hinc quæ primis venis cruda inhæreſcunt, liquentur, priuſque in omnem corporis habitum ferantur, quàm facta ſint per maturam concoctionem utilia. Itaque longè majore fiducia calentibus undis corpus perluetur evictis vaſorum cruditatibus: Id quod manè iis eveniſſe credibile eſt, qui heſternæ cœnæ vomitu ſublevati tota pòſt nocte probè dormierunt. Minus periculi per cruditates in ambulatione aut unctione eſt. Nam hæc calorem inſitum moderatius excitant abſque vehementi ſuccorum turbatione & in habitum raptu, quæ profectò cauſa eſt, cur hæc vel non interveniente ſomni beneficio veſperi ante cænam ab eo rectè tententur, qui manè vomuit. Ut enim in hoc fortè homine imperfectior etiamnum fuerit concoctio, quam in alio qui per noctem dormivit, ita rurſus rapiendorum in corpus crudorum minor ſubeſt occaſio. Nimirum certa res & calentiore balneo validius ſuccos permoveri, quàm aut ambulatione aut unctione. Jam verò quod ad cibum à vomitu porrigendum attinet, ſcire licet mediocrem illum eſſe oportere, nam multo langueſcens cruditate calor opprimitur, perpauco deficit. At heſternus cibus, caro aſſa, vinum auſterum & meracum ejuſque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (’εὐστομαχά hæc Græci

Cibus à vomitu quis utilis.

ci dicunt) frigiditatem minuunt, &
excrementitium ejus humorem absu
munt, his enim ille incommodis po
crudas vomitiones urgetur. Sequitu
posthæc de menstrui vomitus iteratio
ne integer HIPPOCRATIS Aphorismus
cujus interpretationem siquis requirit
ex GALENI in hunc locum commenta
rio, si volet, petat. Illiberale enim
esse arbitramur commentarios scribe
more complurinm Neotericorum, quos
non pudet veterum monumenta bon
tot inconditis paginis ad nauseam us
que malè retexere, adeoque miserè
studere alieno potius fuco, quàm pro
priis dotibus speciosos videri.

De sal. decer. text. VII. §. 13.

De Dejectionibus.

*Dejectio autem à Medica
mento quoquè petend
est, ubi venter suppressus pa
rum reddit, ex eoque inflatio
nes, caligines, capitis, dolo
res, aliaque superioris parti
mala increscunt. Quid enim*

in

inter hæc adjuvare poſſunt quies & inedia, per quæ illa maximè eveniunt. Qui dejicere volet, primum cibis viniſque utatur his, quæ hoc præſtant. Dehinc, ſi parum illa proficiunt, aloën ſumat. Sed purgationes quoque, ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus; & ob hoc infirmum erit: Cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas ſit.

¶ Compreſſa diutius alvo dejectio nunquam non neceſſaria eſt at non ſemper utilis, quæ ſumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permiſſa eſt, cùm aut præſentis aut imminentis ſymptomatis exigit neceſſitas. Tantaque ſæpè hujus vacuationis vis eſt, ut non ſanitas tueri, non curari morbus abſ- Dejectio pharmaco petita quando utilis.

Maxima fusi ventris commoditas.

abſque ejus præſidio commodè poſſi
Oſtendit hoc naturæ in condendis int
ſtinis ſcopus, quando hæc ſeu canal
quoſdam ſentinaque ejus ipſa fecit co
luviei, quæ à viſceribus totoque veno
genere huc indies derivatur. Quod qui
dem facilè in ipſis perſpicere ſanis eſt
in quibus bilis utriuſque ſuperflua pro
priis meatibus tanquam ductibus hac vi
foras una cum fecibus effluunt. Lon
geque idem apparet luculentiùs in ægri
quoties per ſingulas febrium acceſſio
nes, multoque magis per acutorum mor
borum criſeis natura antecedentis ma
teriæ ſpurcitiem venis exterminat, im
que ventris cavum affatim effundit un
de ea mox vomitu dejectioneve exigitur.
Et quam igitur præclaro beneficio AS
CLEPIADES cùm hæc iſta præſidia ſu
ſtulit ſanos privavit, quorum neglectu
excrementa intus fovet, & ſpatio inter
poſito graviſſimis valetudinibus initi
præbet. Jam verò ſi vel abſque ſucco
rum labe venter obriguit, ne tùm qui
dem etiam abſurdum fuerit commod
vel cibo vel medicamine dejectionen
moliri. Quippe concoctionis primæ ſu
perflua æquo diutius intus morata peni
tus areſcunt, inſtarque lapidis duran
tur tranſeunte paulo minus omni in me
ſareias chylo. Adde quod ab iis ac
hunc modum incluſis putrique calore
accenſis acres effumationes ad cerebrum

Alvo diutius compreſſæ quæ ſuperveniant noxæ.

aſpi-

aſpirant, unde protinus & capitis dolores & oculorum caligines, idque genus ſuperioris partis mala poſſunt & fieri & increſcere. Cumque hæc alvi tarditas ἀναδόσεως robur, idque aut ob ineptam inteſtinorum formationem, aut calidam intemperiem hepatis renum ac ſedium quæ juxta ſunt ut plurimum ſequatur, planè incidit, ut & ſic affecta viſcera, & durata alvus mutuas inter ſe operas præbeant ad malum, viſcerum quidem intemperie madorem ventris partim attrahente partim depaſcente. Ipſis autem alvi fecibus memorata loca altiore inteſtinorum tumore prementibus ſuoque veluti fotu magis magiſque extorrentibus, ut nil mirum ſit quod CELSUS ſcripſit, ſuppreſſa alvo inflammationes increſcere. Sive autem Inflammationes ita ut nos intelligas hepatis ſeu renum ardores (φλογώσεις Græci dicunt) ſeu propriè dictas φλεγμονὰς, id eſt, inflammationes, equidem non magni referre arbitror, nam pari ratione utrumlibet affectum adſtricta alvus exaſperat. Quid, inquit CELSUS, notans ASCLEPIADIS opinionem, adjuvare inter hæc poſſunt quies & inedia, quibus nimirum priſca illa ſimplicitas quoslibet extenuare ſe poſſe morbos vanè ſperabat, commodeque in hunc uſum inventum à ſe eſſe Diatriton illam gloriabatur. Erat autem ejus dogmatis præcipuus Autor ASCLEPIADES qui

ini-

initio morborum tortoris vicem exhi-bebat, inedia, luce, vigilia, siti, cu-bantis vires convellens. Quasi verò hæc ista propositos affectus haud dicam ju-vent, sed non exasperent quoque: Quan-do deficiente venas nutrimento, totus ab his chylus ad unguem exugitur, sic-cataque excrementa, & propter ine-diam pauca intus cunctantur, sanguis omnis qui vasis superest, afflictaque in-temperie viscera exuruntur, cæphalal-giæ ac caligines subeunte in caput bile invalescunt, in summa, robur naturæ consumitur, quò nil priùs nil antiquius cùm aliàs semper, tum in viscerum in-ternorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere jusso agedum auxilia scrutemur, quis tutò per secundam valetudinem alvus ducitur. Primùm inquit CELSUS cibis vinis-que utendum est his quæ hoc præstent; ἐκκοπρωτικὰ intelligit, ac ventrem mol-lientia, ea quæ nullum peculiarem hu-morem venis eximere nata sunt, eaque duntaxat possunt quæ intestina ac vias quas vocant communes obsident, edu-cere. Id verò præceptum utinam, ho-die tam religiosè ab omnibus observe-tur, quam est humano generi apprimè salutare. Quid enim non designat per-dita impostorum medicastrorum auda-cia, quid non & nobilium quorundam (si Diis placet) Medicorum cæca con-fiden-

Quibus auxiliis alvus sanis ducenda.

Error vulgarium Medicorum.

dentia tot tantiſque purgationum ma-
hinamentis, non ſine gravi cubantium
lade, ſummaque artis medicæ infamia,
deò ut vulgò jam olim dici cœperit.
ummam eſſe Medicinam non uti Me-
icina, & beatum eſſe ventrem quem
la nunquam intrârit. De ſanis loquor,
uibus citra vitiati humoris redundan-
iam alvus comprimitur. Hæc nam-
ue ſi ſupra modùm ſemel inaruit, quid
ommodius aut denique præſtabilius,
uàm humidis lubricantibuſque cibis ac
oculis, ſqualoris hujus vitium auferre,
c ſic fuſam alvum facere. Nimirum
t facultati inteſtinorum retentrici, ſic-
itas, vigorem addit, ita expultrici
umiditas. Nempe hoc inſtituto, in-
eſtina quæ feces tot impeditas aufra-
tibus tardatura videbantur, ſagax na-
ura mucco pituitoſo intus illevit, ut
jus lævitate fluxum oletum promptius
d anum properaret. At Empiricis,
uorum omnes ſpes opeſque repoſitæ in
ucro medicinæ purgantis ſunt, ſuper-
acanea eſſe hæc videtur obſervatio, ut
ui tum demum mirum quàm ſuperbè
loriantur, ſi quam plurimum tum hu-
us muccoſæ pituitæ, tum tenuis è ve-
is ſaniei detraxerint. Nec verò intel-
igunt effrenatis illis catharcticis ut al-
um quidem egregiè ſolvi, ita benigno
uoque venarum ſuccos detrahi con
ueſſe. Quippe medicamen iis deſtitu-
tum

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium catharcticorum.

tum humoribus, quos ad se trahere n
tum est, ipsa etiam sana (ut ait GAL
NUS) invadit, sanguinem atque carn
eliquans. Jam ab huc præclara scil
cet dejectione, omnia tum in corpo
magis siccantur, tum solito pertin
cior, ventris astrictio succedit. Et
hoc parum sit, hanc iidem boni vi
secundò ducere validioribus medica
mentis parant, quasi per priora parum
profectum sit, sicque ex simplici mal
geminum faciunt, & ut ait FLACCU
Dum vitant stulti vitia, in contraria currun
At fortuna tamen nonnunquam bona
imò ingenita naturæ vis tyrannidem
hanc omnem edomat, sic ut subinde se
cundæ valetudinis initium, benefici
corporis, non Medicinæ fiat. Qua
protinus evenit ut illi tortores servas
homines, cum non occiderint, videam
tur. Flagitiosi me hercle, impostores
quam nequitia perditi cum non suis re
bus frugi esse, non alienis didicerint
præstare in animum inducunt, per fa
cinora incognitas artes agitare, quam
inglorios aut inopes se vivere: Tum
dira potius crudelitate experimenta pe
mortes agere quam salutis humanæ præ
sidem artem per misericordiam didicis
se, Invalidæ ad hæc sanguinaria capi
ta sugillanda literæ: Invalidæ (proh
dolor) ad punienda leges, quorum sce
leribus jacentem hodie videmus Medi-
cinam

Lib. Quos purg. oport.

Derestanda Empiricorum nequicia.

cinam, tot nobis sudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: Tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæsitam. Beat illos multorum nece obfirmata temeritas, nostros dolores, & justitia querelæ & vindicis impia mansuetudo acerbiores facit. At valeant ista nequissimorum hominum portenta, quorum error (si quidem non potius nefas quam error dicendus est) ex causæ pendet ignoratione, unde sisti ventrem contingit: Estque hæc inconsiderantia plerisque etiam celebrium Medicorum frequens, quam sanos pariter atque ægros sæpe cum opus non est purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt stoliditatis, ut non animadvertant quo magis sic perpurgare corpus student, eo minus pro sententia rem sibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS sumpto pharmaco in præsens gaudent si copiosius desederint: Verum quanto magis sunt vacuati, tanto his venter sequentibus diebus magis adstringitur. Nempe id incommodi ut idem Autor in iis effugeret quibus siccitatis occasione alvus nihil reddit, non validis catharcticis, sed solo per inferiora infuso oleo alvum citabat. Eo enim (inquit) siccum excrementum madescit, & transitus efficitur lubricus & intestinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quoque

5. Sanit.

Alvum siccatam quo modo Gal. solverit.

que consilium non tantum GALENI se-
quamur contractam alvum rectè laxabi-
mus primum cibis ac poculis ad hoc
idoneis, his quæ simul & alant & ven-
trem molliant, cujus generis habentur
pinguia juscula, atque olera, decoctum,
cicerum rubrorum, jus carnis, præser-
tim gallinaceæ aut vervecinæ, quæ alias
salsa esse alias recens potest, ac modò
quidem mellis, modo zaccharis parti-
ceps. His accedunt, lac cùm integrum,
tum secreto caseo serosum, percolatus
ptisanæ cremor cum oleo & melle, pri-
mum brassicæ decoctum adjecto oleo vel
butyro vinumque dulce & crassum, in
summa omnia (ut CELSUS alibi do-
cet) *tepida, dulcia, pinguia, elixa, juru-*
Lib. 2. cap. 29. *lenta, salsa, diluta.* GALENUS præstan-
tissimum ἐκκοπρωτικόν parabat, ex beta,
lente cum sale & garo. Ista verò o-
mnia ut ventrem permoveant, paulò li-
beralius sumenda sunt, futura alioquin
inefficacia, sic ut pleraque ad libram
unam, alia ad sesquilibram, multa bi-
nis etiam libris sumere oporteat. Quod
si per hæc parum perficitur, tum utique
Aloës eximias dotes. (judice CELSO) veniendum ad Aloën
est, quæ ut vires suprà hepar non exe-
rit, ita inter cætera purgantia sola est
innocentissima. Quum enim alia ca-
thartica stomachum semper plus minus
labefactent Aloë adeò id non facit ut
Lib. 2. cap. 12. hunc etiam (Authore GALENO) corro-
boret

boret. Ejusque rei causa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloën perpetuè miscendam esse.* Jam verò si hìc nihil quidem ex toto trahere corpore propositum est at ventrem duntaxat aliqua ex causa tardiusculum provocare, quid optatius quam iis id compleri catharcticis, quorum vis non nisi ventrem attingit, aut siquid porrò tendit vasa tantum mesenterio intexta vellicat. Cæterum novisse hoc loco commodum est, pro vario ventris affectu Aloë utendum esse aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, sed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore sæpe cum fructu sumetur medicamen Dialoës, id est, ex aloë compositum, Græci ἱερὸν πικρὰν vocant, cujus Author ipse sit GALENUS. Iterum moneo hanc in sanis dejectionem non ita statam esse oportere, quin sæpe ea quoque fiat utilis quæ asperioribus Medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè scripsit, & corporum & temporum ratio eam facere necessariam potest. Etenim si cacochymia succos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode potest, quis quæso adeò præfractus, aut denique ita stultè meticulosus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri posse remediis negatum est.

Aloë purgantibus omnibus miscenda.

Aloë lota plus roborat, sed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës.

6. Sanit.

Alvi ductio pharmaco petita, nonnunquam sanis necessaria.

Neque enim vehementi malo ſuccurrere niſi æquè vehemens auxilium poteſt. Quid ſanguiniſve redundantis luxuriem extenuare inciſa vena licebit: Ejus verò HIPPOCRATES, ejuſque fidus interpres GALENUS vernalibus horis ſanos quoque non modo ſanguinis onere inciſa vena levare, ſed perpurgare etiam dubitarint, quos propter multitudinem fuſorum humorum anniverſarii catharri, arthritides, hæmorrhoides aut id genus ſimiles morbi exercebant. Atque hæc cum ad præſentis loci illuſtrationem, tum ASCLEPIADIS cauſa loquor, cui nihil ad ſanitatem conducere purgationem placuit. Porrò quod poſthæc CELSUS de nimia dejectionis iteratione docet, quia ejus ipſe rationem abundè explicat, altius hic repetere non ſatis cauſæ putamus.

De his, quæ calefaciunt & refrigerant corpus.

Calefaciunt unctio, aqua ſalſa, magiſque ſi calida eſt; omnia ſalſa, vinum auſterum. Contra refrigerant, in je-

jejuno, amara, carnosa, si post cibum est balneum, & somnus, nisi nimis longus est, & omnia acida; aqua quam frigidissima; oleum, si aquæ miscetur & lotus.

¶ Prosequitur jam CELSUS quem prius instituerat ordinem cum doceret suam cuique naturam cognitam esse oportere, ut hanc vel calefacere, si nimium friget, vel si immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefacientium tractationem jam nunc aggressus, primo loco unctionem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta est, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione administratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calorem intus includit, quoque minus succi exhalet impedit, Succedit aqua salsa, quæ communi omnium salsorum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune est. Sequuntur carnosa, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentissimè nutriant. Quid enim novum habeatur, calo-

Calefacientia.

Unctio.

Aqua salsa.

Carnosa.

Calor accessu alimenti augetur.

lorem nobis insitum accessu nutrimenti augescere, quum & ignem magis ardere aggestis in eum lignis minimè miremur. Nempe recens succus ex pleno cibo, eoque temperato vel paulò quid calidiore genitus substantiam nativi caloris instaurat affuso solidis partibus, in quibus ille totus in existit novo sanguine, ac spiritibus subinde vitalibus ex ejusdem sinceriore particula recuperatis, ut rectè creditum veteribus sit. Sanguinem esse naturæ thesaurum. Neque verò hæc ita accipias licet quasi ex quovis cibo incrementum accedere calori putandum fit. Nam is contrà à succo lactucæ qui tamen nutriens est, manifestè minuitur. Proin alimentum egregiè calfacturum ejus generis esse debere perhibemus, quod suapte natura calidum est unaque multum sanguinem producit, qualis est animantium caro copioso sanguine præditorum, hæc enim (teste GALENO) omnia sunt calida. Ac tanta profectò carnium in calfaciendo corpore vis est, ut ipsum quoque animum in evidentissimam pertrahat sympatheiam. Si namque (ut GALENUS Author est) animi mores temperaturam corporis imitantur, quid adeò mirum sit homines à crebro carnium esu, ut corpore magis calidos sic animo ferociores reddi. Ostendit hoc Anthropophagorum ac gentium Lybiæ effera fe-

Sanguis naturæ thesaurus.

Quodnam alimentum calorem augeat.

Lib. quod animi mores ex.

Carnis usus corpus calidum, animum ferocem efficit.

ſevities, quorum venter crudis hominum artubus & obſcænis onagrorum leonumque viſceribus ſaginatur. Sanè impulſum hac eſſe cauſa PYTHAGORAM exiſtimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus ſapientia perſpexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac neſcio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum eſu abſterreret, haud inſcitè puto, finxit hominum in beſtias Metamorphoſim, poſt fata cujuſque fieri, ejuſque rei cauſa intactas ac veluti ſacras animantium carnes eſſe volens, ſic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat diſputatum ſuperius abundè eſt. Succedit vinum auſterum, quod tamen accipiendum non eſt, pro eo quod recentiores eſſe aſtringens, & Græci ϛυπ̄τικὸν dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc auſterum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATEque οἰνῶδες, i. vinoſum appellatur, & ὀλιγοφόρῳ opponitur, natumque eſt & caput halitibus ferire, & corpus univerſum incendere. Quemadmodum ſanè auſteri nomine vulgò id ſignificatur, quod rigidum, immite, atque aſperum eſt. Hujuſmodi vina potiſſimum colore ru-

Pythagoras non temerè carnes rejecit.

7. Meta.

Lib. de vict. acut. text. XXV.

bra, substantia crassiuscula sunt, quale è Gasconum patria ad nos importatur: quod Rhenano albo minus urinam cit, & corpus totum magis inflammat. Et calefacientium quidem ratio exposita est. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio sit adhibitum. Id præterquàm quod propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu solida afficit, ita ad insuper succi dissipat quod subter cutem carnibus inhærescens, nondum his sat probè coaluerat, sicque humoribus undique cousumptis æquè frigus corpori dominatur, ac si quis incisa vena factus exanguis sit. Refrigerat præterea jejunos & somnus, quatenus alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem solidorum madorem, non tantum venarum residuum sanguinem atterit consumitque, sed & idem hinc subinde calor intermoritur privatus scilicet idoneo tum fomite, tum subjecto. Sanguis enim hunc reficit, solida continent. Optarim hîc aliquanto fuisse oculatiores σχολιογράφυς atque excudendorum voluminum castigatores, quos mendum orationis propositæ subterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod scribi de somno oportuit, si nimis longus

Quæ corpus refrigerent.

Balneum jejunis adhibitum.

Somnus post inediam.

Locus mendosus.

gus est, supponitur, conversa in dis-
junctivam, conditionali. Quis enim
nescit abs quovis immoderato somno
sive is famelicum sive saturum tenet,
corpus semper refrigescere. Confirmat
eam rem HIPPOCRATES sic inquiens. Lib. de vict. ac tenr. XXIV. §. 16.
*Gravis vigilia alimenta cruda reddit, ut ea
quæ in contrarium fit mutatio corpus dissol-
vit.* Idemque *Author* ibidem sic ait.
Somni *jejunum extenuant, humidum quod* Lib. de Diæta 2. tenr. XXXVII. §. 1.
inest vacuantes. Paria potest in jejunio
& brevis somnus, sed minus quam lon-
gus efficaciter, proin ille à CELSO
præteritus, hic evidentioris energiæ
causa notatus fuit. Ut ne dicam etiam
rarò jejunis ita vacuum corpus esse quin
lateat in vasis nescio quid nondum per-
cocti humoris, quem perficere brevis
somnus, super excoquere atque consu-
mere longus solet. Quæ posthæc jam
CELSUS refrigerantia recenset, pars
eorum per se clara, pars superioribus
in locis enarrata est. Unica superest a-
qua, quæ sic, ut CELSUS loquitur, Aqua quàm frigidissima.
quàm frigidissima. Hæc talis esse re-
spectivè dicitur ad caloris nostri vires,
quas si illa robore superat & frigidissi-
ma esse, & corpus refrigerare haud per-
peram dicetur. De aquæ perfusione ac
piscina loquor, quæ etsi friget, non
semper tamen nos totos refrigerat, quin
sæpe etiam ex accidente calefacit, fa-
cto caloris propter ejus augmentum ad

extrema recurſu, qui fieri recurſus, n
niſi copioſo calore intus dominante p
reſt. Ergo ſenibus, convaleſcentib
ac longa ægrotatione exhauſtis, idq
brumalibus potiſſimum horis, invalidu
calorem, occurrens frigida extingui
tantùm abeſt ut intro compreſſum i
dire iterum in habitum cum auctam
faciat. Ideoque in his non catharr
ea levare, non tetanos, non podagra
poteſt, ſicque hæc ſubinde ut non uſq
refrigerat, ſic iſtorum reſpectu corp
rum, quia nunquam calefacit meri
eſſe quàm frigidiſſima dicetur.

De his, quæ humidant & ſiccant.

Humidum autem corpus ef ficit. Labor minor quam ex conſuetudine, frequens ba neum; cibus plenior, multa p tio; poſthæc, ambulatio & pr tinus cibus adjectus; ea gen ra eſcæ, quæ ex locis veniun fri

*rigidis, & pluviis, & irri-
uis. Contrà ſiccant immodi-
a exercitatio, fames, vigilia,
nctio, ſine aqua calor. Sol
mmodicus, frigida aqua, ci-
us exercitationi ſtatim ſubje-
ctus, & is ipſe ex ſiccis & æ-
quoſis locis veniens.*

¶ Hujus orationis ſeries in exempla- Locus vitiatus.
ibus ad unum omnibus ita depravata
ſt, ut hanc ne ipſe quidem Autor ſi
iveret eſſet agniturus. Sic enim alio-
um habent codices.

*Humidum autem corpus ef-
ficit labor major quàm
x conſuetudine, frequens bal-
neum, cibus plenior, multa
otio, poſthæc ambulatio, &
vigilia, per ſe quoque ambu-
latio*

latio multa & vehemens, matutina exercitatio, & m protinus cibus adjectus, ea nera eſcæ, quæ veniunt ex cis frigidis, & pluviis, & riguis. Contrà ſiccat mod exercitatio, fames, unctio ne aqua, calor. Sol modic frigida aqua, cibus exercitat ni ſtatim ſubjectus, & is ii ex ſiccis & æſtuoſis locis v niens.

¶ Sed quam iſte orationis contex ſit inſulſus & à ſenſu Medico alien nemo adeo rudis eſt, quin intellig Quo minus Neotericorum incurram prehenſionem quòd locum hunc ita lubito digeſſerim meo. Nempe duntaxat ordine Medicus eſt, ac CE SO dignus, POLYBIque verbis u mutuatus videtur conformis. Porrò eorum quæ humectant aut ſiccant na ra, pluribus agere non ſatis cauſæ

Li. de vict. Idiot.

tamus, quatenus iisdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur, ac siccescit, quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda sunt, Matutina exercitatio, ubi vehementior est, ob id siccare creditur, quod corpus (modò id jejunio vacuum sit) plus justo dissipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum succis, membra sentire debeant, non solum eo ipsa frustrantur, sed proprium etiam humorem unà cum affluente sanguine emittunt. Posthæc siccat & cibus longiore post exercitationem tempore sumptus. Etenim hac interposita mora, concidunt oscula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias, escam trahunt. Nempe hoc instituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos extenuare studet *balneo jam egressis non protinus cibos offert, sed aliquanto pòst tempore.* Cæterùm quod unctio sine aqua exsiccet, comparativè scriptum est, ad eam quæ cum ea fit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo administratur humectat, ita ea id demum facit efficacissimè, quæ adhibitam priùs quam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, tum quia astringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem densando calorem, spiritum, succos, necessaria na-

Exercitatio matutina siccat.

Li. 1. cap. 57.

Frigidæ lavatio cur siccet.

naturæ nutrientis adminicula, ab
tremis intrò violenter in profundum
poris contrudit, ex quo nil mirum
habitum emacrescere.

De his, quæ alvum adstr
gunt & solvunt.

*Alvum astringit, labor,
dile, creta figularis c
pori illita, cibus imminutus,
is ipse semel die assumptus
eo, qui bis solet: Exigua
tio, neque adhibita, nisi c
cibi quis quantum assumptu
est, cœpit: Post cibum qu
Contrà solvit aucta ambula
atque esca, motus qui post
bum est, subinde potiones c
immixtæ.*

vi. Epid. sext. 6. §. 2. Corpus undique transpirabile est.

¶ Ut corpus (teste HIPPOCRAT
intus forisque transpirabile pervium

est, ita mutuus quoque liquorum est ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occasione, omnium sæpissimè, alvus sisti in rectè valentibus solet, translato scilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales Potentias Retentrix & Attractrix semper (Authore GALENO) robustiores sunt in aridioribus calidioribusque instrumentis sive naturali qualitate, sive ascititia sint talia. De perfectè sanis loquor, ac nullo in visceribus insignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis nescit alvos quoque posse contrahi aliàs à vehementi jecinoris aut renum ardore, aliàs ab intestinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut sicca, aut hebetis sensus, aut in nimios intorta gyros sunt, qnin etiam idem sæpe poterit ab ipsius accidere biliarii meatus obstructione, aut prava in ventriculum insitione, nec raro etiam ab infirma musculorum qui in septo transverso & abdomine sunt, actione (nam ii quoque ad celcritatem dejectionis adjuvant) multisque aliis id genus causis, quæ vitiosos corporum status sequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè causis alvus adstringitur quæ ventris humiditatem partim consumere partim digerere in venas natæ sunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam ac-

6. Sympt.

Alvus unde comprimatur.

Labor.

accensis motionis organis chylus im-
bitum corripitur, & undequaque ac-
so corpore absumitur. Cæterum
Sedile.
sedile ventrem retineat superioribus
Creta figularis.
cis demonstratum est. Idem facit
ta figularis seu terra Lemnia, ade-
astringendo potens ut sanguinem un-
cumque promanantem retineat, & qu-
vis aliam fluxionem compescat, sive e-
ris illitum sive intrò in corpus sumpt-
Ejusque facultatis merito alvum c-
Cibus imminutus.
primit. Jam quod à cibo immin-
tardus venter pigrescat, ipsa re pa-
Vix enim hic ullo pondere excrem-
tum intestina premit, quò fit ut hæ-
psa gravi saburra seu stimulo caren-
suique veluti muneris oblita, lentè
Cibus non nisi semel per diem sumptus.
dejectionem levis oneris insurgant. Q-
si ita est, quid miri, si simile quo-
eveniat à cibo semel per diem assum-
2. de vict. acu. text. XVI. §. 5.
ab eo qui bis solet. Sic enim pra-
solitum, ut HIPPOCRATES loquitur,
tumescit subsiditque ventriculus, t-
etiam κρεμᾶσθαι δοκέει τὰ σπλάγχνα,
est, viscera pendula esse videntur co-
pto scilicet in venas omni chylo ip-
que subinde fecibus minima mole r-
duis ac lapidis instar siccatis. Qu-
6. Sympt.
rectè GALENUM monere arbitror, t-
demum pauciora quàm ex proporti-
multitudinis ciborum excrementa d-
ci, ubi plus ex ipsis transiit in ana-
Potio exigua.
sim. Sequitur exigua potio, quæ q-
rn

non ſat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, ſi non ſæpius (ut moris eſt) inter edendum iteretur, ſed tota ſemel à cibo ſumatur: Sic enim oſculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miſcetur, ideoque eas humectare quidem potis eſt. Noviſſimum eorum quæ alvum ſiſtunt, quies à cibo eſt, qua fit ut aſſumpta edulia nequaquam concuſſa ſupremo ventri inhæreſcant, minuſque properè ad imum ſidant. Proximus nunc eſt eorum ordo quæ alvum citant, in quibus eſt motus poſt cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porrò aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum ſubducant, ex eorum patet conſideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut ſunt cauſæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem eſt.

Quies à cibo.

Alvum ſolventia.

Illud quoque ſcire oportet, quòd ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſolvit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt cibum eſt:

est: Solvit is, qui tarde supervenit.

Vomitus cur compressum ventrem solvat.

¶ Vomitus ob id ventrem solutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè sursum avertit. Nempe hujus ἀντισπάσεως causa vomitus ab HIPPOCRATE GALENOque in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loca exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorumpens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphorismo stabilivit. *Longo alvi perfluvio laboranti, sponte vomitus superveniens morbum solvit.* Jam verò quod vicissim compressum ventrem vomitus moveat ex concussione fit intestinorum quorum facultas expultrix ad proprium munus hoc modo excitatur. Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quod qui ventrem compressurus vomitus est, protinus à cibo cieri debeat, qui verò laxaturus longo pòst tempore. Hic enim excrementa ad imum ventris jam antè demersa agitatis vomitione intestinis per sedem seu proximum locum erumpunt, illic verò alimenta priusquam pyloro exciderint, aut intestina majore pondere ad expulsionem sollicitaverint, suprà per os egeruntur.

Hip. li. 6. Aph. 15.

De

De Ætatum varietate.

Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè ſuſtinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & ſenectute confecti. Quo minus fert facile quiſque, eo ſæpius debet cibum aſſumere; maximeque eo eget, qui increſcit. Calida lavatio, & pueris & ſenibus apta eſt. Vinum dilutius pueris, ſenibus meracius, neutri ætati, quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ aſſumant, & quomodo curentur, intereſt.

☞ Fames ſic oritur. Quum triplex noſtri corporis ſubſtantia aſſidua nativi caloris actione diſſipetur, ſagax, pro- Fames quomodo oriatur.

vidaque rerum natura singulis particulis facultatem protinus ab inito contulit, qua defectum alimenti percipere, aliudque ex proximis unaquæque locis attrahere valeant. Ea verò facultas à penuriæ sensu (modò is sensus dicendus sit) oritur, atque naturalis appetentia vocatur, omnibus animantibus atque plantis juxta communis. Jam quia insensibilis hæc corporis difflatio (Græci ἄδηλον διαπνοήν appellant) extremas partes primò exhaurit, (propiores enim cuti per quam exhalatio fit, remotioresque à succorum officinis sunt) planè accidit ut hæ quoque primæ egestatis sensu perstringantur, quare alimentum è proximis locis trahere properant, ac mox illæ rursus ex sibi vicinis, hæque deinceps ex aliis atque aliis, sicque dum undequaque rapto vivitur, fit ut hoc celeri tractu vasa ad ventriculum pertinentia tandem exinaniantur, quæ & ipsa tum quoque ejus visceris tunieas vellicare atque exugere incipiunt. Atque molestus hic suctionis tractionisque sensus ut primum os ventriculi, partem supra omnia sensibilem, percelluerit, ipsa statim oritur animalis appetentia, quam inediam seu famem appellamus. Declarant hæc longè evidentissimè quòd præcipua omnis appetentiæ causa ipsa sit corporis difflatio, quòdque hæc à calore fiat innato, tum quod primariæ cau-

Appetentia animalis.

Inediæ primaria causa.

causæ energiam promoveat corporis ad difflationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara sunt mollique corporis textura, ocyssimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè sunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui crescunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus consumitur.* Porrò discernere inter eòs homines oportet, quam citius esuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non est neque iisdem semper innectitur causis citò à fame lædi. Pituitosi enim celerrimè cibum concupiscunt, quos tamen inedia adeò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet succis alto. Rursus tum stomacho tum reliquo corpore biliosi, haud ita promptè quidem fament, cibo tamen non sine noxa diu carent. Adhæc senes tardius quidem esuriunt, inediæ tamen impatienter ferunt, quatenus his qui pauculus superest calor emoritur nisi jugi modicaque alimonia seu fomento sustentetur. Juxta illud HIPPOCRATIS *Senibus parum calidi innati inest, & ob id paucis egent fomentis*: Ubi tamen subintelligas, sæpius quoque repetitis. Siquidem ipsorum calor ἀνάλογος est cum imbecilla lampadis flamma, quæ protinus interit, oleo aut justo parcius, aut ub-

Lib. 1. Aph. 14.

Discernendum inter eos quos fames citius urget & quibus pejus nocet.

Inedia pituitosis prompta & utilis.

Biliosis fames & tarda & gravis est itidem & senibus.

Loc. cit.

Inedia quibus maximè infesta sit.

uberius idque confertim affuso. In summa hos inedia maximè debilitat, qui ob corporeæ texturæ raritatem facilè dissolvuntur, ut pueri, quique temperamenti calidi occasione promptè inflammantur, ut juvenes, & quam propter naturæ imbecillitatem celeriter deficiunt, ut senes. Hæc intuenti omnia quo quæso obscurum sit inediam, ut CELSUS docet, facillimè à mediis sustineri ætatibus. Sub mediis ætatibus ipsos comprehendimus adolescentes qui jam annum quintum & vicesimum, nondum tricesimum sextum excesserunt. Nempe hi præterquàm quod increscere jampridem desierunt, inter reliquarum ætatum homines planè sunt medii. Itaque longiore abstinentia non ita dissipantur, ut pueri neque tantopere incenduntur siccanturque quantopere juvenes, neque tam facilè elanguescunt, quam senes. Iterum moneo, hæc ista de inediæ noxa non promptitudine intelligenda esse. Quod quidem senum ac juvenum causa loquor, quos inedia ut pessimè excipit, sic tardè premit: Tum quoque ne pugnare CELSUS cum HIPPOCRATE videretur, qui sic ait. Senes facillimè jejunium ferunt, secundo loco qui ætatem consistentem habent, minus adolescentes, omniumque minimè pueri. Enimverò sic fit, ut quo quis duriore minusque difflabili corporis com-

Quinam omnium facillimè jejunant.

Lib. 1. Aph. 13.

Hippo. in speciem Celso contrarius quoad inediæ tolerantiam.

compage eſt, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præſentem HIPPOCATIS Aphoriſmum *pueri citiſſimè eſuriunt, atque his minus cito adoleſcentes, poſt quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè ſenes.* Maximè tamen ſecundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) ſenes, atque his minus juvenes, minimeque omnium adoleſcentes. Sed obſtrepent, nobis, ſat ſcio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc eſſe interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controverſa uti ſint, quod ſi non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipſi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphoriſmum minus arrideat, operæ precium eſt, compendio oſtendere. Quoque id fiat commodius, præſtiterit ætatum diſcrimina ſeu alicujus hypotheſeos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte ſenſerit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifeſtum ſit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, ſic & hominum ſunt. Prima eſt Pueritia ab ipſo ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, ſub qua multo calido

Humanæ vitæ ætates quatuor.
Pueritia.
Adoleſcentia.

do humidoque corpus affluit. Hanc excipit Adolescentia, ubi jam pubes vestire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἥβην & ἡλικίαν μειρακίων CELSUS mediam nominaverunt, estque GALENO judice, omnium temperatissima. Tertia ætas Juventus est, latissimè hac illac patens, diciturque Latinis constans, Græcis καθεστηκυῖα esse quoniam sub ea omne incrementum corporis sistitur. Dixi hujus ætatis spacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigesimum annum, & trigesimum quintum includitur, viribus florentissima est, ac Martis Venerisque Palestræ aptissima, suntque in ea quos Græci νεανίσκους vocant. Plus hi quàm adolescentes caloris: Minus humiditatis habent. Secunda pars, quæ ferè intra compræhensum terminum prioris, & quadragesimum secundum annum est, Viros profert, maturis consiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρείαν, nos ætatem virilem dicimus, estque oxuperanter calens & sicca. Finis juventutis omnis παρακμὴν, id est, declinantem ætatem habet, ad quadragesimum nonum annum extensam. In hac bilis atra dominatur, ea quam exuperans calor ex flava retorridam fecit, acciditque hic, tabescente propter defectum humoris calore, corpus refrigescere, siccumque ac

Juventus.

ac penitus senile fieri. Pessimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici juventutem in complures diversi inter se generis partes distraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῷ μειζόντε καὶ ἧττον διαφέροντα ἀλλήλων, εἶδος ἐκ μεταβάλλειν. Nempe scisse hos oportuit ætatum discrimina pro totius temperamenti demutatione non spaciis annorum circumscribi oportere. Quis enim nescit omnem juventutem calere siccamque esse, tametsi prima ejus pars plus nativi caloris minusque siccitatis, novissima hujus plus minus illius quam media possidet. Quod si primam temperatam dices, adolescentia ea erit non juventus si postremam frigidam siccamque censebis, ipsa erit malorum plena senectus. Esto aunorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipsi quæso senectam itidem in sua non distraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm sex vitæ partes statuere, rerumque multitudine discentem obruere. Quippe est & pueritiæ sua infantia, est & adolescentiæ sua pubertas seu ephebia. Juventa primum νεανίσκους mox viros, postremò declinantes profert. Quin senectus & ipsa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ spatiorum circumscriptio, non solum

Neotericorum error in distinguendis ætatibus.

lum inartificiosa, sed in ipsum quo
Li. 1. Aph. 13. peccans HIPPOCRATEM est. Nam i
sic ea distraxit. Γέροντες εὐφορώτατα
στείην φέρουσι, δεύτερον οἱ καθεστηκότες, ἥκ
μειράκια πάντων δὲ μάγιστα παιδία. H
virum seu Præceptorem haud pœnit
dum cùm alias ferè semper tum
quoque rectissimè secutus CELSU
quatuor ætates, hominum non plu
numeravit. Superest ultimus vitæ it
Senectus. minus Senectus, recta ad interitum
propterque intemperiem corporis
gidam ac siccam, nec non ingravesc
tem naturæ imbecillitatem multis re
ta amaritudinibus. Ejus pars quæ
citer annum 50. ultimæ copulatur
venturi virens esse dicitur, obeun
etiamnum vitæ muniis par. Græci
hac constitutos ὠμογέροντες appellant,
ratque hæc ipsis ferè vix ad annum se
gesimum, cum jam deficere homines
cipiunt, & corporis pariter atque
mi officia concidere vitæ omnis ca
strophe, decrepitos senioque confe
continet, Græci hos πεμπέλους voc
Incipit ab anno septuagesimo, du
que usque ultimum vitæ diem. Et
quidem positis ætatum discriminib
proximus est ad rem propositam r
Parum firma Galeni in libri 1. Aph. 13. interpretatio. re. Primum itaque non video cur H
POCRATES, ut GALENUS vult sub
pellatione τῶν γερόντων magis ὠμογέροντε
est, virentes senes, quam ἐσχατογ

eu decrepitos inaudierit. Neque enim imile veri est tanti nominis Autorem, el tam malè fuisse sedulum, ut discrimina, ita necessaria præterierit, vel adò denique sui oblitum moris ut particulam orationis, aliquam adjecerit, qua enectutis pars certa notaretur, quod quidem cùm alias toties, tum evidentissimè eo Aphorismo observavit, qui ic habet, Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα πρεσβύτῃσιν οὐ πεπαίνονται, id est, Raucitates & destillationes in valde senibus ad maturationem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat senes, at quid porrò causæ GALENUS juvenibus prætexat cur hos clarissima voce HIPPOCRATES declarârit facilus adolescentibus jejunium ferre. Quo errore vix scio an quicquicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE sit. Etenim certa res est, consistentes seu juvenes, ut sunt immodicè calidi siccique, tardissimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc est, maxima cum offensa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumspectè ne dicam verè in hunc Aphorismum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejusmodi ferendæ inediæ facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ sentiendo. Ex contrariis æstimatur difficultas. Perstat igitur inconcussa cum CELSI tum HIPPO-

Lib. 2. Aph. 40.

POCRATIS quam nos primi de fame
dimus interpretatio. Neque verò
perflua est hæc ista HIPPOCRATIS to
randæ inediæ observatio, quæ ob i
eodem Autore mandata literis est,
constet cibandi tempora pro corp
necessitate, non semper famis pr
ptitudine legi oportere. Quemadm
dum enim cibo indigentibus, nunqu
non cibus est utilis, sic aliis hunc
aventibus dari, appetentibus negari
pe expedit. Nam si ex cruditate a
lescenti pituitoso morbus est, etsi d
deratus, inutilis tamen datus cibus;
Si bilioso juveni ex labore ac vigilia
bris est, ut certa ἀνορεξία, sic cert
per ἀσιτίαν periculum est. Hæc eum
curatè & scire & discernere oport
quisquis eruditè de fame differere
let. Porrò generale omnibus præ
ptum CELSUS proponit, ut inedi
quo minus innoxiè fert quisque, eo
pius cibum assumat. Id verò sanis
riter atque ægris juxtà commune
Nam tanta hujus rei vis est, ut int
dum etiam in medio febris impetu, eti
intempesta nocte cibum extorqueat,
que exitii metu, quod in propinquo
set, ni protinus ægrotis alimento s
ventum sit, videlicet duobus ex mal
quod magis urget, ad id dirigi curam
consilium debet. Tum quoniam cub
tis vires servare, nihil aliud quam ips
s

Maximi usus est Hippocratis Aphorismus 13. Libri 1.

Exhibendi cibi generale præceptum.

rvare vitam eſt, ſequitur ut nullo non mpore is qui deficit, ſit ſuſtinendus. æterum ætate increſcentibus libera- or cibus apprimè utilis eſt, quia co- oſo hi calore affluunt, rariore cor- oris ſunt textura, & non ſolum nutri- onis ut cæteræ ætates, ſed & auctio- s egent. Quibus nominibus calidæ uoque lotiones his ſunt conducibiles, quæ humectato affatim corpore, præ- roperæ ſiccitatis periculum arcent. ec inutilis quoque hæ ſenibus credun- ur, tametſi alia ratione iis conferant uam increſcentibus. Senes enim quo- am exuperanter ſicci frigidique ſunt, alida lotio ſeu analepticum ac corre- orium præſidium exigunt. Contra- is namque omnis cum alteratio tum natio perficitur. At increſcentibus dem hæc ut conſervativa tempera- enti convenit. Conſervatio namque nilibus qualitate ac tota ſubſtantia au- liis completur. Unicam hic demas oſtremam ſenectam, cui lavacra mi- us ſint idonea. Decrepitorum nempe orpora non ſolum parum colligunt fu- idi excrementi (cui exigendo dulces nde potiſſimum inſerviunt) ſed vires iam poſſident infirmiores, quàm ut alnei laxantis vim ſint ferundo. Qua- opter TELEPHUS ille Grammaticus in- aveſcente jam ad centeſimum uſque nnum ætate, non niſi bis hyeme, qua- ter

Increſcentes liberalius nutriendi.

Calida lotio cur pueris & longævis utilis.

Gal. 5. ſanit.

ter æstate, ac ter vere. Autumno
in menses singulos lavabat, cæteris m
talibus ea tempestate indies lavare
tis. Atque his ita definitis, ad vin
Vinum dilutum pueris aptius est. accedamus, quod CELSUS nutile
pueris scribit, nisi sufficienti dilut
aqua sit. Græci ὑδατῶδες appellant.
opinio maximis innixa rationibus
Ut enim meracum immodicè tum c
sumit tum inflammat tenellum pu
corpus, ita dilutum contrà hujus om
expers incommodi efficaciter humect
Plato vino pueros ex toto abstinendos censuit. Sanè constat PLATONEM adeo in pue
vinum horruisse, ut ejus usum ex t
ipsis circumciderit. Nempe si port
hic Bacchi liquor ipsi etiam virili a
mo seu improbus quidam Tyrannus i
perat, quid non de pueris futurum sp
res, quorum tenella mens fragili illi
ta corpusculo rebus quàm minimis v
latur. Idque sanè Grammatici ill
Romani puer evidenti testatus exe
2. Locorum aff. plo est, quem puerum GALENUS narr
solus domi absente præceptore cum
set, vehementius sitisse, cumque de
ciente aqua vinum pervetus à Gramm
tico repositum liberalius hausisset,
gilem illico permansisse ac dein feb
citasse, moxque oborto delirio perii
Meracum senibus accommodum est. Ut vinum dilutum pueris ita meraci
utilius longævis est. Esse vero hoc
psum oportet colore fulvum substant
que tenue, ex quo triplex hic fruct
ser

ibus obvenit, felicior nutritio, mem-
orum omnium calfactio, ac serosi ex-
ementi per urinas expurgatio. Jam
od astringens vinum est, quodque
hementer crassum, tum quod nigrum
riter ac dulce est, jocinori, lieni, &
nibus obstructionem inferunt, eaque
causa si liberalius sumuntur hydro-
em atque calculum generant, ut hoc
omine senibus quoque futura pernicio-
sint, quos senes nullum juvare aliud
num potest, quam quod supra mera-
tatem sit etiam diureticum. Neque
erò his ipsis tantum, sed & pueris vi-
a nocent, quæ crassa sunt dulcia, nec
er ætatem sat defæcata, Nimirum &
atus ista movent, & exiles vasorum
eatus facilè obstruunt. Quod jam o-
nnium postremò CELSUS docet, mi-
us juvenum interesse, quæ assumant, &
uo modo curentur, ii facile conce-
ent, quibus obscurum non est naturam
ulto robore fultam nihil propemodum
on posse, imbecillam parvis etiam æ-
umnis succumbere. Illa pollent ma-
is adolescentes, ac juvenes, hac fluct-
tuant ipsi senes. Pueris etsi natura per
e non est invalida, quia tamen raro
luxoque comprehensa subjecto est, ni-
ilo magis quam ea quæ senes regit, er-
oribus par est sustinendis.

Quale vinum jecur lienem, & renes obstruat.

Senibus nullum vinum confert, quod non sit diureticum.

Natura potens magnos casus superat, invalida parvis succumbit.

Qui-

Quibus juvenibus fluxit, a… vus, plerumque in … nectute contrahitur. Quib… in adolescentia fuit astricta, … pe in senectute solvitur. M… lior est autem in juvene fusion… in sene astrictior.

20. Libri 2.

¶ Integer hic est HIPPOCRATIS A… phorismus quem quia prolixo doctoq… commentario GALENUS illustravit, n… satis causæ putamus secundò exponer… ac multorum exemplo nulla necessita… ambages sequi. Quare ad ea quæ … quuntur, transeundum.

De varietate temporum…

Tempus quoque anni consi… derare oportet. Hy… me plus esse convenit; minus… sed meracius bibere; multo pan… uti, carne potius elixa, m… di…

dicè oleribus; ſemel die cibum capere, niſi ſi nimis venter aſtrictus eſt. Si prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum eſt, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè perniciosa eſt.

¶ Spatia omnis temporis pro ſyderum exortu & occaſu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æſtas hic incipiens apparente Arcturo finitur. Sequiturque ordine Autumnus, & poſt hunc anni ſenectus hyems, ille Vergiliarum occaſu, hæc inde orſa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumſcriptio eſt. At verò ARABS AVICENNAS in definiendis temporibus non aſtra, ſed præſentem intuetur aëris tempe-

Anni tempora quomodo Græci diſtinguant.

Avicennas aliter atque Græci anni tempora notavit.

pestatem, idque tempus Æstatem repu-
tat quod exuperanter calidum siccum-
que est, id Hyemem, in quo his con-
traria dominantur, id Autumnum quod
siccum & in altera qualitatum opposi-
tione inconstans est, id denîque Ver, quod
inter cætera maximè attemperatum est.
Sanè hæc ista AVICENNÆ computatio
etsi parum est Astronomica, non vide-
tur tamen usquequaque rejicienda esse,
nam omnibus ex æquo Gentibus inser-
vit, cùm illa contrà quæ apud HIPPO-
CRATEM atque DIOCLEM est, non nisi
Græcis atque eorum synæcis esse usui
possit. Etenim frigidis regionibus hye-
mes productiores, æstates contractiores
sunt, calidis contrà. Quin etiam ipse
GALENUS profitetur anni tempora ab
aëris notari tempestatibus, non item
vocum nomenclatura. Juxtaque hanc
rationem, non hyemem nobis occiden-
tes facient Vergiliæ, sed cælum per-
severanti humiditate ac frigore asperum.
Tum igitur ut CELSUS præcipit plu-
rimum esse convenit, quoniam innatus
calor, ab ambientis qualitate in visce-
ra fugatus, ibique multa sanguinis &
spirituum copia stipatus augescit. Com-
probavit enim id HIPPOCRATES hoc
Aphorismo. *Ventres hyeme ac vere natura
calidissimi somnique longissimi sunt, quare per
hæc tempora cibi copiosius sumendi.* Nec
verò solius caloris ergò plus edendi
hy-

Anni tempora non voces, sed cœli tempestas facit.

Hyeme plurimum esse confert.

Lib. 1. Aph. 15.

hyeme est, sed etiam muniendorum viscerum causa adversus sævientis brumæ injurias. Calidis enim multisque epulis intus inclusis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto sunt. Quod nec HIPOCRATES in EPIDEMIIS silentio præteriit, sic inquiens. *Cibus ac somnus visceribus conferunt.* Sed & POLYBUS hyeme utendum suadet copioso siccoque alimento. Sic enim inquit, *præfigido hoc tempore optima valetudine uteris minusque rigebis.* Quæ profectò causa est, quòd non solum plus esse, sed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo segnius atque cibus ab externo frigore viscera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora sunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter siccat & valentis nutrimenti est. Quoniam ad hunc locum perventum est, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut constet, qui maximè salubris, quî noxius sit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, siliginem & hujusmodi. Siliginem voco non purissimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus superest, sed id frumenti genus quòd vulgò Robus, Gallicè du Seigle nominatur.

VI. Epid. sect. 5. §. 16. de vict. Idiotarum.

Hyeme meracius ac parcius bibendum.

Panis multus per hyemem utilis.

Ex quibus conficiatur panis.

Panis ex quo frumenti genere probatissimus. Panis primum genus. Secundum. Tertium. Quartum.

Optimus panis ex tritico est, post hun ex siligine, uterque alias ex tota farina, quanta est pinsitur, estque omnibus penè familiis maximè frequens. Græc αὐτὸ, πύρ☉ & συγκόμις☉ appellatus. Po hunc sequitur alius, cui bona furfur pars non omnis detracta est, vulgò si milaceus ac semidalis dicitur. Acce dit tertium genus, quod ex sola silig ne conficitur secreto per cribrum fu fure, unde & siligineus, & vulgò car didus appellatur. Novissimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinsitur, detracta farinæ pau lo minus omni siligine, estque omnium vilissimus, dictusque ob id furfurace ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia sunt in usu, qui bus GALENUS quintum genus adjicit quod ejus ætate ex polline frumenti te nuissimo ad molæ parietem adhærescen te indeque multis cum sordibus deter so confiebat. His omnibus ita defini tis, saluberrimum panem esse perhibe mus, qui ex optimi tritici tota farin confectus, justamque fermenti ac sali portionem adeptus, ac probè subactu moderato clibani aut furni calore per coquitur. Hic enim, non ita imbecil liter nutrire ut furfuraceus neque ita æ grè ad alvum sidere, ut similaceus, ne que adeò vehementer obstruere ut can didus solet. Postremum hunc non so lum

Panis saluberrimus quis.

Panis candidus vitiosus.

lum propria ſubſtantia, verum etiam àpparatus obſtruentem facit. Nempe piſtores ἄζυμον inflatum ac guſtui (ſi Diis placet) ſuaviorem reddere ſtudentes loco fermenti, ac ſalis peſſimo exemplo plurimum cereviſiariæ fæcis maſſæ affundunt. Adde quod idem panis parum probè ſit piſtus, ex quo vis ejus obſtruens augetur. Quicunque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque ſalis juſtam portionem accepit atque minus accuratè coctus eſt craſſum efficit & glutinoſum ſuccum. qui obſtructiones in jocinore, liene, ac renibus parere ſolet. Atque hæc de panum differentia ac viribus dixiſſe abundè ſit. Quod autem poſthæc CELSUS de carnis elixæ per hyemem uſu præcipit, id eo loco diſputabitur ubi de æſtate agetur. Ventum eſt ad olera, quæ ſi ex frigidis, mollientibuſque herbis ut violis, ſpinachia, mercuriale, atriplice & ſimilibus conſiunt, parcius hyeme guſtanda ſunt. At verò non inidonea primo cibo cenſentur, quæcunque in horto naſcentia boni odoris veſcaque ſunt, quale eſt, cherefolium, hyſſopus, betonica, apium, eufraſia, menta, petroſelinum, & ſi quæ his alia non imparia ſunt, utique ſi ſatis quoque acceſſerit momentum. Tum enim non ſolum ſeroſos humores per urinas pellunt, ſed & lentam ventris pituitam,

Olera qualia hyeme ſalubria ſint.

quæ id temporis maximè cumulatur, dissecant, detergentque. Porrò quòd semel duntaxat hyeme cibari expediat, & difflationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, nisi si minus astrictus venter est. Præstat enim cibo sæpius dato viribus subvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui versus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem vescendi normam haud temerè respuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus sunt, tum qui exinanita semel eorum viscera frigenti auræ intemperie facilè violantur. Pran dendum igitur his quoque erit, idqu siccum planè, ut CELSUS præcipit ac sine multa potione, ad minuendum scilicet pituitæ proventum. Qua it dem de causa, tum quoque uti conve niet omnibus calidis, ut vino meraco thermis, exercitatione, acribus Medi camentis. & hujusmodi generibus ali quorum vis calfaciens partim propri in substantia vehitur, ut meraci, pa tim tota perpesso aliquid ab iis corpo ri debetur, ut exercitationis, frictio nis, quæ ob id CELSUS calorem mo ventia nominavit. Venus id eo p hyemen satis commoda est, quod co pus siccet, calfaciatque, idque post mum non vacuati seminis facit occa sio

Hyeme rarius edendum.

Hyeme calidis cibis ac poculis utendum.

Venus per hyemem non omnino inutilis.

ſione (ſic enim refrigeraret) ſed propter contentionem illam quam Venus ciet omnium corporis artuum : Quod quidem & effuſi per id tempus ſudores & invaleſcens ſpiritus teſtantur. Ut rectè dixerit in EPIDEMIIS HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitoſis opitulari. Tametſi ſæviente ſupra modum bruma aut natura ex morbo plus juſto debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille poſſit, non poſſit vegetum.

vi. Epid. v. §. 39.

Venus affectibus pituitoſis utilis.

At vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, ſed dilutius tamen bibendum eſt: Magis carne utendum, magis oleribus, tranſeundum paulatim ad aſſa ab elixis. Venus eo tempore anni tutiſſima eſt.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum eſt, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in ſe eſt, poſtulat, proin ci-

Ver totius victus poſtulat mediocritatem.

bo hyberno qui plenus admodum erat demendum, ac potioni quæ pauca, adjiciendum est. Dixi, quantum in se est, corporum quorundam causa, quibus id temporis frugalior victus ratio conducibilis est, ad arcendum plethoræ discrimen, quod fusio humorum qui per hyemen uberius cumulati quasi concreverant, minatur. Ejusque rei causa nonnulli non solum parcius esse, sed etiam Medicamento perpurgari, aut incisa vena sanguinis plenitate levarii. Primo vere debent, ne scilicet cum hoc præcipitat, aut certe æstas viget, febris, hæmorragia, pustulæ, catharrus, pleuritis, angina peripneumonia, aut alterius momentaneæ partis alia inflammatio valetudinem turbet. Tum enim (ut alibi CELSUS testatur) quæcunque humoris motu novantur maxime in metu esse consuêrunt. Quæ profectò res fidem facit, non piè solum, ut semper: Verum etiam medicè vernali tempore institutum ab Ecclesiæ Rectoribus jejunium fuisse, quo tempore (si unquam aliàs) moderata abstinentia plærisque omnibus conducit. Venturarum enim id sæpe remedium ægritudinum est. Tametsi non deesse scio, quibus ea victus ratio visa sit inutilis. Atque HIPPOCRATEM (si Diis placet) testem adducunt, qui ventres dixit hyeme ac vere magis calere, ideoque plenius esitandum

Vere nonnullis parcius victitandum est. Vere sæpe utiliter sanguis mittitur aut purgatur.

Li. 2. cap. 1. Jejunium vernum medicè quoque non tantum piè institutum.

Error Fuschii, in præscriptione cibi Vernalis.

dum id temporis esse. Quasi verò parum, probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res est, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem affligat, neque paucitate superfluis impar sit tollendis, ac proin suum quemque naturæ æquum censorem hìc esse oportere, ne hac scilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, sed ipsi etiam ingratum Deo est. Jam verò si corpus per æstatem tot modis diffluens inedia pessimè tum accenditur, tum dissipatur: Si per Autumnum succorum corruptelæ, ac pestilentibus morbis sit oportunum, si denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus forisque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitasque naturæ est, quod tandem tempore jejunare fas erit, si non verno, quum suprà comprehensa desunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit ÆGINETA) *vere, hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius sanguine misso vacuetur.* Quid, tantane admittemus etiam sani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium est. Nec verò illud nos movet sub inedia, ut nullum periculum, ita levius præsidium esse, nec posse ve- Lib. 1. cap. 53.

hementi malo, nisi æquè vehemens auxilium succurrere. Quasi verò iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effusa vacuatione semper adeò sit opus, ac non sæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujusmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ superest demant, Ipsum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum est, aut propter summam plethoræ syndromen parum efficax, nonnunquam misso per venam sanguine, pharmacove dato GALENUS pensavit sæpissimè (ubi copia humorum præcipiti vacabat discrimine) solum imperavit. Non attinebit ulteriore disputatione hujus loci probationem scrutari, si ipsum semel GALENUM luculentissimis verbis ita differentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magisque si Æstatis initium in propinquo est, & pauca esse, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempestate non longe à plethorica affectione abesse propter fusionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac densati fuerant.* Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inscitiæ comes error extuderit an invidia, incertum rst. Porrò quod CELSUS adjiciendum esse potioni docet id hyemis respectu intelligas oportet At dilutius bibendum rectè præcipit. Nam tum ut corpus attempera-tius

Comment. in li. 1. Aph. 17.

Vere dilutius bibendum.

tius eſt, ita omni qualitatum exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà ſuæ temperiei ſimilem, proin tum neque aquam bibere, ut æſtate, neque meracum, ut hyeme, ſed vinum dilutum oportet. Caro autem aſſumenda eſt, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & ſucci qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quam in ullo alio eſt. Veri potius accommodârit, quàm hyemi. Neque enim piſcium (ut quidam autumant reſpectu, ſed hyemis loquitur: Nam ſi non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magisque ea diluta utendum ſcriberet. Ergo hîc aut aliquis latet error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior eſt, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum eſt, quæque ſalibus durata quoniam potenter ſiccat, & concoctioni rebellior eſt, hyemi profectò convenientior cenſetur. Ventum eſt ad Venerem, quæ ſi unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè eſt ſaluberrima. Tum namque uberior ſeminis proventus eſt, & corpus multo nativi calòre robore pollet, & ipſum denique tem-

Spinoſus locus de eſu carnis per horas vernales.

Venus durante vere ſaluberrima eſt.

Brura tempore Veris coitum magis appetunt, & magis fœta sunt.

tempus moderatum, placidumque est sic: ut corpus venereis caloribus relaxatum: neque subito frigore excipiat, ut hyems: neque plus justo dissipet, ut æstas, neque verò debilitet, ut Autumnus. Sane hujus temporis commoditatem natura quoque brutorum ostendit, quæ verno tempore, magis tum coitum appetere, tum fœta esse consueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

Æstate verò & potione, & cibo corpus sæpius eget; ideo prandere quoque commodum est. Eo tempore aptissima sunt & caro & olus: potio quam dilutissima, ut & sitim tollat, nec corpus incen- incendat: frigida lavatio, caro assa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut sæpius autem cibo utendum, sic exiguo est.

¶ Æ-

¶ Æstatis temperatura calida admodum est & sicca, quare hac tempestate ab ambiente & corpus validè resolvitur, & innatus calor foras dispersus labefactatur. Quoniam autem multæ difflationis causa copioso quidem nutrimento corpus eget. Infirmus verò calor, non nisi pauca conficit, necessum est, ut cibus & sæpè & exiguis portionibus assumatur. Quæ causa est, quare non solum prandere ut CELSUS monet, sed forte etiam jentare conveniat. Haud enim aliter quam biliosam naturam inedia pessimè afficit. Ita eadem ipsa quoque id anni tempus maximè respuit quod humorem adjicit biliosum. Ac sic de æstivi cibi quantitatem sentiendum est. Qualitas autem ad frigidum & humidum inclinare debet, quo corporis retundat ab aëre contractam intemperiem. Cujus rei causa potio quàm dilutissima, tum quoque commodior est, ut quæ sitim pellit, & corporis ardores mitigat. Durum videatur quod de carnis multo esu scribitur, nam superioribus locis demonstratum est carnosa ante omnia penè ciborum genera, ut plus alere, ita magis quoque calfacere. Fortè offerenda, caro est amplioris nutritionis gratia, cujus maxima per æstatem necessitas est, ac si quod sit nimiæ calfactionis à carne periculum id frigidis oleribus id dilutissi-

Æstate corpus calorque dissolvitur.

Æstate sæpius, at parcius edendum.

Qualitas cibi per æstatem frigida & humida.

Potio dilutissima.

Locus subdifficilis.

tiſſima potione minuatur. Aut hoc ſenſu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius eſt, quod quidem ita eſſe, non levis ex eo conjectura eſt, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æſtatem maxima vis eſt, ſive ea ex frigidis mollientibus ſive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim ſuperfluam bilem per urinas exigunt; illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigidæ quoque lavatio multis nominibus confert: nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur, adhæc corporis difflationem, quæ tum effuſiſſima eſt cohibet, pulſis intro ſuccis, cuteque foris denſata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaque omnibus per ambientem calfactis ac ſic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum eſt ad carnem aſſam, quæ an per æſtatem præſtet elixæ in controverſiam veniſſe apud multos video, habetque ſuos utraque opinio haud ſpernendos Authores. Ex his multi ſic ſentiunt, ut ſimilia ſemper ſimilibus conſervantur, ita corpora quæ rebus incoquuntur humidis fidelius nativam cuſtodire humiditatem, ac proin aſſas carnes, dum æſtas eſt, elixis ſeu humentioribus poſthabendas eſſe. Nituntur hi

Olera per æſtatem convenientiſſima.

Caro aſſa debeat necne elixæ per Æſtatem præferri.

hi authoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore aſſa hyemi, elixa æſtati obſonia dicavit. Refragantur iſtis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philoſophorum facile princeps. Eorum hæc fuit ſententia. Quoniam aſſatarum carnium ſuperficies omnis ab objectis prunis denſatur factaque per uſtionem eſchara clauditur, ob id naturalem, his ſuccum intus includi, neque per duratos violentiore igne muſculos tranſmitti poſſe, eoque protinus fieri, ut multo elixis ſint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, aſciturque novus, qui ignavus planè nec coctæ ſubſtantiæ proprius eſt. Utrius verò partis ſententia probabilior ſit, nec facile, nec tutum dicere eſt. Cui enim unquam dubia fuit iſtorum virorum authoritas, cui rurſus non perſpecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libuerit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poſcere, quod omnibus dari æquum eſt. Scrutandæ ſine ambitione veritatis ſtudio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majeſtatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos danem, neque quid roboris

De ſal. duæ text. 1. §. 5. 17.

boris opinioni adferam HIPPOCRATIS atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc superest, ad evadendum via, ut si fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas nostri passim nominant, quæ pingui obrutæ jure supra prunas, diu multumque infervent. Elixas verò, quæ sumuntur sine jure, sine pinguedine penitus ut coctæ in aqua sunt sinceræ, decocto in offas prima mensa iusumpto. Jurulentæ humidiores, elixæ sicciores sunt, illæ plus, hæ minus alunt. Ista autem carnium discrimina apud CELSUM quoque invenio in hunc modum scripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quàm assa, magis assa qnàm elixa. Et quidem potest istorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ. Romanis usus fuisse. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit satis, qui de hac re controversiam movent. Itaque contra CELSI adversarios prima hæc constituatur machina, cujus vel ipse fabricator GALENUS est. Nullum eorum corporum quæ elixantur proprium humorem retinere posse. Quòd si verum est, sequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter inesse. Ista verò omnia sic accidunt. Quoniam aqua subjectis ignibus fervens in omnem sese carnis partem transmittit, protinus

Lib. 2, Cap. 18.

nus rarefacit, resolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis spatia novus mador ab ipsa qua cum decoquitur aqua ascitus, qui quidem diluere utcunque solida potest, at vera implere humiditate non potest. Cæterum assæ carnes nequaquam his subjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ substantiæ madorem, servant astricta per ustulationem superficie, quo fit cum intro sumuntur ab his plenius quam elixis corpus madescat. Quid enim efficacius, quid fœlicius, siccitate attrita solida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Nimirum si humiditas illa naturalis solidis partibus seu ros quidam circumfusus admodum æstate perit, hanc verò corpori iterum inserere sine nutrimento non est, quis dubitet per hæc tempora, iis potissimum opus esse cibis qui absque vehemente calore vehementes ad solida genuino hnmore reficienda vires possident. Humectat corpus frigidæ poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde fœliciter, ut ova aut gallinaceorum testiculi. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus siccescat, hæc cùm id præstent quoque, tum ejus insuper quod siccitate obtritum est, substantiam eximiè resarciunt. Hanc opem æstivis

mensibus maximè requirimus, quum corpus non tantum arescit, sed immodicè etiam dissipatur. Jam verò quanto præstabilius est siccitatem tardari restituto humido, quam hoc vix adaucta, ne nimium ejus in posterum pereat, duntaxat caveri, tanto utique optabiliorem carnium assarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum est. Quippe suus elixis penè omnis humor periit in coctam unà cum ipsis aquam depositus. Cujus pars superficiei aquæ superinnatat, ossis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ substantiam extensa est, cujus occasione jus carnis elixæ tantopere nutriens est. At hic iste humor in assis servatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convalescentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus insecant, ac mox latè circumdatis, si opus est ferramentis pressant, inter quæ protinus roscidus ille liquor ubertim emanat salutiferum extenuatis futurum remedium Neque verò his repugnat, quod in Anasarca, assatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morbosæ qualitatis alterationem spectamus, adeoque sine aliquo naturæ rictu sub usu alimenti maximam Medicamenti potentiam experimur. Non ita obnixè

Analepticon ex assis carnibus remedium.

Objectio.

Solutio.

pu-

pugnandum contrariis in homine ſano eſt, cui ut æſtas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis ſiccationiſque, ſi quod initium aſſa dederint, id frigidæ aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipſa verò in anaſarca aſſis utimur ſeu minus quàm elixa ignavi âquoſique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentiſſimus eſt. Repetam id quod antè argumentis & ratione & ſenſu ſtabilitis oſtendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius diſputationis concluſionem. Elixas carnes aſcititio humore plus humectare, aſſas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigiſſe.

Autumnalis diæta.

Per Autumnum verò, propter cœli varietatem, periculum maximum eſt. Itaque neque ſine veſte, neque ſine calceamentis prodire oportet, præcìpuæque diebus frigidioribus,

bus, neque sub divo noctu dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet; minus, sed meracius bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque sic assumuntur, ut ne quid ex densiore cibo remittatur. Ita non hæc, sed consummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus, quam in his noxæ est. Sed his uti non sæpius, quam alio cibo convenit. Denique aliquid densiori cibo, cum hic accedit, necessarium est demi.

Autumni temperatura.

¶ Autumnus natura siccus est, at in caliditate, & frigiditate varius. Nempè unus sæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die meridies æstuo-

ſtuoſus, aurora, nox, Veſpera frigore aſperrima ſunt. Inordinata hæc tempeſtatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeſſi humores modò frigus parvo ſubinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ graſſari in populum ſolent. Omnibus enim id periculi juxtà commune eſt, quatenus uno omnes cœlo regimur. Proin rectè obſervavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propinquo eſſe.* Aliud per hæc tempora incommodum eſt, quod CELSUS ſecundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æſtate, & ſubinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, ſubito frigore excipitur, eaque de cauſa cum HIPPOCRATES noſtroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculoſum ac morbis exitioſis obnoxium. Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, alioſque novis morbis ac diuturnis implicat, ſic ut tracta ſæpe univerſa hyeme vix ultimo tandem vere ſaneſcant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Antumnali quartanæ eſt. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis ſine veſte, ſine calciamentis prodeat, aut noctu ſub Jove quieſcat. Adjicitur Autumnalis auræ periculo multus pomorum uſus, quæ Græci ὀπώρας & καρ-

Autumnum quid reddat periculoſum.

Li. 3. Aph. 4

Autumnus periculoſus.

Fructus fugaces, seu temporarii.

κωρπῦς ὡραίυς, nos fructus fugaces seu temperarios appellamus. Hos intemperantius edisse, gravis interdum valetudinis initium facit. Id quod in se ipse comperisse GALENUS scribit: Qui cum nondum puberem ætatem egressus horeis fructibus inter suos æquales præter modum vesceretur, & quotannis ferè ob id febricula aliqua conflictaretur, non ante se rectius valuisse refert, quam defuncto patre jam tum per ætatem plus sapiens solitam victus rationem mutasset. Illud tamen imprimis novisse oportet, non ita poma (ut ÆGINETA existimat) perpetuo nocere, quin sæpius sint quoque extra noxiam. Sunt enim ex his permulta saporis gustusque nomine naturæ gratissima, facillimeque horum succus (sustantia enim tota ferè alvo subtus exit) à ventriculo ac venis concoquitur. Unicum id incommodum est, quod eorum qui per se sæpe innoxius succus est, interdum vel propter nimium luxum, vel ei cui uon expedit ventriculo ingestus, nocens reddatur. Sanguinem enim aquosum, tenuemque, ut ipse est, facit, qui sanguis quia citò alteratur, citæ quoque corruptioni opportunus est, ideoque ardentiori exceptus ventriculo bilescit, frigido coäcescit. Æquè profectò, ut lac in calido siccoque ventre biliosum, in pituitoso acidum redditur, non quia tale

Poma ex sese non semper nocent. Lib. 1. cap. 53.

Poma unde fiant noxia vescentibus.

tale ante sumptionem fuit, sed quia abs quavis vehementiore qualitate promptissimè demutatur, adeò ut hac de causa GALENUS omnes uno ordine fructus Autumnales habuerit, succi pravitatem ipsis tribuens. Tametsi quæ poma impensè sunt acida ut frigidos oblædere semper, ita nunquam calidis nocere depræhensum est. Hic enim sapor caloris vires ferè spernit, imò superat quoque, & ob id sole aut febri exæstuantibus ardores minuit, ac sitim levat. Quæ verò poma ἄποια quæque mitia, aut inter hæc media sunt, omnia narratis incommodis subjacent. Nam quod ab his nutrimenti corpori accedit, cùm sit humectum, atque subtile, promptè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis causis calore scilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρου accedente totius substantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incensa celerius putrescunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, si in ventre corrumpuntur, similes fieri lethalibus venenis. Poma igitur nocentia, non sua natura, sed hominum abusus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam assentiente, toto die sic assumunt, ut nil ex densiore cibo resummittatur. Vix enim omnibus his superandis abundè esse natura potest. Sed

Poma acida frigido corpori noxia, calido semper utilia.

Pomorum succus facilè corrumpitur.

Poma nocentia abusus facit.

& ſolidus cibus quia tardè vincitur, pomorum autem ſuccus hoc longè promptius, protinus fit, ut vel immoderatius, vel præpoſtero quoque ordine ſumpta, ex facili ambo ſimul corrumpantur, nihilo ſanè minùs, quam ſi quis intemperantius lac cum ſuilla, aut piſces (ut Germanorum mos eſt) cum bubula eadem ſumere menſa ſuſtineat. Ergo ſic victitantibus poma non per ſe, ſed (ut diſertè CELSUS ſcripſit) conſummatio omnium nocet, ferculorum ſcilicet ac fructuum. Hæc iſta intuenti, manifeſtum eſt, ſic veſci pomis quemque oportere, ne ad hæc ſæpius quam ad alium cibum feratur, tum ne dum iis veſci in animo eſt ſolitam alterius cibi portionem retineat. Huc addas, quod proximo ante hoc capite CELSUS admonuit, poma melius ſemper primo cibo aſſumi: Nam poſt ſumpta coaceſcunt, flatus movent & cibos corrumpunt. Tametſi non ignoramus, ſi quæ valdè aſtringentia ſunt, ea modicè guſtata remotis menſis utilia eſſe ad cogendum roborandumque ventriculi oſculum. Atque hæc de pomis ſufficiant. Reliquum eſt, quæ cibi menſura Autumno conveniat proponere. Hæc duabus ferè de cauſis plenior eſſe debet, primò quod calor proxima æſtate affatim diſperſus, remittente ſe jam aëris fervore, paulatim ad

Pomis quomodo veſcendum.

Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis.

ad interna repere, atque ibidem ſumere vires incipit, ideoque cibum magis tum exigit, tum coquit. Secunda cauſa eaque præcipua eſt, incipiens quædam humorum corruptela ab tempeſtatum inæqualitate genita, quæ niſi novo ſæpius chymo contemperetur, protinus in evidentiſſimum putredinis vitium exereſcit. Rectè namque GALENUS ſic affectis humoribus alternatim modò labem purgatione demit, modò novum ac probum nutrimentum affundit, eſtque hæc ab eo curandi ratio ἐπίκρασις appellata. Nec pugnat illud HIPPOCRATIS. *Impura corpora, quò magis nutries, eo magis lædes.* Nam iſtud proditum eſt, de exacta cacochymia, quæ purgationem, non attemperationem poſtulat. Minus hic ſed meracius bibendum eſt, comparatione æſtatis, qua minus Autumnus corpora tum calefacit, tum ſiccat.

πικρασις. Li. 2. Aph. 10.

Autumno & minus & meracius bibendum eſt.

Neque æſtate vero, neque Autumno utilis Venus eſt. Tolerabilior tamen per autumnum: æſtate verò in totum, ſi fieri poteſt, abſtinendum eſt.

Venus quando potissimè utilis.

¶ Venus id temporis, & salubris & tuta maximè censetur, quum propter caloris integritatem vires optimè constant, ac semen abundat, eaqne cœli temperies est, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel dissipationis, aut refrictionis periculum minatur. Ergo per æstatem tribus de caussis Venus nocet, nam tum & imbecillior calor est, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parcissimus geniturae proventus est. Et quis jam igitur dubitet, concubitu cum æstas est in totum si fieri potest, abstinendum. Idem concubitus Autumno, etsi non perinde gravis, semper tamen inutilis est, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconstantia debilitavit.

Venus per Æstatem nocentissima est.

Venus Autumno, non usquequaque conveniens.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant.

Ac primum de his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de his dicam, qui partes aliquas

cor-

corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is si bene concoxit, leviter perfricare id manè manibus suis debet; nunquam id, si fieri potest, veste velare, aut ad cutem tondere: Utileque lunam vitare, maximèque ante ipsum Lunæ, Solisque concursum: Sed nusquam post cibum progredi. Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere, multum ambulare; sed, si licet, sub tecto, neque in Sole; ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque post cibum & vinum; potius ungi, quàm lavari; nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit,

nit, sub veste primum paulum in tepidario insudare, ibi ungi, tum transire in calidarium: ubi sudarit, in solium non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere, tum tepida, deinde frigida; diutiusque ea caput quam cæteras partes perfundere; deinde id aliquandiu perfricare; novissimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones posuit, quæ in totis consistere videntur corporibus, seu illæ intemperiei seu indecentis habitus vitia essent. Nunc verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, si id imbecillum est, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura simul imbecilla sunt. Difficilis noxa est, ubi partes alicui trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ sunt. Difficilior, ubi ipsa principia contrario inter se temperamento diffident, veluti cum caput friget, hæpar calet. Nihilo hoc levius ma-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnantia inter se principum partium temperamenta valetudini incommoda.

malum eſt, ſi non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Poſtrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis eſt. Aliorum frigidus Venter bile affligitur, aliorum calidus pituita. Qui ſic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii ſunt, adeò ut ſi vel ipſum his præfeceris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte ſtudioque effugiant, neque admodum eſſe vitales poſſint, aut certè, ſi fortè ſenectam attingant, perpetua invalitudine fluctuent Nimirum ſic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela eſt, ea protinus alteri pernicies ſit, ut neſcias alterutri ſuccurrere, niſi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipſo tranſitu violant quæque rurſus huic medenter ea jecinoris intemperantiam, exaugent. Eadem incommoda ſunt, ſi acris ex calido capite ſanies in ventrem defluat, aut ex hoc rurſum craſſus crudſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſauguini ineptum attrahit. In-

6. Sanit. Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus.

Inde adeò longo jam usu compertum est, per hepatis ac renum ardores assidua cruditate ventrem urgeri. Ita profectò ut mutua in his visceribus pernicies sit, quæ esse inter se oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo sic affectarum particularum procurationem CELSUS aggressus, à capite incepit, cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas potest. Capiti enim imbecilla vis obtigit, cùm ad cavendum excrementi proventum, tum ad proprios affectus discutiendos, quatenus per se suffrigidum, ac longius ab caloris insiti fonte remotum est. Quippe ejus rei incommodum præsentiens parens Natura, plurimos maximosque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur: nares dico, palatum, aures, calvæ commissuras, ipsosque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipse capitis situs. Nam id quia in alto corpore positum est, subjecta loca, superfluorum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè afflictat. Inde adeò, ut ARISTOTELES hominem esse quasi subversam arborem dixerit, parte corporis omnium humectissima supra cervices imposita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè destillationibus urgeri. Scilicet ipse Deus cum prona (ut ait NASO) spectant animi-

Capitis affectus, cur difficiles.

Homo quasi arbor subversa.

nimantia cætera terram. *Os homini ſublime dedit.* Sanè hujuſce deſtillationis tanta vis eſt, ut nunquam non difficiles, ſæpe exitioſos quoque morbos inferat. Leviſſimum malum eſt, ubi in narium ac palati ſpatia fluxio decùmbens emunctione ſpuitioneve extunditur. Hoc minus leve, ſi oculos, ſi aureis, aut dentes tentat. Grave admodum eſt, ubi gulam ac ventriculum impetit. Graviſſimum, ſi larinx hanc aſperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim ſi ignavum eſt, quod influit, vocem violat, ſi acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipſos etiam pulmones, adeò ut hinc ſæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem ſpacio conſumit. Si verò in ventrem deſtillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac ſemper quæcumque aſſumpta ſunt alimenta corrumpit, ſæpeque ſi acris eſt, ventriculi tunicas erodit, ac diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius ſidens, jejunium Inteſtinum, atque colon affli&tat, ipſàsque interdum meſareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput ſeu fontem unde iſta ſcaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas ſedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis cau-

Meta-morph.

Deſtillationis pericula.

Capitis imbecillitas unica est propinqua causa.

causis, etiam contrariis pendet, ita nam veluti proximam nunquam m consequitur, quæ est proprii caloris i becillitas. Quippe calor innatus v tutum functionumque Author est, q impediri abs quavis intemperie possun Itaque solius imbecillitatis CELSU meminit sine causæ alicujus adjectio Nam ea qualiscunque demum fueri contrariis abolenda est, quemadmo dum ipsemet Author superius satis i sinuavit, quando calidos dixit refrige rari, calfieri frigidos oportere. Tu quarto post hoc volumine luculente docet, permagni referre, quæ causa do lorem moverit, neque perînde esse, ini tium morbi calor attulerit, an frigus aliaque auxilia urgente calore, alia fri gore dominante necessaria esse, videli cet præsentes morbos sanare nemo po test, qui unde hi sint, ignoret. Proin idem Author alias monuit, ubi causa quoque mali incognita est videre opor tere, refrigerantia magis, an calefa cientia leniant, & his uti quæ experimentum approbârit. At verò hîc qua CELSUS proponit auxilia cujus imbecillo capiti æquè convenientia sunt, quia ingenitum ipsi calorem concoctionis Authorem tutantur. Quemadmodum paulò post à nostro CELSO docebitur. Concoctionem omnibus vitiis succurrere, aliis autem calorem, aliis

fri-

frigus. Sed illud quoque ante omnia ſcire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet ſanitatis tuendæ profeſſionem excedens) ſed quibus abſque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, ſic ut hinc facillimè id ægrotet. Ergò ejus incommodi præcautio ipſius roboratio capitis eſt. Ac roboratur quidem id iis cauſarum ſalubrium generibus, quæ quoquo modo calori ejus, tum tutando, tum augendo inſerviunt. Ille verò hoc deinceps ordine ſequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile eſt, ex quo inſitus ipſi calor excitatur, rarefactaque cute, ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. At verò id fieri non niſi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emiſſis ſurſum vaporibus affligat. Adhæc caput quoque ſi fieri poteſt, nunquam veſte velandum eſt. Nam ſic cuivis aſſuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etſi id tentare ſæviente bruma parùm tutum eſt, ac pernicioſum quoque, ſi aliquo jam morbo caput ægrum eſt. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hæc animadverſio per graviores etiam æſtus neceſſaria eſt.

Quæ caput firment.

Frictio lenis.

Caput imbecillum per hyemem minimè detegendum.

Per velationem intelligas oportet, cu-
riosam capitis custodiam multis oper-
mentis indulgentius quæsitam. Nam
pileolo id leviter integere non alienu-
est. Jam verò neque ad cutim tonde-
caput expedit, ne capillitii munimi-
destitutum ad propulsandas cœli inju-
rias, fiat invalidum, tametsi æquè pri-
pemodum inutile est, idipsum ingen-
pilorum sylva fovere, unde superflu-
rum intercipiatur exhalatio. Utile pe-
petuò est Lunam vitare, ut quæ vi-
nacta est humores commovendi, atq-
his loca quæ irradiat, implendi. Qui-
pe hæc antè cæteros planetas humi-
potissimum elemento dominatur. Na-
interpositis temporibus mare modò i-
flat, modò contrahit, tum menses
mulieribus commovet, ossium medull-
quibusdam in bestiis adauget, cruent-
què madore aspergit, nonnullis turba-
cerebro insanias affert, quos ob id L-
naticos appellamus. Adeò apparet r-
ctè id cecinisse *Lucanum*. *Luna suis* -
cibus Thetin, terrenaque miscet. Ergo
hæc præ cæteris mundi elementis aqua-
magis permovet, ita in hoc nostro co-
pusculo seu quodam μικροκόσμῳ eam pa-
tem gravius infestat, quæ reliquis h-
midior simul & frigidior est, ipsum v-
delicet cerebrum, quod si per se in-
per imbecillum est, protinus per asp-
rantem Lunam multo humido eoq-
tu-

Caput debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.

Luna capiti infirmo vitanda.

Luna humido elemento dominatur.

turgente oppletur, id quod eorum quoque exempla docent, quibus sub hac quiescentibus caput gravatur, & interdum cruor è naribus manat. Porrò nusquam post cibum progredi, sed quiescere oportet, ne quis inutilis vapor ex permoto ventriculo sursum aspiret. Jam capillos etiam non alia de causa indies pexos esse convenit, quam qua caput perfricandum proposuimus. Præter hæc confert multa quoque ambulatio, tum quia id exercitii genus succos minus turbat, tum quia superfluorum corporis impetum ad inferiora magis avertit, ne quicquam mentis arcem sollicitans. Supra enim ex GALENO demonstravimus, supernæ partis affectus, inferiorum exercitatione juvari. Fieri verò ista ambulatio sub tecto debet, ubi aër & quietior & temperatior est, moderatius æstate calens, atque hyeme frigens. Sol quoniam caput tum incendit, tum excipiendis succorum halitibus exponit, curiosè vitandus est. Ἔγκαυσις enim omnis imbecillo capiti siquid aliud nocentissima est, idque post cibum præcipuè ac vinum, quæ promtissimè id temporis eò subvolant. Modò ostensum est, succorum corporis commotionem infirmo capiti adversari, ex quo conficitur, unctionem potiorem balneo hìc esse oportere, ut quæ hoc minus succos exagitat, nec perinde caput

Dormientibus sub Luna caput grave fit, & sanguis è naribus stillat.

Sol infirmo capiti inimicus.

Capite imbecillo unctio balneis anteferenda est.

put vaporibus laceſſit. Eadem cau
eſt, quare nunquam ad flammam ung
Solum infirmo capiti noxium.
rarò ad prunam expediat. Tepeſce
enim aër ad hæc omnia commodior e
quia minus inflammat. Nec verò all
ſpectat, quod corpus ubi ad balne
ventum eſt, uequaquam ſolio commi
tere tutum ſit, ſed totum poſt modic
ſudores poſtque unctionem per cap
expediat multa calida aqua duntax
perfundi, ut ſic excrementa tranſpirem
turbatis quam minimum ſuccis. Pc
Caput debile primum tepida, dein frigida aqua lavandum.
calidæ affuſæ uſum CELSUS primu
tepida, mox frigida aqua per totum co
pus irrigat, quo recluſa ſpiracula di
ferveſcente capitis ardore paulatim c
eant, idque ne ſubſequens frigida vi
lenter intrò ruens cerebrum violet. A
hac caput diutius cæteris partibus c
luendum eſt, ut inſitus ipſi calor ab e
traneo frigore intrò fugatus vires exſt
patione colligat, multoque tandem c
pioſor ad cutim ex alto recurrat, qu
ut quidem citius eveniat, caput p
affuſam frigidam aliquandiu perfric
bitur. His ita adminiſtratis, caput d
tergitur, ne qui toti undique comæ i
hæreſcit mador cerebrum frigòre ta
dem affligat. Novîſſimè autem eade
pars inungitur, quo fidelius caloris p
frigidam aucti ſubſtantia intra habitu
incluſa teneatur.

C

Capiti nihil æquè prodeſt atque aqua frigida. Itaque is, cui hoc infirmum eſt, per Æſtatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu ſubjicere. Semper autem, etiamſi ſine balneo unctus eſt, neque totum corpus refrigerari ſuſtinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad cervices aqua deſcendat; eamque, ne quid oculis, aliiſve partibus noceat, defluentem ſubinde manibus ad os regerere. Huic modicus cibus neceſſarius eſt, quem facilè concoquat; isque ſi jejuno caput læditur, aſſumendus etiam

 me-

medio die est; si non læditur, semel potius. Bibere huic assiduè vinum dilutum lene, quam aquam magis expedit; ut, cum caput gravius esse cœperit, sit, quò confugiat: eique ex toto, neque vinum, neque aqua semper utilia sunt: Medicamentum utrumque est, cum invicem assumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non est, utique post cœnam: post quam nec cogitatio quidem ei satis tuta est; maximè tamen vomitus alienus est.

Frigida infusa cui infirmo capiti utilis.

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodest, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem incrementumque efficiat. Inde enim solidis ejus particulis, quibus idem ipse calor inexistit, operationum robur ac-

acquiritur. Cæterùm (uti ſuperius admonui) ſtudioſè cavendqm eſt, ne frigida partis virtutem ſua vi ſuperet. Sic enim longè hæc fit debilior ad ſummam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut careatur, præſtiterit non niſi æſtate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænat: Confertque hæc iſta perfuſio (nequis hunc locum aliqua ex parte claudicare exiſtimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic aſcitium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adverſus cœli intemperiem omnem communit. Nuſquam igitur hoc negligendum auxilium eſt, adeò ut ſiquis unctus duntaxat balneo abſtinet, etſi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (ſi res patitur) guſtandus eſt, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceſſit. Dixi ſi res ita patitur, affecti ventriculi cauſa, qui ſi fortè nimio jejunio bileſcat, protinus cibus ipſo etiam meridie ſumendus eſt. Levius enim hic conceſſi alimenti quàm negati periculum eſt. Nempe Authore GALENO conſtat ventriculum quavis ex cauſa debilem totius venoſi generis

Frigida tam frigido quàm calido, capitis vitio opitulatur.

Capite infirmo cibus parcè raroque offerendus.

6. Sanit.

Ventriculus imbecillus totius corporis superflua recipit.

excipere immundiciem, quæ si hinc facilè in caput evaporat, non adeo mirum est, maxima inter has partes intercedente sympatheia. Potus vinum dilutum esto ac tenue (Græci ὑδατῶδες id appellant) ne scilicet caput halitu feriat. Aptissimum puto, fuerit, quod GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenue, album, & modicè astringens, quale nostrum fortè Rhenanum est, utique si non excoctum ardentiore Sole est. Id enim ventriculum firmat, & caput minimè lædit. Nihilo hoc incommodior, imò longè forsan præstantior sincera esset aqua, nisi hæc melius in ea reservaretur tempora, quibus caput jam ægrotare manifestè cœpit: Nimirum ut sit quo afflictis in rebus confugiatur. Siquidem frigidæ vires infrequens usus auget, propterea quod insueta omnia, ut vehementius naturam afficiunt, ita quas ea contraxit noxas magis efficaciter tollant. Porro vinum meracum ac potens, quod HIPPOCRATES οἰνῶδες HOMERUS αἴθοπα οἶνον vocat, prorsus inutile est, nam capiti, hoc, si quod aliud, apprimè grave molestumque est. Quod scriptio, lectio, cogitatio, & si quæ similis est negotiosa animi, aut corporis actio post cibum noceant, ex spirituum concoctioni destinatorum ad mentis arcem raptu contingit, cui incommodo, tum quoque non ægrè congreditur

Quale vinum capiti imbecillo idoneum.

Aquæ potus capiti infirmo utilis.

Vinum potens languido cerebro inimicum.

Omnis negotiosa actio capiti infirmo inutilis, idque à cibo potissimum.

ditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu causa est. Nam agitatis præcordiis concoctio ventriculi, quæ summam optat quietem labefactatur, unde statim ipsum caput vaporibus lacessitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum sympatheiæ causa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima est. Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, destillatione; tonsillisque laborant.

Neque verò his solis, quos capitis imbecillitas torquet, usus aquæ frigidæ prodest; sed iis etiam, quos assiduæ lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillæque male habent. His autem non caput

put tantum quotidie perfundendum; sed os quoque multa frigida aqua fovendum est; præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est, ut gravius, cœlum Austri reddiderunt. Cumque omnibus inutilis sit post cibum aut contentio, aut fatigatio animi, tum his præcipuè, qui vel capitis, vel arteriæ dolores habere consueverunt, vel quoslibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines, destillationesque possunt, si quàm minimè is, qui his opportunus est, aërem vel loca aquasque mutat; si caput in sole protegit, ne incendatur, neve subitum ex repentino

tino nubilo frigus dimoveas: Si post concoctionem jejunus caput radit; si post cibum neque legit, neque scribit.

Lippitudo Græcis ὀφθαλμία dicta, inflammatio est tunicæ oculorum adnatæ, ab influxu multi sanguinis vel humorum acrium, flatulentorumve excitata. Destillatio Græcè κατάῤῥοος seu κατάςαγμος appellata, fit, ubi humor fauces ac palatum impetit. Tametsi vulgò cuivis rheumati commune sit catharri nomen, ubi si extima membra, si asperam arteriam ac pulmones invadat, ex illo enim motionis torpor ac paralysis, ex hoc & raucitas (Græce βραγχὸς) & tussis exulceratoque subinde pulmone tabes fiunt. Tonsillæ autem tumores παρισθμία ἀντιάδες vocantur, suntque inflammationes glandium, quæ in fine oris utrinque linguæ adjacent, factæ ab alicujus à cerebro materiæ defluentis incursu. At gravedo (non multum distans à destillatione malum) Græcè κόρυζα appellata, fit, quando crudus humor in nares destillat. Qui ad hæc fluxionum vitia proclives sunt, omnes ex æquo (ut CELSUS Author est, effusa in caput frigida juvantur, idque nulla alia

Lippitudo.
Destillatio.
Κατάῤῥοος.
ὀφθαλμια.
Raucitas
Βράγχος
Tonsillæ.
Gravedo
κόρυζα.
Capiti destillationibus ob noxio infusa frigida utilis.

alia de causa, quam quod hanc partem, ut supra comprehensum est) ea roboret, communiatque quò minus excrementi vel in sese gignat, vel aliunde recipiat. Nempe ejus imbecillitas unica omnium horum ansa malorum est. Itaque intus quoque in ore non tantum extrinsecus id tentandum auxilium est, fovendumque multa frigida palatum, ut supra roborationis beneficium astrictis undique meatibus, neque caput ad mittendum excrementum, neque compræhensa loca ad excipiendum prona sint, eritque illud majore cura faciundum. Ubi grave cœlum Austri reddiderunt. Tum enim ambientis qualitate caput excrementis maxime conflictatur, juxta illud HIPPOCRATIS *Auster auditum hebetat, caliginem oculis obducit, caput gravat.* Quo modo GALENUS quoque Romanos catharris opportunos esse scripsit, propter aëris qui ibidem spirat mistam caloribus humiditatem. Porrò quod omnis meditatio animi & corporis catharrosis protinus à cibo adversetur, supra compræhensum est. Jam non hos modo frigida affusa juvat, sed eos etiam quibus dolere vel caput vel arteriæ solent. Siquidem hæc ista mala si adsunt, exasperant, si conquievere, denuo suscitant emissi in caput vapores: Utique si crassi hi crudique sunt, quales venter tum ubertim ejaculatur, cùm quis

Per capitis imbecillitatem fovendum os aqua frigida.

Li.3. Aph.5.

Romani catharris obnoxii.

Omnis animi aut corporis actio catharrosis à cibo inutilis.

quis ejus concoctionem intempestivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per eapitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum solvuntur, sæpè assiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, sed protinus strepitu, vini, potu splendore luminis, motu, odoramentis aliisve rebus caput opplentibus recrudescunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora sunt. Porrò catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite discenda est. Nam cum hos calida causa nonnunquam moveat, excrementa capitis solvens, fundensque, nemo dubitet quin caput expediat à Sole, ne accendatur, protegere, cumque eadem mala frigus quoque invehat, humores stringens, ac veluti manibus exprimens, res ipsa vetat, ne corpus post repentinum nubilum frigoribus objectetur, Ubi enim sic tempestates variant, periculum capiti infirmo maximum est, ac proin nec loca quidem aut aquas mutare tutum est, utique si contraria inter se qualitate atque indole diffident. Etenim cavendum, ne aut id quod frigore obstupuit, calore fundatur, aut quod hoc fluxum est, illo exprimatur. Jam quod nec saturo caput radi, imò nec seria legere, aut scribere, tutum sit, supra demonstratum est.

Cephalææ frigida subvenit.

Quæ causæ catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroso nequaquam aut aquæ aut loca mutanda sunt.

CA-

CAPUT VI.

Ad solutam alvum remedia.

Quem verò frequenter citata alvus exercet, huic opus est pila, similibusque superiores partes exercere; dum jejunus est, ambulare; vitare Solis nimium ardorem, continua balnea, ungi citra sudorem; non uti cibis variis, minimeque jurulentis aut leguminibus, oleribusve his, quæ celeriter descendunt; omnia denique fugere quæ tardè conquoquuntur. Venatio, durique pisces, & ex domesticis animalibus assa caro maximè juvant. Nunquam vinum salsum bibere expedit, ne te-

tenuè quidem, aut dulce, sed austerum, & plenius, neque idipsum pervetus. Si mulso uti volet, id ex decocto melle faciendum est. Si frigidæ potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potissimum est. Si quid offensæ in cœna sensit, vomere debet; idque postero quoque die facere: Tertio, modici ponderis panem ex vino esse; adjecta vua vel olea, vel ex defruto similibusque aliis: Deinde ad consuetudinem redire. Semper autem post cibum conquiescere, ac neque intendere animum, ntque ambulatione, quamvis levi dimoveri.

¶ Sunt

Remedia lubrici ventris. ¶ Sunt hæc, quæ CELSUS proponit lubrici ventris remedia. Ac primum quidem pilæ lusus est, omneque id exercitii genus, quod superiores partes magis cæteris movet. Per hæc enim humoris ad fluxum proni impetus in contrariam regionem avertitur, ipsum scilicet corporis habitum. Idemque præstat ambulatio, sed quæ jejuno fiat stomacho. Nam si cibum hæc excipit, non modò non comprimit alvum, sed etiam præcipitat. Scilicet per motionem pessum impulsæ epulæ pyloro promptius elabuntur. Nemo existimet duo hæc quæ retulimus auxilia, profluenti jam nunc ventri conducere. Nam quia materias fluentes magis concitant, ob id etiam obsunt. Neque enim CELSUS hoc loco præcipit, quo modo mederi malo, sed qno modo occurrere oporteat. Eodemque Authore disci potest, in hoc affectu corporis jam urgente, neque ambulatione, neque frictione opus esse, vehiculo sedisse, aut equo, præstare. Porrò vitandus vehemens omnis insolatus est, quoniam densato habitu materias liquidas in viscera ventremque compellit. Modicus autem Sol non astringit, sed potius laxat, habitum, succosque ab imis præcordiis ad carnes sine vi evocat. Nocent insuper continua balnea, non alio sanè nomine, quam quòd corpus copioso hu-

Pilæ lusus.

Matutina ambulatio.

Li.4. cap.19.

Sol ardens.

Continua balnea fusæ alvo inimica.

humore imbuant, nutantesque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei causa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abstinetur. Verumtamen quoties fluxio non est, sed timetur, rarius tentata hæc profuisse depræhensum est, quoties absque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarentur cum adhibeantur) humores versus extremas partes quadam ἀντισπάσεως via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii salubritatem commendet rarior usus. Jam quod unctio lenis seu quæ fit citra sudorem, non inutilis sit, respectu ejus scribitur unctonis, quæ ad sudoris eruptionem usque administratur, hæc enim, quia succos turbat nocentissima, illa quia placida est, tuta censetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat supra eo loco retulimus quo ciborum ratio exposita est. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter descendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena sunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro superfluis habeat, protinusque seu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem seu carnem ferinam siccitas uti-

Unctio lenis lubrico ventri utilior est.

Cibus varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta & olera alvo fluidæ inimica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque pisces duri.

tilem facit. Hac enim qualitate tenendi vis omnis firmatur, ut contrà humiditate ſolvitur. Si piſcibus quoque veſci animus eſt, duri ſint oportet, idque tum apparatu, ut aſſi, tum propria natura, qualis anguilla eſt, qualis ſalmo & hujuſmodi. Neque alia de cauſa, aſſata quoque domeſticorum animalium caro accommodatior eſt, quam quia ſiccior eſt. Domeſtica CELSUS rectè dixit, nam quæ ferarum caro eſt, ſatis ſuperque per ſe ſicca eſt, neque aſſationis admodum egens. Vinum bibere convenit neque ſalſum, neque dulce: Hoc namque humectando lubricitandoque ventrem provocat, illud radendo. Fugiendum etiam id quod tenue eſt, nam protinus diffluit, parvaſque ſiccandi vires habet. Utilius propter aſtrictionem auſterum eſt, quod & plenius aliquanto bibere convenit, ut totis undequaque ferculis immiſtum nullam non partem inteſtinorum attingat. Idipſum auſterum nequaquam pervetus eſſe debet, nam id jam tum planè dulceſcit. Si poſtulante re aliqua, mulſo utendum eſt (nam mulſum omne, ventrem movet) paratum id eſto ex decocto melle. Iſtud enim (Authore GALENO) ut magis nutrit, ſic & minus alvum ſubducit. Frigidæ potiones quoniam aſtringunt, juvant. Pleriſque tamen alvum magis impellunt, quos homi-

Aſſa caro cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum.

Quale expetendum.

Mulſum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid cœna ventriculum lacessivit, protinus vomendum est, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum est. Post vomitum etiam postridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus est, quod cibis exequemur, partim moderatè astringentibus, partim temperatis, unaque concoctu facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto esse, quæ ut non gravant ventriculum, sic probè reficiunt, tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ stomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præsertim immaturioribus haud parva astringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus spirituum vitalium ad cerebrum accessus, huic rei ventriculi, cruditas, cruditati: Gravamen, gravamini, celeris assumptorum omnium dejectio succedunt. A cibo item quies necessaria est, adeo ut ne levissima quidem ambulatio tuta sit. Nam alimentum alioqui ventri fluenti grave dimoto corpore non potest non ad alvum subsidere. Quies verò in consuetudinem ferendi oneris intestina deducit.

Vomitus à cœna conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuso ventri utilis.

CAPUT VII.

Remedia ad Coli dolorem.

At si laxius intestinum dolere consuevit, quod κόλον *nominant, cum id nihil nisi genus inflationis sit, id agendum est, ut concoquat aliquis; ut lectione, & aliis generibus exerceatur; utatur balneo calido, cibis quoque & potionibus calidis; denique omnimodo frigus evitet, item dulcia omnia, leguminaque, & quicquid inflare consuevit.*

De quo doloris colici genere Celsus agat.

¶ Non de eo colici doloris genere CELSUS hic agit, quem laxioris intestini inflammatio, aut facta ab acribus excrementis erosio movet, sed qui causam sequitur frigidam, sive crudus ali-

aliquis vapor inteſtini membranas diſtenderit, ſive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita eſt, ſua qualitate violentius perſtrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies noviſſimam hanc doloris ſpeciem Authore GALENO efficit, quem idem in ſe ipſe acutiſſimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obſeſſo. Neque verò eſt quod magnopere quis miretur tam atroces dolores inteſtinis accidere poſſe: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis conſtant, exactiſſimum tactus ſortitæ ſunt ſenſum, qui ſenſus ſub hoc morbo adeò ſæpe graviter afficitur, ut multos coëgerit doloris immanitate victos, vitæ ſuæ durius conſulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigida tum flatulenta, ipſaque ſubinde Coli inteſtini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo ſymptomatis προφύλαξιν quidnam conducibilius ſit, quam per claram lectionem aliasque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quod denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibusque infringere, ipſumque corpus, frigidi aëris inclementiæ ſubtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, ſi is non eſt, excitare, ſi eſt, intendere conſuerunt, cujus ordinis omnia habentur dulcia, eo quod ſua na-

De inæquali intemperie. 2. Loc. aff.

Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat.

Quæ cauſæ doloris colici.

Auxilia, quibus Coli doloribus occurritur.

Dulcia Coli doloribus inimica.

natura cum ſunt multum aërea ac ſpirituoſa inflationes movent. Pariaque his ſunt infiandum omnia penè legumina, in quibus facile princeps eſt faba. Cætera quibus inflandi vis ineſt, uſu obſervanda ſunt, utpote omnia jurulenta, omnia pinguia, muſtum, & id vinum cui nihil ætatis acceſſit, tum recens craſſaque cereviſia, ficus virides, uvæ recentes, omniſque caſeus, lac rapæ, bulbi, & ejus farinæ ſexcenta alia.

Inflantia Colo dolenti inimica.

CAPUT VIII.

Quæ agenda ſint ſtomacho laborantibus.

Si quis verò ſtomacho laborat, legere clarè debet; poſt lectionem ambulare; tum pila; vel armis, aliove quo genere, quo ſuperior pars movetur, exerceri. Non aquam, ſed vinum calidum bibere jejunus. Cibum bis

bis die assumere; sic tamen, ut facilè concoquat. Uti vino tenui & austero, & post cibum frigidis potionibus potius.

¶ Stomachus (sub quo nomine CELSUS nusquam ferè non ventriculum significat) aut propriæ intemperiei, aut materiæ in se confluentis vitio imbecillus est. Intemperies, si naturalis est, difficulter eruitur. Quis enim facile mutet naturam, si verò ascititia est, minimo sæpe negotio tolli potest. Molestius est, ubi alienorum humorum appulsu stomachus vitiosus est, longeque pessimum, si in calidum ventrem tenuis pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac superest adhuc aliud stomachi malum alias à CELSO descriptum, quo id viscus resolvitur, cibique, ut idem Author ait, tenax non est, soletque sub hoc desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Ferè verò hic incidit, ut alimenta minus accuratè concoquantur, quin stomacho potius innatent, nauseamque, vomitum, ructus, inflationes ventris, aut sonitus moveant, tum alvus quoque ut plurimum sistatur propter superioris partis laxitatem ne quicquam compressis ad alvum epulis. Hoc

Stomachi imbecillitas unde contrahatur.

Stomachi resolutio.

Li. 4. Cap. 5.

affectus genus nunc CELSUS explicat, aliorum προφύλαξιν, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem sequuntur, proxima abhinc sententia expositurus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in stomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla fermè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametsi promptius hic sit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum est CELSUM de laborante bilioso stomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena sunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum usu compræhensis malis subvenitur. Primum quod stomachum quoquo modo firmat, sive ingenitum ejus calorem excitando, seu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus est, quod excrementitios ventriculi humores consumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis septique transversi musculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo insitus ipsi calor augescit, superfluæque humiditatis vitium corrigitur. Post lectionem ordine effectuque secunda ambulatio est, cujus rei causa eo loco enarrata est, q uo proposuimus su-

Stomacho imbecillo idonea auxilia.

Clara lectio.

pe-

periorum partium affectus, infernorum exercitatione juvari. Post hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua superior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author est) in omnibus stomachi vitiis aptissimum est. Jam verò quoniam semper ferè aliqua hìc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Ideoque frigidæ potio jejunis prorsus inutilis est, ut quæ stomachum crudo frigore plus offendat, quàm astrictione juvet. Ex quo colligi potest, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod stomachum suo calore partim ascititio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi sustentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus est, ut onere huic visceri molestus sit. Potui vinum tenue præstandum & austerum. Illud enim infirmum ventriculum minimum lacessit, hoc astrictione roborat Cujus rei fructus ut sit cumulatior non dubitavit CELSUS post ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Pila & armorum meditatio.

Lib. 4. Cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque stomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus sæpius reficiendus.

Stomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, praecordioram dolor, nausea, & nolentium vomitus, in jejunco dolor capitis. Quae in quo non sunt, is firmo stomachi est. Neque credendum utique nostris est, qui cum in adversa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt, delitiorum patrocinium in accusationem non merentis stomachi habent. At, qui tardè concoquunt, & quorum ideo praecordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu sitire consueverunt, autequam conquiescant, duos trèsve cyathos per tenuem fistulam bibant. Pro-

deſt

dest etiam adversus tardam concoctionem clarè legere, deinde ambulare, tum vel ungi, vel lavari; assiduè vinum frigidum bibere, & post cibum, magnam potionem, sed, ut supra dixi, per siphonem: deinde omnes potiones aqua frigida includere. Cui verò cibus acescit, is ante eum bibere aquam egelidam debet; & vomere. At si cui ex hoc frequens dejectio incidit, quotiens alvus ei constiterit, frigida potione potissimum utatur.

¶ Exequitur CELSVS ea nunc Stomachi vitia, quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orsus autem à notis est, quibus cognosci ususque trumlibet genus possit. Hæ verò quas retuli notæ, quia seorsim unaquæque per se positæ, plerisque aliis quoque mor-

morbis nonnullis communes sunt, copulatim accipi omnes debent, æquè profectò, ut neque sola tussis pleuritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque febris continua, neque spiritus difficilis, sed omnia hæc simul coeuntia. Et quis igitur non suspiciat summum nostri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherrimis fæcundam rebus brevitatem exosculetur, qua is nobis simul biliosi pituitosique ventriculi notas expressit. Scilicet iste mos cum priscis viris omnibus, tum nostro CELSO servatus semper fuit. Omnia brevissimis sententiis, seu quibusdam aphorismis memoriæ prodere, quæ sedula pòst animadversione limitari, ac veluti subtilius excoli à viris Medicinæ gnaris possint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit ἀιμάτωσις, quæ à chylo parum rectè cocto cæpisse initium potest. Sæpe enim antè propositum est, unius visceris in concoquendo vitium, alterius integritate non castigari. Eædem causæ & maciem poterunt conciliare, quoniam frustrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam sternit, quatenus nihil assimilari solidis potest, nisi antè probè alteratum confectumque sit, sicut tota nutritio nihil aliud quàm ipsa sit assimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus

Stomachi infirmi notæ Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

tus excrementa ſequi poteſt. Nec diſſimilibus cauſis nauſæa ſuccedit vomitusque nolentium, ſeu ſponte naturæ erumpens. Capitis in jejunio dolor, bilioſos potiſſimum exercet, evaporante ad cerebrum bilioſa ſanie, quæ per inediam ad ventrem confluxit. Poteſt idem dolor & pituitoſis accidere, qui tamen non ita ut prior pungens eſt, ſed gravans potius, ac plerunque etiam diſtendens. Atque his ſignis infirmi ventriculi, veluti in conſpectum quendam adductis CELSUS prophylactica ejus auxilia nunc exequitur, ſtatuitque duplicem infirmatis differentiam. Prima intemperiem calidam, altera frigidam ſequitur. In hac præcordia (nequid ſpinoſior orationis contextus improvidum fallat) inflantur. In illa autem propter ventriculi ardorem multa per noctem fit ſitis. In ambobus vitiis (ut curioſè locum inſpicienti patet) ſumptas dapes recenti fonte includere permiſſum eſt. In frigido quidem, quoniam compreſſis ventriculi tunicis, ſimul cibus ab his arctius comprehenditur, ſimul nativus viſceris calor inter coërcitus vires ad concoquendum aſſumit. At verò bilioſo ſtomacho, ut omnia hæc eveniunt bona, ſic illud quoque velut ἐξ ἐπιμέτρου accedit, quòd ſqualidus ille calor quî velut ignis quidam ventriculum extorret, frigidæ potentia

Nauſea. Vomitus ſpontaneus.

Capitis in jejunio dolor.

Quomodo ſtomachi infirmitas caſtiganda.

Biliofo ftomacho quid utile.

tia extinguatur. Proinde fic affecto ft
macho utile eft, tum ungi, tum affid
lavari, fimul vinum actu frigidum
poteftate imbecillum bibere, atque à
bo magnam potionem per fyphon
haurire, protinusqne tum epulas,
mnesque potiones aqua frigida inte
cludere. Scilicet omnia hæc bilico
ventriculo eximiè fubveniunt. At fri
gido idoneum eft alta voce legere, mu
tumque ambulare, ungi verò parum
tile eft, lavari noxium. Quis enim m
fcit cruditati balneas adverfari. In
trifque, ut proximè dixi, convenie
eft ultimo cibo, aquæ frigidæ poculu
Huic unicum impedimentum eft vente
cum facilè, tum periculofè profluen
qui fi jam nunc urget, aut denique fu
turus timetur, utique frigido omni p
tu fuperfedendum à cibo eft, quod c
ita præcipiatur, eo loco cap. 3. docu
mus, quo frigidæ bibendæ ratio exp
fita eft. Eo fluore venter immodicè c
lens rarò tentatur, utpote omnibus a
ejus fervore exuftis epulis, ac fic m
nus ad fluendum propenfis. Sæpiffim
is fluor urget, ubi cibus intus coäcui
qui promptè aut vomitu, aut dejectio
ne elabitur, tum quia humectus eti
mnum eft, crudufque ac nequicqua
calore adæquatus, tum quia & pond
re ventriculo gravis eft, & imbecill
ter ab eodem continetur. Ejufque r
cau

Stomachi frigidi præfidia.

Stomacho infirmo quid frigidæ hauftum impediat.

causa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitiosus est. Ex qua concoctionis imperfectione, si frequens dejectio est, abstinendum frigida à cibo est, ut quæ ventrem magis fluidum reddere potest, non potest firmum. Ergo hoc constante nusquam perperam frigidum à cibo bibitur. Adeò apparet hoc CELSI præceptnm calido frigidoque stomacho juxta commune esse. Siquis nostra ætate diversum sentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitisse, vivente etiam CELSO constet, qui aquam in adversa valetudine toties potui dari putabant deliciarum causa, non eam merentis exigentisque stomachi. Scilicet quisnam istorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumnîetur, si sanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ studiosior, homini ex stomachi cruditate febricitanti, sumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accusationem habeat, atque condemnet, non autem stomachum excuset aquam rectè salubrirerque postulantem. Perstringit hac Author sententia eorum Medicorum perversa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante sic potius luxuria, quam exigente sto-

ſtomacho. Etenim vinum ardentiſ[...] febribus, aquam cruditatibus adverſ[...] vulgatum tritumque eſt. At verò q[...] rerum ſtatu fieri hæc iſtis affectibus po[...] ſint innoxia, id Hercle ſciſſe non om[...] nibus juxtà proclive eſt. Nempe vi[...] num nonnullis acutè etiam fabricitan[...] bus HIPPOCATES indulſit. Tum aq[...] quibus ea judicabatur adverſa, ſæpe i[...] opinatam attulit ſalutem.

Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit.
Lib. 2. de morb. ſ. 61. §. 17.

CAPUT IX.

Quid obſervandum dolo[...] re nervorum laborantibus.

Si cui verò dolere nervi ſ[...] lent, quod in podagra ch[...] ragrave eſſe conſuevit, huic[...] quantum fieri poeeſt; exercen[...] dum, id eſt, quod affectum eſ[...] objiciendumque labori & frigo[...] ri: niſi cum dolor increvit. Su[...] dio quies optima eſt. Venu[...] ſem[...]

ſemper inimica eſt. Concoctio, ſicut in omnibus corporis affectibus, neceſſaria eſt. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offenſum corpus eſt, vitioſa pars maximè ſentit.

¶ Arthritis prout varias obſidet corporis partes, alia aliaque ſortitur nomina. Ac Podagra quidem eſt, ſi pedum articuli. Chiragra, ſi manuum, quemadmodum & Iſchias, ſi coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, ſive ea ſit naturalis, ſive aſcititia. Illa à parentum ſemine, hæc victus errore contrahitur. Eſtque hæc imbecillitas autecedens quædam morbi cauſa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, ſic ut mutuo articulorum attritu inſitus ipſis calor excitetur, ſimul ut durities quædam his contrahatur, ad ſuſtinendas rerum foris occurſantium injurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique ſua. Ita profectò ut

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies.

Quæ cauſæ morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

ut CELSUS præcepit, exercendum membrum esse, quantum fieri potest. Nimirum senibus quia parum virium superest, non nisi levissimæ dimotiones conveniunt. Juvenes contra utpote majore robore naturæ fulti partem sic affectam laboribus tutò durant. Rectè enim à GALENO scriptum est. Exercitari imbecillis partibus unico seni non licere, reliquos homines eo id confidentius posse facere, quo longius ab hujus absunt ætate. Porrò frigus ob id utile censetur quod calorem articulorum naturalem intrò compellens, adaugeat, quodque hoc modo membra communiat adversus cœli injurias. At nihil horum tentare convenit, ubi dolor increvit. Tum enim pars antè debilis, jamque insuper humorum influxu & dolore exercita ad extremum imbecillitatis pervenit, sic ut per ea tempora labor ac frigus magis imbecillam hanc facere possint, non possint robustam. Sub dio quies idonea est quod nocturni aëris algore ad eum quem retuli modum, firmentur. Tametsi id fortè præceptum Græcis atque Romanis, idque per æstatem accommodatius videatur, quam populis versus Septentriones incolentibus. Venus (immoderatior scilicet) ante omnia fugienda est, nam optimam sanguinis particulam PYTHAGORAS ἀφρὸν τοῦ χρηστοτάτου ἅιματος vocabat)

Gal. 5. Sanit.

Frigus Arthriticis conducibile.

Venus podagræs & chiragræ inutilis.

bat) detrahit corpusque jam ante imbecillum inducta frigiditate, longè facit imbecillissimum. Quæ profectò caussa est quod *articulorum vitia*, ut Author est HIPPOCRATES *nequaquam vel castratos, vel pueros antè fœminæ consuetudinem tentent*. Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus in utiles corpori succos conversis quam minimum excrementi in articulis coëat. Ad hos enim utpote natura debiliores non ægrè demittitur quicquid collecti in vasis superflui est. Subestque huic rei gemina difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admissas tardissimè maximoque negocio, rursus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur superfluis, imbecillæ partes semper in tuto sunt. Quam rem ita esse hinc maximè sciri potest, quod non nisi statis quibusdam temporum intervallis, laborent. Nempe si sola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, seu cui ægrotationis caussa nunquam deesset. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propensis, revertitur, hos antè curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori supersit. *Quidam* (inquit CELSUS) *cum toto anno à vino, mulso, ac Ve-*

lib. VI. aph. 28. 29, 30.

Auxilia adversus imminentem podagram. Concoctio.

6. Sanit.

Lib. 4. cap. 24.

Venere sibi temperassent, securitatem totius vitæ consecuti sunt. Quo minus audire delicatulos istos oportet, qui libidine perditi, tum vino, indies dapibusque graves, doloris remedium à nobis (si Diis placet) exposcunt. Quasi verò expeditum sit, malum tollere perseverante quæ id moveat, foveatque causa. Nimirum si hos semel juvare coneris, nihilo plus profeceris quam si des operam ut non obstructis fontibus flumen exhaurias, ipsis scilicet epulonibus antiquum obtinentibus, nec solitæ Veneris amplexus, nec patris Bacchi calices postergare valentibus. Quid non, inquit
5. Sanit. GALENUS turpe sit propter articularem morbum, hominem ab aliis gestari, & suis ipsius manibus uti non valentem alienis egere, quibus ori cibos admoveat. At hos ventres non solum rei turpitudo non movet, sed nec etiam flectunt immanissimi cruciatus, quibus dies noctesque velut ab improbis tortoribus excarnificati contabescunt.

UT concoctio autem omnibus vitiis occurrit, sic rursus aliis frigus, aliis calor. Quæ sequi quisque pro habitu corporis

ris sui debet. Frigus inimicum est, seni, tenui, vulneri, præcordiis, intestinis, vesicæ auribus, coxis, scapulis, naturalibus, ossibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro. Idem summam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoresque nascuntur. At prodest iuvenibus & omnibus plenis. Erectiorque mens est, & melius concoquitur, ubi frigus quidem est, sed cavetur. Aqua verò frigida infusa, præterquam capiti, etiam stomacho prodest. Item articulis doloribusque, qui sunt sine ulceribus. Item rubicundis nimis hominibus, si dolore vacant.

¶ Functionis omnis corporeæ Au-

Calor omnis functionis author.

thor, ingenitus calor est. Hunc summa cura tueri semper oportet, ut valetudo tum prospera servetur, tum adversa pellatur, qualiscunque hanc demum causa crearit. Non sic calor adventitius aut frigus quibuslibet naturis ac morbis utilia sunt. Per se enim calor non nisi frigidis vitiis, frigus non nisi calidis subvenit. Itaque rectè Celsus docuit calorem aliis vitiis succurrere, aliis frigus Hoc (inquit) inimicum est seni homini nimirum per se impensè frigido. Item tenui, utpote non satis multa carne adipeque adversus ejus qualitatis vim communito. Obestque præterea vulneri, quoniam id nudatam musculorum substantiam, tum alterando, tum valida strictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effecturum integra existente super musculos cute. Præterea inimicum est intestinis, utero, vesicæ, reliquisque ejus ordinis partibus exanguibus ob ingenitam ipsis frigiditatem, quæ simili qualitate citò crescit in immodicum. Omnia enim paribus suæ intemperici caussis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cutem facit pallidam & nigram seu lividam, compulsis ab ejus occursu in viscera sanguine, spiritu atque calore, quæ simul omnia extimo corpori ἐυχρόιαν atque efflorescentiam impartiunt. Quemadmodum enim Sol res omnes quas irradiat, multi splendoris gratia speciosiores facit;

Frigus quibus inimicum.

Frigoris incommoda.

cit, ſic vitalis in nobis calor una cum ſanguine ſpiritùque puriſſimo ad exteriora vectus, floridiſſimo colore cutim commendat, ut contrà abſentibus his, univerſum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujuſmodi faciem in iis conſpicari eſt, quos aut brumalis aura aſperrimo frigore exuſſit, aut longior invaletudo exhauſit. Jam verò non lividam tantum, ſed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita ſanguinis in habitum commeatione, partim expreſſis, qui ſubtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus densàtque corpora tanta vi, (ut teſte *Hippocrate*) & *venas rumpere*, & *tuſſes excitare* ſolitum ſit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus ferè modis, aliàs univerſa ubique cute aſperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari poſſe, *Hippocrates* in Epidemiis author eſt: quando nimirum craſſi lentive humores ſubter cutem externo frigore aſtrictam uberius collecti vix tranſpirant, ſed intus coacti in ſcirrhoſa quædam tubera concreſcunt. Proxima nunc eſt de rigore, & poſt hunc de tremore diſputatio. Rigor ſymptoma eſt depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida ſeu frigida, cum materiæ alicujus affluxu, aut ſine hac, violentius partes

Frigoris violenta potentia. lib. 5. Aph. 24. & VI. Epid. ſ. 3. §. 22.

Frigore cutis dureſcit.

Loc. cit.

Rigor quid & unde fiat.

partes ſenſibiles percellente. Luculenter autem hoc ipſum in intermittentibus tertianis apparet, tranſeunte per muſculos bile, tum etiam in ociofis quibuſdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia deſidia cumularunt. Idemque ſymptoma eos præhendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida ſuperinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ, Sol, Venus, aut quid his non diſſimile commovit. Atque hæ cauſſæ ſi leniores ſunt, horrorem movent, affectum ſola remiſſione à rigore non alio diſſidentem. Tremor ipſe quoque voluntarii motus ſymptoma, ex hujus naſcitur imbecilla virtute, ſic ut ſatis validè neque attollere ea membrum poſſit, neque extentum ſervare. Eſtque hic motus compoſitus ex facultate membrum ſuſtentante & innata ipſi gravitate deorſum id agente. Imbecillitatem hanc (authore *Galeno*) tria inferunt. Intemperies, quam hic propoſuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias una cum materia obſtruens, alias ſine hac conſtringens claudenſque occultos muſculorum receſſus, impedit, quo minus expeditè animalis facultas ſpiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, ſic frigida quoque nullam non virtutem debili-

Horror. Tremor quid, & quibus ex cauſſis naſcatur.

Gal. 5. de cauſ. ſympt.

bilitat, ut nihil mirum ſit ex ea corpus intremiſcere, quod ſymptoma ſenibus ob id familiare eſt, nec non iuvenibus vehementer refrigeratis, aut cruditate ex vino, multo cibo, aut deſidia vexatis. Iſta enim omnia virtutem obterunt, At pathos animi præcipuè tremorem movet, grandi metu debilem animum exterrente, ut cum quis Imperatorem aut gravem majeſtate Senatum oratione compellaturus, neque mentis officium, neque corporis ſentit. Idemque ſymptoma iis etiam frequens eſt, qui per loca eunt altiſſima viarum crepidine ac præcipiti deſpectu terribilia. Reſtat grave onus, quod non ante inducere rigorem ſolet, quam bajulantis ſuperet robur. Atque hæc quidem de motus voluntarii ſymptomatis dixiſſe ſufficiat. Nunc ad eos tranſibo, quibus frigus præſidio eſt. Hos eſſe *Celſus* invenes affirmat, ſi pleni ſunt ſeu carnoſi, quibus calorem ingenitum frigus ex accidente ſuſcitat, contruſum ſcilicet ad viſcera, copiaque illic ac viribus actum ſuis. Cujus rei cauſſa & erectior (ut Celſus ait) mens eſt, & melius concoquitur, æque profecto ut per hyemem fieri ſolitum eſt. Scitè autem diſerteque admodum *Celſus* dixit: ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Indicans videlicet id quidem iuvenibus eſſe non inutile, at cavendam tamen eſſe

Frigus quibus conducat.

ejus nimietatem. Quod enim frigus semel profuturum corpori est, viribus ejus superius fit, oportet, alioquin calorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut stomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori senili, tenui, idque seviente bruma potui data, aut infusa frigida, cum ipsum quoque cœlum inimicum sit. Quinetiam non capiti solum, sed etiam ventriculo infusa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adolescente carnoso æstivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, sinistrà lienis supra cor, ac diaphrama, antè abdomen adsistunt, fidissimi insiti in eo caloris custodes. Cæterum magna cura opus est, ne frigida sua qualitate ventriculum aut præcordia affligat, quod fieri admodum proclive est, quoties ea asperrima, ac veluti tota glacialis est, quod incommodum diligenter notavit *Hippocrates*, sic inquiens. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica, tusses movent, venarum ruptiones & destillationes efficiunt.* Jam quod frigidæ infusio articulos juvet, & id quoque ante Celsum prodidit *Hippocrates* in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores sine*

li. 5. Aph. 24.

Loc. cit. Aph. 25.

ſine ulcere, atque etiam podagricos & convulſiones magna ex parte largè effuſa levat, & extenuat, ſolvitque dolorem, quæ res quo modo accidat, ſupra paſſim à nobis demonſtratum abundè eſt. Quod de doloris levamine author ſcribit, id non de arthritide tantum, ſed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Poteſt idem & de Eryſipelate dictum putari, itemque de quibusdam deflagrationibus, quæ particulas diffuſo circum circa ſplendenti fervidoque ſanguine exurunt. Batavi á colore Roſam (ni fallor) id malum. *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphoriſmis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus ſanguis profluit* etc. & paulo poſt hæc, καὶ ὁκόσαι φλεγμοναὶ ἢ ἐπιφλογίσματα ἐςτὸ ἐρυθρὸν καί ὕφαιμον ῥποντα νεαρῷ αἵματι. Quippe hoc orto affectu infuſa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Eryſipelate præſtat, niſi id tamen ſit ulceratum. *Frigidum* enim ut *Parens Medicinæ* docuit, *ulceribus mordax eſt*.

Loc. cir. Aph. 23.

Loc. cit. Aph. 20.

CAlor autem adjuvat omnia frigus infeſtat: item lippientes ſi nec dolor nec lachrymæ ſunt: nervos quoque qui

con-

contrahuntur, præcipueque ea ulcera, quæ ex frigore ſunt. Idem corporis colorem bonum facit: urinam movet. Si nimius eſt, corpus effœminat; nervos emollit, ſtomachum ſolvit. Minimè verò, aut frigus, aut calor tuta ſunt, ubi ſubita inſuetis ſunt. Nam frigus, lateris dolores, aliaque vitia: frigida aqua ſtrumas excitat. Calor concoctionem prohibet, ſomnum aufert, ſudorem digerit, obnoxium morbis peſtilentibus corpus efficit.

¶ Conttariarum cauſſarum contrarii (quantum in ipſis eſt) effectus ſunt, Proin quibus frigus inimicum, iis gratus calor eſt. Dixi quantum in ipſis eſt. Nam multis vitiis frigus ſubvenit, quibus calor non obeſt. Propria

pria verò officia caloris ſunt denſa, rarefacere, craſſa attenuare, dura emollire, aſtricta laxare, impactaque tum coquere tum digerere. Quo minus mirum ſit ea omnia facere ipſum poſſe, quæ *Celſus* hoc ordine commemorat. Ergò lippientes, hoc eſt Ophthalmia vexatos calor adjuvat, ſi neque dolor neque lachrymæ ſunt inclinata, nimirum inflammatione ac diſcuſſa, quæ loco affecto coacta inſedit materia. Per dolorem ac lachrymas, morbi cruditas notatur. Ille enim vigorem nondum expiraſſe ac fortè fluxionem quoque ceſſaſſe, hæ nihil coctionis in loco factum denunciant. Quippe ſub hoc lachrymarum nomine tenuem illam ſaniem, quæ ab impreſſis ſedi humoribus exudat, author ſignificavit. A quoſum enim tenueque facilè exprimitur, craſſum verò fixius inhæreſcit. Per hæc tempora ſi quis calidum inflammatis oculis admoverit, hoc nomine peccabit, quod non tantum inſidentis loco materiæ ſit exempturus, quantum novæ eodem attracturus, utique ſi nondum miſſus ſanguis, aut ducta alvus eſt. Proin fracta nondum Phlegmones vi, ſed & perſeverante etiamnum fluxione reprimentia aptiora ſunt, neque antè calidum ſive fomentum ſive balneum eſſe utile poteſt, quam inutilis nulla corpori ſuperſit materia, totaque

Caloris quæ opera.

Calor lippientibus quando præſidio ſit.

que maturuerit inflammatio. Cujus rei nota ut crassior promanans pituita, sic deficiens dolor lachrymæque sunt. Quippe simile quid hic accidit, quod in coryza ipsaque etiam pleuritide animadvertere est, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè instarque lachrymæ tenuis, post verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus crassusque vacuatur, certissimus & concoctionis & futuræ salutis index. Cocta hæc in oculis sordes.

Col. li. 6. cap. 6.

Celso pituita vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrunque evidentia discrimina posuit. Jam verò ut calidorum usurpatio vigenti oculorum inflammationi nunquam prodest, ita tum demum perniciosa est, cum acris tenuisque pituitæ cursus in oculos fertur, sub quo casu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerunque extra intrave rumpitur, ac votum est, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò subtilius excusserim, cum non deesse sciam quibus is visus est, admodum nodosus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine sequuntur, veniam.

Calor quibus utilis.

Calor quoniam discutit, relax-

relaxatque, diſtentione nervorum σπασμὸν Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore ſunt. Idem iis qui colorem decoremque amiſerunt εὐχροίαν conciliat. Urinam cit, non quidem foris incidens (nam tum magis ſudorem digerit) ſed intus potius luxurians, quoniam humores tenuat, fluxos mobilesque reddit. Idem ſi nimius eſt, corpus effœminat, quia triplicem corporis noſtri ſubſtantiam diſſolvit, idque adeò ſæpe validè, ut hinc anima deficiat, viresque ex toto corruant, &, ut ait *Hippocrates*, ταῦτα ἐστὶ θάνατος. Stomachum ſolvit, quoniam laxat, nervos emollit, quia fundit. Frigora & calores nihil æquè ut ſubita variatio facit pernicioſa. Sic enim frigus pleuritides creat, quum humores calore antè fuſos in latus exprimit. Pariterque ſtrumas excitat, quoties liquata caloribus excrementa & in cutem evocatà, adſtringit intusque cohibet. Exprimitur enim frigore, quod tenue eſt, indureſcit, in ſchirrumque degenerat, quod craſſum ac diſſipationi rebelle eſt. At calor concoctionem prohibet, quia laxat, id quod de aëre magis, quàm eduliis intelligendum eſt, hæc enim niſi immenſè ſint calida, concoctionem etiam juvant, ille nunquàm ferè non impedit. Adhæc calor ſomnum aufert, quia conſumpto humori ſuccedere ſiccitatem facit; ſudorem

Caloris nimii commoda.

li. 5. Aph. 16. Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat.

dorem digerit, quoniam humores tenuat, permovetque, & habitum rarefacit. Obnoxium corpus pestilentibus morbis efficit, quia putredinem in humoribus ex facili creat.

CAPUT X.

Obſervatio in peſtilentia.

Eſt etiam obſervatio neceſſaria, qua quis in peſtilentia utatur adhuc integer, cum tamen ſecurus eſſe non poſſit. Tum igitur oportet peregrinari, navigare. Ubi id non licet, geſtari. ambulare ſub divo, ante æſtum, leniter; eodemque modo ungi; &, ut ſupra comprehenſum eſt, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem; multoque magis

magis se continere siqua gravitas in corpore est: tum neque mane surgendum, neque pedibus nudis ambulandum est, minimeque post cibum aut balneum: neque jejuno, neque cœnato, vomendum est: neque movenda alvus; atque etiam, si per se mota est, comprimenda est. Abstinendum potius, si plenius corpus est. Itemque vitandum balneum, sudor, meridianus somnus, utique si cibus quoque antecessit: qui tamen semel die tunc commodius assumitur; insuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem, modò aqua modò vinum bibendum

 est.

est. Quibus servatis, ex reliqua victus consuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni pestilentia facienda sint, tum in ea maximè, quam austri excitarint. Atque etiam peregrinantibus eadem necessaria sunt, ubi gravi tempore anni discesserunt ex suis sedibus, vel ubi in graves regiones veneruut. Ac si cætera res aliqua prohibebit, utique abstinere debebit: atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum, eo, qui supra positus est, modo, transitus ei esse.

Ratio arcendæ pestis in duobus consistit.

¶ Tota hæc de Peste narratio prophylactica est, cujus compræhendi summa sub tribus præceptis potest, primum caveatur, ne qua virum imbecillitas

litas urgeat, dein ne qua ſit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus recluſis nimium poris expoſitum ſit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipatheia cor ſpiritusque vitaleis impetit, utique ſedulò providendum eſt, ne his iufirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occaſio ſuccorum eſt ad hos aptitudo, curandum eſt, ne quid venis impuræ ſuperſit materiæ. Poſtremò habenda cura eſt, ne habitus qui totus undique perſpirabilis aeri eſt, ſine modo rareſcat, atque malo (ut dicitur) feneſtram aperiat. Hac regula velut in conſpectu adducta, cognitiſque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare ſuccos, aut rarefacere corpora conſuërunt, promptum cuique erit perſpicere, quid ſub peſtifero cœlo ſecundam valetudinem, quid adverſam faciat. Ergo ſæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nusquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præſentior peſtilentiæ medela fuga eſt. Hujus ubi nulla facultas eſt, ambulatio ſub dio & antè æſtum utilis eſt. Diſſipatur enim hoc modo ſiquid inutilis materiæ corpori ſupereſt. Tum ungi quoque poſthæc non alienum eſt, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occluditur

Graſſante peſte peregrinandum navigandumque eſt.

Ambulatio.

Unctio ſub gravi cœlo utilis.

ditur, ſic ut non promptus in corpus contaminato aëri ſit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor, non alia de cauſſa nocent, quam quod, ſuccos vitient, & vires nimium convellant. Si grave eſſe corpus cæpit, continendum id altiſſima in quiete eſt, ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo ſurgere tutum eſt, quando nondum Sole perpurgatus aër in noctis ac Matutæ vaporibus peſtilentior eſt. Neque verò nudis pedibus (ut moris erat Romanis) prodire convenit, ne quo frigore poſt calorem corpus repentè moveatur, quæ res ad conciliandam peſtem (ut alias propoſuimus) plurimum poteſt, ac veluti viam ſternit, ſoletque tum potiſſimum incidere cum ſumptus cibus calorem intrò revocavit, aut balneum corpora rarefecit. Jam neque famelico, neque ſaturo idoneus vomitus aut ducta alvus eſt. Nam cum turbatis tum diſiectis ſpiritibus vitalibus itemque ſtomacho relaxato, natura patitur: paſſa (ut modo comprehenſum eſt) protinus malo cedit ac veluti manum dat. Ejuſque rei cauſſa ſi venter fuſus eſt comprimendus eſt. Tametſi illud vacuandi jus ut effrenatis pharmacis antiquorum negatum, ſic noſtris longè clementioribus tributum ſit. Nam ſi venis cacochymia ſubeſt,

Quæ res per peſtilentiam fugiendæ.

Vomitus & dejectio ſeviente Peſte inutilia.

ſubeſt, quid vetat quo minus licenter ſine turba hæc auferatur. Si cibus intus computruit, aut contracto acore vitioſus eſt, cur nefas ſit hunc ſuprà infrave extundere, cur non ejus colluviem venis eripere qua ſemel imbutis id vitiatum cœlum eſt, quod oleum igni eſt. Ut verò non diffiteor, ſi quis plenior eſt, abſtinentiam his omnibus, ubi validis remediis tentantur, præſtare, ita contrà aſtruo cedere ſi his moderatio ac placida vis ſubeſt. Vitandum balneum ac ſudor eſt, quoniam ambo hæc corporibus partìm diſſipatis vires conſumant, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viſcera acceſſum præbent. Meridianum ſomnum, ſi is in jejuno ſit, ſubſequens extenuatio, ſi poſt cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus eſt, ut neque inedia bilis, neque ſaturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim ſuccos vireſque laceſſit. Fortè ergo Romanis ſemel, nobis bis eſſe abunde eſt. Interpoſitis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oriatur. Atque hæc eſt vivendi ratio per peſtilentiam neceſſaria, ut immunis inter tot pericula valetudo ſit, ſummoque hæc ſtudio tum demum obſervanda eſt, cum Auſtri nimio calore humiditateque gravem auram reddiderunt. His

Balneæ, ac ſudationes gravi tempore vitandæ.

Somnus meridianus per peſtem fugiendus.

Quæ edendi bibendique ratio obſerunda ſit.

Auſtri difficilem peſtem invehunt.

enim ventis cælo imperantibus cum loca facillimè peſtis occupet tum, ægerrimè deſerit.

F I N I S.

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM.
A.

Aqua

Bilio-

C.

Caput

Cibus

Con-

D.

Destil-

E.

Fati-

G.

Gra-

H.

I.

La-

M.

N.

O.

P.

Q.

Quo-

R.

S.

Sa-

Ve-

V.

Vi-

CATALOGUS
LIBRORUM MEDICORUM,

Quos JOH. ARNOLD. LANGERACK, Bibliopola Leydensis, vel propriis sumtibus edidit, vel quorum major ipsi copia suppetit; & adhuc aliorum in Medicina Librorum, qui apud eundem inveniuntur.

Theoph. Boneti Sepulchretum Anatomicum, 3 tom. 2 voll. Lugd. 1700. edit. opt.

Hippocratis opera omnia Gr. & Lat. cum Not. Foesii, Francof. 1657

Duretus Comment. in Coacas Hippocratis, Genev. 1665

Botanographia, quam Floræ Malabaricæ nomine celebrem, recentior virorum Illustrium industria successivè illustrando, ad publicum usum adornavit, L. Bat. 1718. Fol.

Musitani opera omnia, 2 voll. c. fig.

Mangetii Bibliotheca Chirurgica, 4 voll.

Bauhini Pinax Theat. Botanici cum Prodrom. cum fig. Bas. 1671

Baglivii opera omnia. 1715

Ramazzini opera omnia, c. fig. 1716

Joh. Ray Historia Insectorum & Lister de Scarabæis Brittannicis, Lond. 1710.

Clerici Historia Naturalis & Medica Latorum Lumbricorum, eum fig. 1715.

Laur. Bellini Opuscula aliquot Archibaldi Pitcarni de motu cordis, &c. cum fig. L. Bat. 1714. quarto.

— Exercitatio Anatom. de Structura & Usu Renum & Gustus Organo, cum fig. ibid. 1711.

Pitcarnii Opuscula Medica.

— Elementa Medicinæ.

Broen opera omnia Medica, Rott. 1701.

H. a Deventer Operationes Chirurgicæ, sive Ars Obstreticandi, cum fig. Lugd. Bat. 1701.

Iulii Pontederæ Compendium Tabularum Botanicar., Patavii 1718.

{ Charas Pharmacopœa Regia, 1684
— Pharmacop. Chymica, 1684
— Historia Plant. Animalium & Mineral. c. fig.

Vigeri opera Medica & Chirurgica, 1651

Caroli Pisonis Select. Observat. de morbis ab serosa colluvie ortis, Lugd. Bat. 1716 *Mau-*

Mauriceau Traité des Maladies des Femmes Grosses, avec fig. Par. 1715

— *Observations sur la Grossesse avec les derniers observations, ibid 1715 en veaux.*

Valsalva de aure humana, c. fig. 1716

Leeuwenhoekii Opera Omnia, 4 cum fig. 1722.

Peyeri Merycologia sive de Ruminantibus & Ruminatione Comment. cum fig. Bas. 1685.

Ioh. Babt. Morgagni. Adversaria Anatomica omnia, opus nunc vere absolutum, inventis & innumeris observat. ac monitis refertum, qnibus universa Humani Corporis Anatome, & subinde etiam quæ ab hanc pendent, res Medica, & Chirurgica ad modum illustrantur, cum Tabb. & universali accuratiss. indice ornata 1723. in quarto.

Ant. Leeuwenhoek. opera omnia seu arcana naturæ, ope exactissimorum microcoscopiorum detecta, experimentis variis comprobata, Epistolis, ad varios illustres viros, ut & ad integram, quæ Londini floret, sapientem Societatem, cujus membrum est, datis Edit. Novissi-

ma.

ma. 4 voll. cum fig. 1722. in quart.

Dissertationes in Nov. tutam, ac utilem methodum inoculationis seu Transplantationis Variolarum, prima method. Auctoritate Regiæ Majestatis Brittann. cum criticis notis in varios de hoc morbo scribentis a I. a Castro G. Harris M. D. Lond. Ant. le Duc Constantinopolit. 8. 1722

Muys de Salis Ammoniaci ad Feb. intermittentib. usu.

H. Boerhaven Oratio de Commendando Studio Hippocrat.

— Repurgatæ medicinæ.

Traité Complet de Chirurgie par la Motte, 3 vol. a Paris 1722

Bohnii Circulus Anatomicus Edit.

— De Renuntiatione Vulnerum.

Bidloo de oculis & variorum animalium, cum fig.

Histoire des Insectes par J. Goedart, avec fig.

Les Maladies des Os par petit, Lemmery Courtia, 3 vol. avec fig.

L. Anatomie du corps de l'Homme en Abregé, a Paris 1723

Dissertation Physique par de Roubais.

D. G. Franck Satyræ Medicæ xx. varii Rarior. Argum. Lyps. 1722.

